
THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

LEVENS- EN KARAKTERSCHETS

VAN

M^r. JOACHIM RENDORP,

VRIJHEER VAN MARQUETTE.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN HET ROMEINSCH EN HEDENDAAGSCH REGT

AAN DE HOOGESCHOOL TE LEYDEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

D^r. J. H. STUFFKEN,

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN DOOR

SALOMON BACKER,

Geboren te Amsterdam.

Op Vrijdag 2 Julij 1858, des namiddags ten 2 ure.

AMSTERDAM,

J. H. GEBHARD & Co.

1858.

LEVENS- EN KARAKTERSCHETS

VAN

Mr. JOACHIM RENDORP,

VRIJHEER VAN MARQUETTE.

HISTORISCH-POLITISCH

PROEFSCHRIFT.

DOOR

S. BACKER,

Jur. Cand.

AMSTERDAM,
J. H. GEBHARD & Co.
1858.

Gedrukt bij M. J. Portielje.

AAN

Mijne geliefde Moeder.

VOORREDE.

Eene levens- en karakterschets van Mr. JOACHIM RENDORP VAN MARQUETTE, *tot het onderwerp te kiezen van een Academisch proefschrift ter verkrijging van den graad van Doctor in de beide regten, zal de verwondering van velen welligt opwekken.*

Een enkel woord, om te trachten deze keuze te regtvaardigen, mag dus niet overbodig heeten.

De beoefening der geschiedenis van ons vaderland behoorde immer tot mijne geliefkoosde studiën. Inzonderheid boeide mij steeds in hooge mate, die van de zeventiende en achttiende eeuw. De geschiedenis dezer twee eeuwen toch, levert het bewijs, tot welk een' hoogen trap van aanzien en magt een volk, dat prijs stelt op zijne onafhankelijkheid, door godsdienstzin, moed en volharding zich kan verheffen; maar tevens, in hoe korten tijd datzelfde volk, door het aannemen van uitheemsche zeden en het toegeven aan buitenlandschen invloed, tot een diep verval kan geraken.

Deze ingenomenheid met de studie der geschiedenis, deed mij met warmte het mij geopperde denkbeeld omhelzen, om mijne krachten te beproeven aan eene schets van het leven en karakter van Mr. JOACHIM RENDORP, *die in de laatste helft der achttiende eeuw, en dus in een der minst schitterende*

tijdperken onzer geschiedenis, door zijn zelfstandig karakter, eene gunstige uitzondering op velen zijner tijdgenooten heeft gemaakt. Tot dit onderwerp, mij voorgesteld door den Hoogleeraar DE BOSCH KEMPER, *wien ik niet dankbaar genoeg kan zijn voor zijne vele nuttige wenken en voortdurende bereidwilligheid om mij in alles bij te staan, zonder welke ik zeker nooit de voorgenomen taak had kunnen volbrengen, besloot ik te eerder, dewijl ik er eenigen prijs op stelde,* RENDORP, *wien ik, indien hij in leven ware, als oudoom zoude begroeten, van meer nabij te leeren kennen, en tevens, omdat ik door de welwillendheid van een zijner afstammelingen, de bijzondere gelegenheid mij geopend zag, om bronnen te raadplegen, die, niet algemeen bekend, welligt aan mijn geschrijf eenige belangrijkheid zouden kunnen bijzetten.*

Meer dan iemand echter ben ik overtuigd, dat mijn werk veel gebrekkigs aankleeft. Men wijte het derhalve niet aan RENDORP, *wiens vaderlandsliefde, bekwaamheid en goede trouw boven alle bedenking zijn, zoo in deze bladen slechts een flaauw beeld is weêrgegeven van hetgeen hij geweest is, maar aan den schrijver, wiens krachten te kort schoten, om hem naar waarde te schetsen.*

Ik eindig met mijn' opregten dank te betuigen aan allen, wier onderrigt ik gedurende mijne studiën heb mogen genieten, of die mij in het zamenstellen van dit proefschrift met raad en daad welwillend hebben bijgestaan.

Amsterdam,
Junij, 1858.

INLEIDING.

Onder de Nederlandsche staatslieden van de laatste helft der vorige eeuw, heeft Mr. JOACHIM RENDORP VAN MARQUETTE eene eerste plaats bekleed. Wel is waar, ziet men hem slechts zeldzaam als zelf handelend op het staatstooneel optreden, en zoude men hem, om een vreemd woord te gebruiken, maar dat zijn standpunt zeer juist uitdrukt, veeleer *confident* dan wel hoofdpersoon kunnen noemen. Immers, met uitzondering van enkele gebeurtenissen op het staatkundig gebied, waarin hij een werkzaam aandeel had, werd zijn raad ongetwijfeld in vele zaken ingeroepen, doch heeft hij zich al zeer spoedig, ontmoedigd door den loop der gebeurtenissen, aan de uitvoering zelve onttrokken.

Men moet dus, om zijne politieke inzigten wel te leeren kennen, zijne korte verschijning op het staatstooneel van meer nabij beschouwen, en hoofdzakelijk zijne geschriften raadplegen.

De geschriften van RENDORP ademen een' geest van opregtheid en onafhankelijkheid, die niet te miskennen is en bewijzen, hoe hij steeds het heil des vaderlands voor oogen had. Hij is echter, zooals een nadere blik in zijn karakter zal aantoonen, op eene zeer onjuiste en onregtvaardige wijze beoordeeld, zoowel door velen zijner tijdgenooten als door de nakomelingschap.

Om tot de kennis van RENDORP's karakter te geraken is het van gewigt, daar het veel licht verspreidt over de drijfveer zijner handelingen, den toestand na te gaan van ons vaderland in die dagen, en voornamelijk der Staatkundige partijen, welke toenmaals heerschten. Is men hiervan eenigzins op de hoogte, dan is RENDORP's standpunt oneindig beter te beoordeelen, en zal het een ieder in de oogen springen, hoe hij uit den aard der zaak, zijne verklaarde vijanden moest hebben, en hoe uiterst moeijelijk het was voor een' Staatsman te dier tijde, om voortdurend zich zelf gelijk te blijven, onder zoovele elkander snel opvolgende gebeurtenissen.

De Stadhouder WILLEM IV had, toen hij in het jaar 1751 kwam te overlijden, het land in een' zeer gunstigen toestand achtergelaten en de partijen schenen vrij

wel ineengesmolten en tot zwijgen gebragt; maar inderdaad was dit meer toe te schrijven aan de wijze, waarop WILLEM IV de teugels van het bewind had gevoerd, dan aan den goeden wil der partijen zelve. De Staatsgezinde en de Stadhouderlijke partijen waren in dien tijd nog de eenige; de laatste had wel is waar de bovenhand, doch de eerste had den kamp nog niet opgegeven; zij hieldt zich stil, maar wachtte de gelegenheid af, om ter gelegener tijd aan de magt des Stadhouders afbreuk te doen.

Door het erfelijk verklaren van het Stadhouderschap over alle provinciën en van de betrekking van Kapitein-Generaal onder WILLEM IV, had de Stadhouderlijke partij eene groote overwinning behaald; de Staatsgezinde partij trachtte nu echter bij elke voorkomende gelegenheid het gezag des Stadhouders zooveel mogelijk in te korten. De vroegtijdige dood van WILLEM IV, door het volk als eene zware ramp beschouwd, gaf aan de Staatsgezinde partij een onverwacht uitzigt, om een gedeelte van haar verloren magt en aanzien terug te krijgen. Te ontvouwen hoe zij hierin geslaagd is, ligt buiten ons bestek; men heeft slechts de geschiedboeken van den tijd der regering van Prinses ANNA na te slaan en men zal ontwaren hoe, gedeeltelijk althans, de vroegtijdige dood der Prinses toe te schrijven is aan het verdriet dat zij ondervond, wegens de slechte bejegeningen haar van de zijde der Staatsgezinden aan-

gedaan [1]). Hierop volgde eene minderjarigheid, onder voogdijschap van een' vreemdeling, die zeker nog minder ontzag aan de Staatsgezinde partij inboezemde, dan de weduwe van den Vorst, onder wiens beheer deze partij geen overwegenden invloed had uitgeoefend. Het bestuur van Prinses ANNA was eigenlijk niets anders, dan de voortzetting der staatkunde [2]) van haren echtgenoot; voor zooveel zij dit vermogt, trachtte zij hetzelfde verzoeningssysteem te volgen als WILLEM IV. Het bestuur van den Hertog van BRUNSWIJK daarentegen, had min edele beginselen tot grondslag. Trachtte WILLEM IV de partijën tot elkander te brengen en er zich zelf boven te verheffen, de Hertog bekreunde zich weinig over de onderlinge verhouding der partijën, zoo hij slechts met beiden op een goeden voet stond [3]). Het gevolg hiervan was, dat de Hertog toegaf waar WILLEM IV standvastig was gebleven.

Het was in het belang van den Hertog, de Staatsge-

1) KLUIT en V. D. AA geven niet onduidelijk te kennen dat de kooplieden, die aandrongen op konvooi voor hunne schepen, de bewoordingen der Gouvernante verdicht hebben, om haar bij de natie hatelijk te maken. KLUIT. Iets over den laatsten Engelschen oorlog, bl. 15.

V. D. AA. Leven van WILLEM V, 1ste deel, bl. 180.

2) Staatkundige partijen in Noord-Nederland, bl. 243.

GROEN VAN PRINSTERER. Handboek der Geschiedenis van het Vaderland, 2de deel, bl. 601.

M. STUART. Vaderl. Historie, 1ste deel, bl. 511.

3) GROEN VAN PRINSTERER, Handboek, 2de deel, bl. 628.

zinde partij te believen, die, hoe bedwongen ook onder de vorige regering, toch nog zeer magtig was, en deze partij die dit wel begreep, wist zoodoende langzamerhand, de magt die zij onder de Stadhouderlooze regering had bezeten, zich weder toe te eigenen. Men moet hieruit niet opmaken, dat de Hertog als een werktuig in de handen der Staatsgezinden is aan te merken; geenszins, de hoofdtrek van 's Hertogs karakter was zelfzucht; zoodra hij het in zijn belang rekende deze partij toe te geven, deed hij zulks; in het tegenovergestelde geval, werkte hij in stilte om zijn belang te doen zegevieren [1]). Een groot bewijs van 's Hertogs zelfzuchtig karakter, is gelegen in de wijze waarop hij den jongen Prins, aan zijne zorgen toevertrouwd, liet opvoeden, of liever in de wijze waarop hij de opvoeding van den Prins verwaarloosde. [2]) Hij deed hem geen der kundigheden aanleeren, die een goed regent noodig heeft; liet hem geheel zijn' gang gaan en hield hem nooit bezig met Staatszaken. De Hertog maakte zich zoodoende onmisbaar, en toen in 1766 de Prins zijn 18e jaar bereikt had en zelf de teugels des bewinds moest in handen nemen, gevoelde hij zich er niet genoeg geschikt voor, en wendde hij zich natuurlijk in de eerste plaats tot

1) Staatkundige partijen enz., bl. 249.

2) Rendorp, Memoriën, 1ste deel, bl. 165.

V d. Aa, Leven van Willem V 1ste deel, bl. 167.

Bilderdijk, Geschiedenis des Vaderlands, 12de deel, bl. 23.

zijn' vroegeren voogd [1]). Deze had nu volkomen zijn doel bereikt; de Prins regeerde zelf in naam, doch de Hertog inderdaad [2]), die, om den Prins nog meer aan zich te verbinden hem de [3]) beruchte acte van Consulentschap liet teekenen, waarbij hij zich verbond niets te doen, wat de Staatszaken betrof, zonder voorkennis en raad des Hertogs. Deze overeenkomst toenmaals in het geheim aangegaan, deed vele jaren later, toen zij aan den dag kwam, den Prins veel kwaad, en berokkende den val des Hertogs. [4])

De Hertog ging nog verder. Hij deed den Prins aan de Staten eene aanstelling vragen, tot Stadhouder en Kapitein-Generaal. [5]) Dit nu was geheel onnoodig, daar WILLEM IV tot Erfstadhouder verklaard was, en WILLEM V derhalve, door zijne geboorte alléén, die ambten verkreeg en volstrekt niet afhing van het goedvinden der Staten. Door die daad toonde WILLEM V, hoezeer hij aan den leiband des Hertogs liep; vrijwillig deed hij afstand van een zijner voornaamste regten, en gaf daardoor stilzwijgend aan de Staten een regt terug, dat zij bij de instelling van het Erfstadhouderschap hadden op-

1) GROEN VAN PRINSTERER, Handboek enz., 2de deel, bl. 637.

2) Prof. TIJDEMAN, Ophelderingen en bijvoegselen op BILDERDIJK, 12de deel, bl. 226.

3) M. STUART, Vaderl. Historie, 2de deel, bl. 293.

4) Vervolg op WAGENAAR, 8ste deel, bl. 113 en volg.

5) VAN LENNEP, Gesch. van Noord-Nederland, 10de deel, bl. 50.

gehouden te bezitten. Deze stap, die de Hertog den Prins liet doen, was op het zachtst genomen zeer onvoorzigtig, en toonde, hoezeer bij eerst genoemden het eigenbelang meer werkzaam was, [1]) dan het belang van zijn' pupil, en van zijn aangenomen vaderland.

Wij hebben ons opgehouden bij het karakter des Hertogs, daar RENDORP later met hem in aanraking geweest is, en zijne handelingen bij die gelegenheid dikwijls in een zeer onjuist daglicht worden gesteld. Doch hierover later; de, om haar zoo te noemen, voortgezette voogdijschap des Hertogs, leverde in de eerste jaren niet veel merkwaardigs op. De stoffelijke welvaart was groot; het land verkeerde in de diepste rust en vrede; de fabrieken bloeiden en de rijkdom der ingezetenen nam van dag tot dag toe. [2]) Deze gelukkige toestand duurde voort tot het jaar 1780, toen eene gebeurtenis plaats greep, die voor de welvaart des lands en voor het stadhouderschap ten hoogste nadeelig, de aanleiding geweest is, van het uitbarsten der vele beroeringen, die ons vaderland daarna geteisterd hebben, en die bekroond werden door de omwenteling van 1795. Wij bedoelen namelijk den in 1780 uitgebroken derden Engelschen oorlog.

1) V. D. AA, Leven van WILLEM V, 1ste deel, bl. 286, 449.

2) M. STUART, Vaderl. Historie, 1ste deel, bl. 263.

KLUIT, Iets enz. bl. 48.

RENDORP, Memoriën, 1ste deel, bl. 44.

De zoogenaamde derde Engelsche oorlog is een voorval van groot gewigt in onze geschiedenis, daar hij zonder twijfel de voorname aanleiding is geweest van de gebeurtenissen die later tot 1787 en in 1795 hebben plaats gehad. Niet dat deze oorlog de *oorzaak* is geweest van de partijschappen die toen in ons vaderland woelden, verre van daar; zij bestonden reeds voorlang en zijn als doorweven in de geschiedenis van ons vaderland; maar het is niet te ontkennen, dat hij de aanleiding geweest is, dat zij met zoo veel meer hevigheid zijn losgebarsten. Op deze losbarsting moest noodwendig eene omwenteling volgen. Deze had waarschijnlijk toch plaats gehad na de gebeurtenissen van 1789 in Frankrijk, maar het is nog de vraag, of de omwenteling van 1795 van dien hevigen aard zou geweest zijn, zoo de staatkundige partijen in ons vaderland, minder scherp afgeteekend waren geweest en hare krachten minder hadden leeren kennen.

Juist die scherpe afteekening, dat meten van elkanders krachten, hadden haar ontstaan te danken aan den Engelschen oorlog, daar een deel der Staatsgezinde partij, daarin eene gelegenheid vond tot het verwezenlijken zijner wenschen, namelijk om vele misslagen van des Stadhouders bewind aan den dag te doen komen, en daardoor hem en zijne partij in minachting te brengen.

Het is hier de plaats, eenigzins breeder te gewa-

gen van de heerschende staatkundige partijen, ofschoon zij eigenlijk eerst na den vrede met Engeland in 1784, tot aan de omwenteling van 1787, in hare volle kracht hebben gewoed.

De partijen waren geen nieuw verschijnsel in ons vaderland. Reeds sedert de afzwering van PHILIPS II hadden zij zich geopenbaard; die des Stadhouders zoowel als die der Staten. De geheele loop der geschiedenis toont aan hoe zij beurtelings de overhand hebben gehad. In de eerste jaren der Republiek, sloegen zij wegens het gemeenschappelijk gevaar van buiten, de handen in een, doch toen door den heldenmoed van een' MAURITS, dit gevaar voorbij was, begonnen de Staatsgezinden het hoofd op te steken. De gebeurtenissen met OLDENBARNEVELD hebben getoond, dat de Stadhouder hun toen te magtig was, zij traden weêr terug; dertig jaren later behaalden zij een' volledigen zegepraal. WILLEM II die het gezag der Generaliteit tegen dat der bijzondere gewesten, met eene misschien al te groote voortvarendheid verdedigd had, stierf na eene korte regering, en na zijn' dood wisten de Staten het daarheen te leiden, dat zijn zoon hem niet als Stadhouder opvolgde.

Nu had de Staatsgezinde partij, gesteund door de bekwaamheid van een' man als JAN DE WITT, een tijdperk van magt, dat ook het schitterendste tijdvak is geweest onzer geheele geschiedenis. Maar, daar wordt op nieuw na twintig jaren in 1672 het vader-

land van alle zijden bedreigd; het volk, dat in gevaarlijke tijden, altoos zijn gewigt in de schaal legde, deed deze overhellen ten voordeele eens Stadhouders; de Staatsgezinden moesten onderdoen voor den naam van Oranje. Onder WILLEM III verminderde hunne magt en invloed aanmerkelijk. Van hem wordt gezegd, om daarmede zijn invloed en gezag hier te lande te kennen te geven, dat hij in Holland Koning, — in Engeland Stadhouder was. Naauwelijks was hij overleden of de Staatsgezinden wisten de afschaffing van het Stadhouderschap en de wederinvoering der Statenregering te bewerken, die, zoolang zij onder het beleid stond van den Raadpensionaris HEINSIUS, aan de Republiek een' tijd lang haar alouden glans terug gaf, doch onder zijne opvolgers ontaardde en de magt der Republiek tot een' weinig beteekenenden trap deed dalen, zoodat na verloop van ruim 40 jaren, de verheffing van WILLEM IV tot Stadhouder van al de gewesten, noodzakelijk werd. Onder WILLEM IV werd de overmagt der Staatsgezinden eenigzins gefnuikt, maar WILLEM IV was toch de man niet om die geheel te vernietigen; de uitkomst heeft het geleerd, daar na zijn' dood die overmagt, krachtiger dan ooit te voren, is te voorschijn getreden.

Uit de Staatsgezinde partij, die reeds lang naast de Stadhouderlijke bestaan had, ontwikkelde zich nu ook de Democratische, die zich later bij voorkeur de Patriotsche noemde.

Deze bestond toen nog wel niet onder dien naam, maar inderdaad was de Staatsgezinde partij, bij het uitbreken van den Engelschen oorlog, reeds verdeeld in twee onderdeelen, de Aristocraten en Democraten. Zij waren toen nog niet volkomen afgedeeld, omdat hun beider doel hetzelfde was, namelijk, inkorting van des Stadhouders gezag. Beiden trachtten zulks te bereiken onder het masker van verdediging der regten des volks; doch bij de Aristocraten was dit slechts een voorwendsel, en waren zij van voornemen, zoodra het gezag des Stadhouders eene schaduw was geworden, de oude oppermagtige Statenregering weder in te voeren, en het volk geen meerder deel in de regering toe te kennen dan te voren. Bij de Democraten was het anders; zoodra de Stadhouder geene magt hoegenaamd meer zou bezitten, en zoodoende hun doel bereikt was, was hun plan, zich van de Aristocraten af te scheiden, zich te keeren tegen hunne voormalige partijgenooten, en ook dezen het roer der Regering te ontnemen, om eindelijk eene volksregering in te voeren, althans aan het volk meer invloed te verschaffen in de keuze hunner Regenten. Hoe het zij, vooralsnog waren zij vereenigd tot hetzelfde doel, den val des Stadhouders; dit doel bereikt zijnde, zou het later blijken, hoe elk van de overwinning dacht gebruik te maken.

Omstreeks het jaar 1778, begon reeds het standpunt

des Stadhouders minder gunstig te worden; tot nu toe had men zich bezig gehouden met de stoffelijke welvaart en zich minder bekommerd om den staatkundigen toestand, [1]) doch weldra veranderde deze stemming. Vele Staatsgezinden, die er steeds op bedacht waren om den Prins in zijn gezag te verkorten, namen met gretigheid iedere gelegenheid te baat, om fouten en misslagen welke men tot hiertoe over het hoofd had gezien, in 's Prinsen bestuur te doen opmerken, en begonnen een' meer en meer vijandigen geest jegens Engeland aan den dag te leggen. De verdedigingsmiddelen, te land zoowel als ter zee, waren zeer verwaarloosd; van onze vroegere zoo aanzienlijke vloot was weinig meer over; de landmagt was zeer zwak; vooral met betrekking tot de zeemagt bood dit eene geschikte gelegenheid aan om den Prins valschelijk te beschuldigen. Hem toch, aan het Engelsche regerende huis naauw verwant, wilde men onder verdenking brengen, met de Engelschen te heulen, om ons langzamerhand geheel onder den invloed dier natie te brengen; daarom, beweerde men, liet hij de vloot, ons verdedigingsmiddel tegen Engeland, verwaarloozen. Eene valsche aantijging inderdaad; want de Prins had dikwijls genoeg voorstellen gedaan tot verbetering van 's Lands zeemagt, die meestal door de Staten onbeantwoord bleven, of gedwarsboomd werden in de uitvoering, daar de Provinciën het gedurig oneens

1) WISELIUS, Staatkundige verlichting onzer voorvaderen, bl. 336.

waren omtrent de middelen.[1]) Het eenige wat men zou kunnen aanmerken op 's Prinsen wijze van bestuur, is, dat hij met niet genoeg klem de uitvoering ondersteunde van die voorstellen, welke werden aangenomen, daar toch eenige sommen beschikbaar werden gesteld tot het bouwen en uitrusten van schepen.

De vijandige stemming van een deel der Natie jegens Engeland, gaf weldra aanleiding, om tot oorlog te geraken.

In de jaren 1773 en 1774 waren de Americaansche bezittingen in opstand tegen Engeland geraakt, welke opstand in 1777 zijn beslag gekregen had, daar de Americaansche Gewesten zich onafhankelijk verklaarden en een Gemeenenbest oprigtten. Inmiddels was een Oorlog uitgebarsten tusschen het Moederland en de voormalige Koloniën, waardoor hier te lande veel sympathie voor de Americanen werd opgewekt, en Frankrijk met Engeland in oorlog geraakte.

In 1779 had de Engelsche regering, bij die der Republiek vertoogen ingeleverd [2]), om haar te verzoeken, den toevoer van krijgsbehoeften aan den vijand, te beletten. Hierover werden vele Nota's gewisseld en een en ander was zeer geschikt, om de ontevredenheid onder den koopmansstand en de verbittering tegen Enge-

1) Van lennep, Geschiedenis van Noord-Nederland, 10de deel, bl. 58. Rendorp, Memorie, 1ste deel, bl. 47.

2) N.-Nederl. Jaarboeken, 1779, bl. 493 en volg.

land te vermeerderen, die reeds in het begin des jaars 1780 zóó groot was, dat er velen werden gevonden, die een' oorlog met Engeland voor niet onmogelijk, ja zelfs voor wenschelijk [1]) hielden, ofschoon de Regeringen der beide landen er nog volstrekt niet toe geneigd waren; Engeland, omdat het te veel prijs stelde op ons bondgenootschap, en bevreesd was, dat wij ons geheel in de armen van Frankrijk zouden werpen; de Republiek, omdat zij zich niet in den noodigen staat van tegenweer bevond, ten einde een' oorlog met goed gevolg te kunnen volhouden. Daarenboven was de Stadhouder er persoonlijk in het minst niet toe gestemd [2]). Niettegenstaande dit alles wist de partij, die steeds den Stadhouder vijandig was, het daarheen te leiden, dat eene oorlogsverklaring van de zijde van Engeland onvermijdelijk werd [3]); deze had dan ook plaats tegen het einde des jaars 1780, toen de Engelsche gezant Ridder YORKE op den 23sten December werd teruggeroepen en den volgenden dag vertrok [4]).

1) Vergelijk Mr. H. CALKOEN. Politiek Systema van Amsterdam, waarin de schrijver bekent, dat van de zijde dier stad de oorlog gewenscht werd.

2) Vervolg op WAGENAAR, 2de deel, bl. 21.

3) KLUIT, Iets enz., bl. 73—76, over het aandeel dat Frankrijk had in de omstandigheden die den oorlog veroorzaakten. Zie ook Verhandeling van Jhr. Mr. D'HANGEST, Baron D'YVOY van Mijdrecht. „Frankrijks invloed op de buitenlandsche aangelegenheden der voormalige Nederl. Republiek.”

4) MAHON, History of England, 7de deel, bl. 83 en volg. (Tauchnitz edition).

Men zal opmerken, dat de bestaande partijën, en vooral de Staatsgezinde, op het uitbreken van den Engelschen oorlog grooten invloed uitoefenden. De uitbarsting van den oorlog moet worden toegeschreven, deels aan de Nederlandsche kooplieden, deels aan de heftigste leden der Staatsgezinde partij. Verscheidene kooplieden lieten niet na, in weerwil der bestaande traktaten, contrabande te drijven met Engelands vijanden, waarvan het gevolg was, dat Engeland, na dit eenigen tijd te hebben aangezien, onze schepen die zij vermoedde dat met contrabande beladen waren, aanhield, en de goederen meerendeels in beslag nam. Dit verbitterde de eigenaren dier schepen, ofschoon zij alles aan zich zelven te wijten hadden, en zij drongen onvoorzigtig aan op een onbepaald convooi voor den handel. 1) Het einde was dat zij hun vaderland in een' oorlog wikkelden, van welken zij, zonder te letten op het groote aandeel dat zij er zelve in hadden, de geheele schuld aan den Prins en zijne aanhangers gaven.

Aan het heftigste deel der Staatsgezinde partij behaagde deze stemming zoodanig, dat zij niet ophield de verbittering van den koopmansstand jegens Engeland aan te wakkeren, en in zeker opzigt den Oorlog met genoegen zag, als eene aanleiding om den Prins in aanzien bij het volk te doen dalen.

Men zal gemakkelijk kunnen begrijpen, hoe moeijelijk

1) VAN LENNEP. Gesch. van N.-Nederland, 10de deel, bl. 73.

het verwijt van inconsequentie te ontgaan was voor iemand als RENDORP, die bepaaldelijk den Engelschen Oorlog afkeurde, de schuld daarvan gaf aan de ware bewerkers, en niet aan den Prins en zijne aanhangers, en die toch, door zijn' stand en staatkundige rigting, tot de Staatsgezinde partij behoorde.

Na het voorgaande tot inleiding gezegd te hebben om onze lezers eenigzins op de hoogte te stellen van den Staatkundigen toestand, waarin ons vaderland toenmaals verkeerde, gaan wij thans over tot de beschouwing van RENDORP'S leven, karakter en denkwijze als Nederlandsch Staatsman.

EERSTE HOOFDSTUK [1]).

Rendorp's staatkundig Leven.

JOACHIM RENDORP werd op den 19den Januarij 1728 te Amsterdam geboren; zijn vader was Mr. PIETER RENDORP, Vrijheer van Marquette [2]) en zijne moeder MAR-

1) De bronnen, waaruit dit proefschrift is geput, bestaan voornamelijk in RENDORP's eigene schriften, als de Memoriën enz., benevens onuitgegevene, eigenhandige aanteekeningen door hem nagelaten, waarvan mij de inzage en het gebruik, door de welwillendheid van den tegenwoordigen eigenaar van Marquette werd toegestaan, en onder welke ook al de brieven aanwezig waren, zoowel van RENDORP als van zijne tijdgenooten, die ik zal mededeelen. Behalve deze belangrijke papieren, waarvan ik een ruim gebruik maakte, heb ik verscheidene geschiedschrijvers van en over dien tijd geraadpleegd.

2) 't Huis Marquette, voorheen Huis te Heemskerk. Na het uitsterven van het geslacht van dien naam, kwam het aan dat van Aremberg, en

GARETHA CALKOEN. Hunne voorouders waren zich omstreeks het jaar 1530 uit het Hertogdom Lunenburg, in Holland komen neêrzetten, en één hunner, getrouwd met eene dochter uit het Amsterdamsche geslacht der BICKER'S, vestigde zich met der woon te Amsterdam. Daar zij aanvankelijk Luthersch waren, duurde het tot 1640 eer zij in de regering zijn gekomen. Van toen af echter hebben de meeste hunner de voornaamste stedelijke betrekkingen vervuld.

[1]) Reeds vroeg gaf RENDORP blijken van een ongewoon vlug verstand en een scherp oordeel, waarbij een voortreffelijk geheugen hem zeer te stade kwam. Hij legde zich, behalve op het Staatsregt, in het bijzonder toe op de beoefening van schoone kunsten en wetenschappen; vooral waren bouw- schilder- en beeldhouwkunst onderwerpen, waarvoor hij veel natuurlijken smaak aan den dag legde. Door zijne veelvuldige buitenlandsche reizen was hij in de gelegenheid aan deze neiging te voldoen, en zijn huis te Amsterdam eene verzamelplaats te doen worden van eene menigte voorwerpen van kunst, zoowel schilder- als beeldhouwwerken, die grootendeels

werd in 1610 gekocht door den Heer DANIEL DE HERTAING, wiens vader Heer van Marquette, nabij Bouchain in Henegouwen, was geweest. Op zijn verzoek werd het bij octrooi der Staten, 24 Maart 1612, Marquette vernoemd. In 1717 kwam het aan Mr. J. RENDORP, wiens zoon Mr. PIETER RENDORP, het in 1741 aanmerkelijk verbeterde. Het regt van hooge Heerlijkheid was er aan verbonden.

1) Vervolg op WAGENAAR, 25ste deel, bl. 208.

bij de plundering in 1787 zijn verloren gegaan. Van zijn' smaak, wat de bouwkunde betreft, is de Muiderpoort te Amsterdam een bewijs. Deze poort ingestort zijnde, werd in 1774 volgens zijne plannen herbouwd. Ook werd zijn raad ingeroepen bij het bouwen van het Werkhuis te Amsterdam, ofschoon hij ontkent het plan daarvan, benevens dat van zekere brug over het Werkhuis, die later weder ingestort is, te hebben gemaakt. [1]) Daar deze brug algemeen beschouwd werd onder zijn opzigt te zijn gebouwd, heeft hij aan haar den bijnaam van Bruggemaker (Póntifex) te danken.

Buiten deze neiging tot de schoone kunsten, onderscheidde RENDORP zich door zijn' bijzonderen aanleg tot het Staatsregt. Tot de beoefening hiervan strekten hem zijne veelvuldige reizen zeer tot nut, daar zij hem in de gelegenheid stelden den omgang te genieten van vele uitstekende en beroemde personen uit het buitenland, waardoor hij tevens eene groote vaardigheid verkreeg in het spreken van vreemde talen. Hij bediende zich zelfs zeer dikwijls van de Fransche taal, niet alleen in bijzondere zaken, maar ook in die, welke betrekking hadden op de Staatsbelangen.

Wij zullen nu de geheele reeks van betrekkingen, door RENDORP vervuld, doorloopen, en bij elk dezer een oogenblik stilstaan. Men zal daaruit zien, hoe hij traps-

1) RENDORP, Memoriën, „het verwijt zou waarlijk niet groot zijn geweest, dewijl inderdaad een goed Regent, een slecht bruggemaker kan wezen." Inl., bl. 6.

gewijze in aanzien is geklommen, en zijne bekwaamheid meer en meer bekend werd, zonder dat dit juist is toe te schrijven aan de belangrijkheid dier betrekkingen.

De eerste der betrekkingen van openbaar nut door RENDORP vervuld, was die van Kerkmeester [1]) van de Amstelkerk, en wel in het jaar 1745, dus op zeventienjarigen leeftijd, en nog lang voordat hij den titel van Meester in de Regten verkregen had. Deze betrekking, hoewel van ondergeschikt belang, is te beschouwen als een eerste stap, waarmede toenmaals jongelieden van aanzienlijken huize hunnen loopbaan begonnen, om later tot de regerings- en magistraatsposten te geraken. De Kerkmeesters werden door Burgemeesters, ten getale van vier, voor hun leven, verkozen [2]).

Twee jaren later werd RENDORP aangesteld tot Kapitein van eene kompagnie burgers. Deze burger-kompagniën, zestig in getal en verdeeld in vijf regimenten, werden gezamenlijk de Schutterij genoemd [3]). Bij de verandering echter der Regering, in September 1748, door den Stadhouder WILLEM IV, werd hij met verscheidene anderen ontslagen.

1) Hoe de kerkelijke bedieningen onder de Republiek als leerschool werden beschouwd voor latere Staatsbedieningen, en hoe zij een' band vormden tusschen de aristocratie en den burgerstand, is aangewezen door den Hoogleeraar H. W. TIJDEMAN. Zie de voormalige Staats-partijen in de Nederlandsche Republiek, bl. 95.

2) WAGENAAR, Beschrijving van Amsterdam, 2de deel, bl. 138.

3) WAGENAAR, Beschrijving van Amsterdam, 3de deel, bl 174.

In het jaar 1750, op den 24sten April, voltooide RENDORP zijne regtsgeleerde studiën met de openlijke verdediging van eene „Dissertatio Juridica de Hereditate semel data, eodem testamento, non iterum adimenda," waarna hij zijne buitenlandsche reizen ondernam.

Hiervan teruggekeerd, duurde het niet lang of hij werd geroepen om deel te nemen aan de Stedelijke ambten. De eerste post van dien aard door hem bekleed was die van Commissaris van Kleine Zaken en wel in 1755. Het is niet onbelangrijk, het ontstaan en den aard van dat Collegie, kortelijk te vermelden.

Aanvankelijk waren de Collegiën van Schout, Burgemeesters en Schepenen alleen belast met de uitspraak van het regt en het beleid der Regering, doch de aanwas der stad deed hunne bezigheden zoo zeer toenemen, dat zij reeds in de vijftiende eeuw bedacht waren op de oprigting van eenige ondergeschikte Banken of Collegiën van regering en regtsoefening, die eindelijk op dertien bepaald bleven.

Van dat aantal waren er acht van regering en vijf van regtsoefening. De leden van die Collegiën werden in het algemeen Commissarissen genoemd. Commissarissen van Kleine Zaken werden het eerst aangesteld in 1611, [1]) toen

1) De oprigting van Commissarissen voor kleine zaken, kan vergeleken worden met de instelling van Vredemakers te Leiden, waarover de Hoogleeraar van Assen een overzigt heeft gegeven. Jaarboeken tot regtsgeleerdheid 1851, 1[ste] deel, bl. 72. Zie ook 2[de] deel, bl. 236.

het Collegie van Schout, Burgemeesters en Schepenen, in zulk eene mate bezwaard werd met geschillen van gering belang, dat zaken van meerder aangelegenheid daardoor dikwijls opgehouden werden. Het geregt besloot toen jaarlijks vier Commissarissen voor kleine Zaken aan te stellen, welk getal later tot zeven is vermeerderd. Zij vergaderden op het Stadhuis, en vorderingen, zes honderd guldens niet te boven gaande, mits niet klaarblijkelijk behoorende bij eene andere regtbank, werden voor deze kamer gebragt. Commissarissen deden uitspraak en van deze kon men in hooger beroep komen bij Schepenen. Gewoonlijk werden Oud-Schepenen tot deze betrekking geroepen; men schijnt echter voor RENDORP eene uitzondering gemaakt te hebben, daar hij eerst het volgende jaar tot Schepen werd benoemd. De betrekking van Commissaris van Kleine Zaken vervulde hij nog in 1757, 1758 en 1759 [1]).

Het Collegie van Schepenen [2]) behoorde tot de aanzienlijkste uit de stad. RENDORP werd in 1756 en 1763 geroepen er zitting in te nemen. Schepenen maakten te zamen, met den Schout en de Burgemeesters het Collegie van Mijne Heeren van den Geregte uit, hetwelk alléén

1) WAGENAAR, Beschrijving van Amsterdam, 3de deel, bl. 444.

2) Mr. D. DEUTZ, Dissertatie over den oorsprong der regtbanken in de Nederlanden van de vroegste tijden af. Uit het Latijn vertaald en opgenomen in de Staatkundige Academie-verhandelingen enz. Leyden 1792.

WAGENAAR, Beschrijving van Amsterdam, 3de deel, bl. 307.

gemagtigd was tot het maken van keuren. Zij zijn het eerst aangesteld in 1270 en dus van ouder instelling dan Burgemeesters, die van 1343, of omstreeks dien tijd dagteekenen; zij volgden echter in rang na Burgemeesters. Hun getal was bepaald op negen; jaarlijks werden er uit een dubbeltal, door den Raad opgemaakt, zeven door den Stadhouder gekozen, terwijl de twee overige aanbleven en de functiën van President en Vice-President vervulden. Het ambt van Schepen bestond voornamelijk in het spreken van regt, in Criminele en Civiele zaken. De Hoofdschout nam het openbaar Ministerie waar. In Criminele zaken werd des noods de beschuldigde tot bekentenis gedwongen door de pijnbank, zoo er vele en sterke vermoedens van schuld voorhanden waren.

In Civiele zaken boven de zeshonderd guldens werd bij Schepenen regt gevraagd, of ter Vierschaar, zoo als van ouds de Burgerlijke regtbanken hier ter Stede genoemd werden. Behalve deze en andere bezigheden, waren Schepenen nog belast met het trouwen en het maken van keuren. Een of meer Schepenen, als Commissarissen, ontwierpen de keuren, die door Schout en Burgemeesters onderzocht en goedgekeurd, op het laatst van Januarij bij de verandering der Regering werden afgekondigd.

In hetzelfde jaar (1756) waarin RENDORP tot deze belangrijke betrekking geroepen werd, trad hij in het huwelijk met WILHELMINA SCHUIJT, dochter van Mr. ALBERT

SCHUIJT, Schepen te Amsterdam. Hij had vijf kinderen, van welke vier jong zijn gestorven, en slechts één zoon hem heeft overleefd.

De uitbreiding des koophandels tegen het einde der 16e eeuw, en het verlangen van voorname kooplieden, gaf in 1598 aanleiding tot de oprigting van eene kamer van Assurantie, die belast werd met de afdoening van alle geschillen over Assurantie en Avarij-Grosse, en met het opmaken der Avarij-rekening.

Daar deze kamer behoorde onder de Collegiën van regtsoefening, stond de benoeming van Commissarissen aan Mijne Heeren van den Geregte. De Assurantiemeesters waren drie in getal; RENDORP daartoe benoemd in 1760, vervulde die betrekking tot 1768, daar zij jaarlijks konden worden ingekozen. [1])

Intusschen was RENDORP, behalve in de bovengenoemde betrekkingen, welke altijd slechts voor één jaar waren, ook nog tot anderen van langeren duur geroepen. Onder deze behoorden die van Directeur van de Societeit van Suriname en van Meesterknaap van Holland.

[2]) De landstreek Suriname, door de Zeeuwen op de Engelschen veroverd, was sedert aan de West-Indische Maatschappij verkocht. In het jaar 1683 echter, nam de stad Amsterdam een derde deel van die bezitting in eigendom over en kocht de Baron CORNELIS VAN AERSSEN VAN SOM-

1) WAGENAAR, Beschrijving enz., 3de deel, bl. 435.

2) WAGENAAR, Beschrijving enz., 3de deel, bl. 88 en 4de deel, bl. 541.

KELSDIJK het tweede derde gedeelte, terwijl de Maatschappij het laatste aan zich behield. Elk lid had eenige Directeuren in de Societeit, zooveel als het verkoos, daar er niet bij hoofden, maar bij leden gestemd werd. Burgemeesters van Amsterdam stelden meestal vier Directeuren aan, die een tiende gedeelte genoten van de uitdeeling die de stad jaarlijks trok.

De betrekking van Meesterknaap van Holland waartoe RENDORP in 1762 door de Staten van Holland werd benoemd, was van een' geheel anderen aard en behoorde niet meer uitsluitend tot de Stedelijke ambten.

Het is niet geheel zeker wanneer het Collegie van Houtvester en Meesterknapen, een der oudste van Holland, is opgerigt. Het Houtvesters-ambt is vroeger bekleed door de Graven, later door de Stadhouders van Holland. Onder de Stadhouderlooze Regeringen is er meestal geen Houtvester geweest, maar wel een Luitenant Houtvester, die met de Meesterknapen regt uitoefende, over alle jagtdelicten. Het getal Meesterknapen was ten tijde van RENDORP acht, vroeger slechts vier. Zij waren edelen of aanzienlijken uit den Lande, en zaten tweemaal 's jaars, in Mei en in October te regt, over alle zaken, houtvesterij en jagtbedrijf betreffende, terwijl de Luitenant Houtvester als aanklager optrad. — Zaken, honderd guldens niet te boven gaande, waren aan geen hooger beroep onderworpen en konden terstond worden ten uitvoer gebragt. Van vorderingen boven dit

bedrag kon men in hooger beroep komen bij het Hof van Holland en den Hoogen Raad. [1])

De uitoefening dezer betrekking heeft RENDORP waarschijnlijk aanleiding gegeven tot het schrijven der bekende verhandeling over het regt van de jagt, welke in het jaar 1777 is uitgegeven, en waarin hij met kracht het beginsel bestrijdt, hetwelk toen nog heerschte, dat het regt van de jagt een voorregt was, aan eenige begunstigden toegekend, ten koste der eigendommen van anderen, die gedwongen waren te dulden dat die Gepriviligieerden op hunnen grond dat regt uitoefenden.

Deze verhandeling is verdeeld in vier hoofdstukken, waarin RENDORP ten eerste, den oorsprong van het afzonderlijk regt van de jagt naspoort; ten tweede tracht aan te toonen dat onze Graven zich van ouds dat regt niet hebben toegekend, dan op goederen hun in vollen eigendom toebehoorende; ten derde onderzoekt wat men onder Houtvesterij en Duinmeijerschap verstaan moet; ten vierde betoogt dat de Staten van Holland, als Soeverein der Provincie, dezelfde magt bezittende als de Graven, dat regt en die palen niet hebben uitgebreid, en dat derhalve zij, die heden daarmede begunstigd zijn, geene meerdere voorregten kunnen hebben, dan zij die van ouds door de Graven daarmede begunstigd zijn geweest.

Bij velen heerschte toenmaals het gevoelen, dat het

1) Tegenwoordigen staat der Vereenigde Nederlanden enz., 4de deel, bl. 208.

den zoogenaamden Gequalificeerden, d. i. zij die door den Soeverein des lands begunstigd waren met het regt van de Jagt, vrijstond, niet alleen in de eigendommen van den Soeverein, maar overal te jagen. Zij beschouwden alle plaatsen als wildernissen. Tegen deze bewering komt RENDORP met nadruk op. Hij ontkent niet dat het regt van de Jagt, een Regaal is, d. i. een regt uitsluitend aan den Soeverein toekomende, maar wel dat de Soeverein dat regt nog verder kan uitstrekken, dan over die wildernissen en bosschen, die het van oudsher, onder zijn beheer heeft gehad. Hij toont aan, hoe door het tegenovergestelde aan te nemen, men tot de toen heerschende, ongerijmde stelling is gekomen, dat de Soeverein eigenaar is van al het wild des lands, zonder eigenaar van den grond te wezen, zoodat het den wettigen eigenaar van den grond niet eens geoorloofd is, die dieren, welke schade zij hem ook toebrengen te dooden, terwijl door de gunst van den Soeverein anderen die geen duim breed gronds bezitten, onder voorwendsel van door geboorte, ambten of bijzondere vergunning daartoe, zooals men het noemde gequalificeerd te zijn, eens anders bezitting komen vernielen [1]).

RENDORP's stelling is alzoo, dat alleen den Soeverein des lands het regt toekomt, om anderen met het regt van de jagt te begunstigen, doch alleen op zijne eigendommen; op die van anderen niet zonder toe-

1) RENDORP, Regt van de Jagt. Inleiding.

stemming der eigenaars. Hij zegt verder, dat het regt, hetwelk men in ons vaderland aan ieder laat wedervaren, een iegelijk tot bolwerk tegen alle geweld strekt, te midden waarvan de zwakste een gerust leven leidt, doch dat eene zaak nogtans tegenstrijdig is met die vrijheid, namelijk de jagt, en dat de overtuiging daarvan, hem, als beminnaar van zijne eigene vrijheid en van die zijner medeburgers heeft aangemoedigd, om den oorsprong en de gronden van het regt van de jagt na te sporen, en te bepalen, hoe verre en tot welke plaatsen, het zich uitstrekt.

Deze verhandeling wordt voorafgegaan door eene opdragt aan den Prins van Oranje, van welke wij later eenige regelen zullen aanhalen. Bij de verhandeling zelve, hebben wij ons thans opgehouden, omdat zij in naauw verband staat, met RENDORP's betrekking van Meesterknaap van Holland, ofschoon wij nog slechts gevorderd zijn, tot het jaar 1769 en zij eerst veel later is uitgekomen.

In den loop van het jaar 1769 werd RENDORP benoemd tot Gedeputeerde in de Hollandsche Rekenkamer. Dit Collegie opgerigt in 1590, bestond uit drie leden, één uit de Edelen, en twee uit de elf steden van het Zuiderkwartier, voor den tijd van drie jaren. De ontvangers der gemeene middelen, de Kommiezen van Oorlogsbehoeften, en alle andere rekenpligtige personen, moesten hunne rekeningen bij deze kamer inbrengen, alwaar zij werden nagezien en goedgekeurd [1]).

[1]) Tegenwoordige Staet der Vereenigde Nederlanden, 4de deel, bl. 193.

Omstreeks het jaar 1775 gaf RENDORP zijne eerste verhandeling uit, namelijk die over de Militaire Jurisdictie, een onderwerp dat toen zeer de aandacht trok, en tot veelvuldige twisten aanleiding gaf. Zij ontstonden over de vraag: hoe ver de magt ging van den Hoogen Krijgsraad, om ook over militairen, in burgerlijke of lijfstraffelijke zaken, jurisdictie uit te oefenen, en verder, aan wie de Militaire Jurisdictie zelve toekwam. Reeds vroeger was er in Friesland daarover een strijd ontstaan, doch bij eene Resolutie der Staten van 28 December 1746 bepaald, dat de misdaden van Militairen zouden komen ter kennisneming van den militairen regter; en toen het Provinciale Hof zich hiertegen verzette, handhaafde WILLEM IV, nog kort voor zijn' dood, deze Resolutie, hetwelk later, door de Prinses Gouvernante, bij nieuwe tegenkanting van het Hof, evenzeer werd gedaan. 1)

In 1772 hadden er ook in Holland twisten plaats op het punt van Militaire Jurisdictie en rigtte het Hof van Holland een' brief aan de Staten, om te weten „in hoe„ver zij goedvonden, dat door den Militairen regter Juris„dictie werd uitgeoefend." — De Stadhouder hierover gehoord, gaf geen bepaald antwoord, maar vertrouwde dat de Staten hem niet in zijne regten zouden verkorten.

Een en ander gaf RENDORP aanleiding om zijne verhandeling te schrijven, waarin hij voornamelijk spreekt

1) GROEN VAN PRINSTERER, Handboek enz., 2de deel, bl. 605 en 648. Zie ook BILDERDIJK, Geschiedenis des Vaderlands, 12de deel, bl. 36.

over het gezag der Stadhouders en der Kapitein-Generaals, en zijn gevoelen vestigt op de Constitutie zelve van 's lands regering en op Resolutiën, genomen door de Staten, ten tijde der Stadhouders, zonder dat deze er zich tegen verzet hebben. Zij is verdeeld in vier hoofddeelen, waarvan het eerste handelt over den staat der Militaire Jurisdictie tijdens WILLEM I; in het tweede wordt uiteengezet, hoe die Jurisdictie is gegeven aan Prins Maurits en den Raad van State bij eene instructie van 1584, en daarna aan den Raad van State alléén bij eene van 1588, en hoe zij verder altijd door de bondgenooten aan dezen is toegekend. In het derde wordt onderzocht hoever en over welke zaken die Jurisdictie zich heeft uitgestrekt van 1584 tot aan WILLEM III. In het vierde eindelijk wordt aangetoond, dat deze vorst en zijne opvolgers geene meerdere regten hebben gehad dan de vorige Heeren Stadhouders [1]).

1) Onder RENDORP's papieren hebben wij een' brief gevonden van P. PAULUS *), den schrijver van het Nut der Stadhouderlijke regering, der verklaring der Unie van Utrecht enz., eenige aanmerkingen bevattende over RENDORP's verhandeling, benevens een' van FAGEL †) bij dezelfde gelegenheid geschreven, waarin zij beiden RENDORP's arbeid gunstig beoordeelen. Zie Bijlagen A en B.

*) P. PAULUS in 1756 te Axel in Staats-Vlaanderen geboren, was een allerkundigst man, die zich door het schrijven van bovengenoemde werken een' grooten naam heeft gemaakt. Hij was tot 1787 Advocaat-Generaal der Admiraliteit op de Maze en een voorstander der Patriotsche partij. V. KAMPEN, Vaderl. Karakterkunde enz., 2de deel, eerste stuk, bl. 770.

†) HENDRIK FAGEL, kleinzoon van den bekenden Griffier FRANS FAGEL, bekleedde van 1744—1790 het Griffiers-ambt der Staten- Generaal.

In den aanvang van dit Hoofdstuk, hebben wij gezegd dat RENDORP's bekwaamheid meer en meer bekend werd, en hem een zeker aanzien bezorgde, zonder dat dit toe te schrijven is aan de belangrijkheid der betrekkingen door hem bekleed, die, hoewel hoogst eervol, toch niet tot de invloedrijkste behoorden, en althans niet van dien aard waren, dat zij hem vergunden een overwegend aandeel te nemen in de regering der stad Amsterdam of der Provincie. Wij gaan dus niet te ver, wanneer wij beweren, dat aan RENDORP's persoonlijke verdiensten, het aanzien moet worden toegeschreven waarin hij stond. Als een bewijs hiervan, herinneren wij hoe PIETER PAULUS zijn bekend werk: „De verklaring der Unie van Utrecht," uitgegeven in 1775 opdraagt aan RENDORP en dat wel 1) omdat hij aan niemand met meer regt, dat werk kon opdragen, daar het over het gewigtigste onderwerp, over de eenige grondwet van ons vaderland handelt en om die reden, aanspraak heeft op het voeren van zijn' naam.

„Ik draag het u echter niet eeniglijk op," zoo gaat de schrijver voort, „opdat het door uwe magt en aan-„zien zou beschermd worden. Dat het werk zoo 't zig „zelf niet staande houden kan, liever dale in de diepste „vergetelheid dan dat men u hoonen zou, door er in „zulk geval bescherming van te vergen of te verwagten, „maar opdat onze landgenooten het uit uwe waardige „hand, niet uit de mijne ontvangen zouden."

1) P. PAULUS, Verklaring der Unie van Utrecht in de Opdragt.

Deze opdragt, en de bewoordingen waarin zij vervat is, zijn ongetwijfeld een sterk bewijs, hoezeer reeds toen RENDORP bekend stond, als doorkneed in het staatsregt van ons land, waartoe voorzeker de bovengenoemde Verhandeling over de Militaire Jurisdictie het hare heeft bijgedragen; ten minste PIETER PAULUS bedient zich in zijne opdragt van RENDORP'S woorden, om zijne eigene meening uit te drukken. Dit is zeker, dat RENDORP'S naam, als uitstekend beoefenaar van het staatsregt gevestigd was, ofschoon hij nog niet in de gelegenheid was geweest, zijne bekwaamheden in toepassing te brengen.

Wij zijn nu genaderd, tot een belangrijk tijdstip in RENDORP'S leven. Er had namelijk in het jaar 1778 iets plaats, dat men als eene inleiding kan beschouwen tot zijn' staatkundigen loopbaan, en tevens als een tweede en sterker bewijs, van het aanzien en den invloed, welke hij bezat. Van nu af kan men ook meer zijne politieke meeningen nagaan, daar wij hem weldra als handelend persoon, zien optreden.

In de inleiding hebben wij met een woord gezegd, hoe het standpunt des Stadhouders in 1778 reeds minder gunstig begon te worden, door de vijandige stemming tegen Engeland, die opgewekt was door den Americaanschen opstand. Gedurende den daarna uitgebroken oorlog, tusschen Engeland en Frankrijk, dreven vele Nederlandsche, vooral Amsterdamsche kooplieden handel

in Scheepsmaterialen met de Fransche bezittingen, hetgeen Engeland, waarvan wij nog bondgenooten heetten te zijn, een doorn in het oog was.

De Engelsche afgezant hier te lande, Ridder YORKE, die verlangde dat hieraan een einde werd gemaakt, drong bij RENDORP aan, om een afzonderlijk onderhoud over de traktaten in 1674 en 1678 tusschen Engeland en de Republiek gesloten, welke nog steeds van kracht waren 1). De reden waarom YORKE juist RENDORP daartoe aanzocht was, dat hij hem door zijn aanzien en invloed bijzonder geschikt rekende om op de Amsterdamsche Regering te werken, welke veel zou kunnen toebrengen om aan de zaak een einde te maken. 2)

RENDORP trachtte zich in het begin van dat gesprek te verschoonen, daar hij in geene regeringspost zijnde, zich ook niet met regeringszaken kon bemoeijen. Hij

1) Zie over deze traktaten VITRINGA, Gedenkschrift, bl. 103.

D'YVOY, Frankrijk's invloed enz., bl. 38.

2) STUART, Vaderl. Historie, 3de deel, bl. 151.

„YORKE had aan den Griffier FAGEL den wensch te kennen gegeven, „naar een gesprek met Mr. J. RENDORP, Vrijheer van Marquette, eenen „man, wiens snel en scherp oordeel, welgeoefende en kennisrijke geest, „gepaard met eene gemakkelijkheid van onderhandelingen op buitenlandsche „reizen verkregen, hem bijzonder geschikt deden voorkomen aan den „Engelschen Gezant, om invloed uit te oefenen op de Amsterdamsche „regering, schoon toen nog de burgermeesterlijke waardigheid niet be„kleedende.”

Zie ook V. D. AA, Leven van WILLEM V, 2de deel, bl. 340.

liet zich echter overreden en daarop werd hem door YORKE het volgende voorstel gedaan:

De Engelsche Regering zou afzien van een voor haar gunstig Artikel uit genoemd traktaat, het eischen namelijk van hulp, door de Republiek te verleenen ingeval Groot-Brittanië werd bedreigd; zoo slechts de Nederlandsche koopmansstand het vervoer van Scheepsmaterialen staakte. Bovendien was bij het Barriere-traktaat de hulp der Republiek aan Engeland gewaarborgd voor het geval, dat het in het rustig bezit van Gibraltar en het eiland Minorca werd gestoord. [1]) Nu werd destijds Gibraltar te water en te land belegerd, en de Koning grondde daarop zijn' eisch om hulp van de Republiek, doch daar hij begreep dat op dat oogenblik een oorlog der Republiek zeer te onpas zoude komen, wilde hij van hare hulp afzien, ingeval zij van haren kant den toevoer naar de Fransche bezittingen deed ophouden. Het geheele gesprek wordt uitvoerig door RENDORP in zijne Memoriën vermeld. [2]) Naar het schijnt was RENDORP niet geheel tegen de voorgestelde

1) VAN KAMPEN, Verkorte Geschiedenis der Nederlanden, 2de deel, bl. 271.

2) RENDORP, Memoriën, 1ste deel, bl. 69—79.

STUART, 3de deel, bl. 150—155.

Vervolg op WAGENAAR, 1ste deel, bl. 236 en volg.

GROEN VAN PRINSTERER, Handboek, 2de deel, bl. 676.

Zie ook RENDORP's Memoriën, 1ste deel, bl. 41, over het nadeelige, dat eene handeldrijvende Staat met een' anderen meer magtigen, een traktaat sluit, ten einde hulp te verleenen in oorlogstijd.

schikking, en ofschoon hij niet gaaf kon toestemmen dat het Casus foederis waarop YORKE zinspeelde, aanwezig was, zoo deelde hij het voorstel toch mede aan den Burgemeester DE VRIJ TEMMINCK, die op dat oogenblik den meesten invloed had in Amsterdam, en bij wien hij het tevens eenigzins ondersteunde. Dat hij toen reeds den oorlog met Engeland voorzag en dien op deze wijze heeft trachten te voorkomen, blijkt ten duidelijkste uit de overtuiging waarin hij verkeert, dat zoo er eens eene schielijke vriendschapsbreuk mogt plaats hebben, er onmogelijk met zooveel spoed kon worden voorzien in schepen en scheepsbehoeften. Ook oordeelde hij het zeer noodig, in den ongewapenden toestand waarin de Republiek zich bevond, eenen genoegzamen tijd voorhanden te hebben om zich te wapenen, waartoe die onderhandelingen eene geschikte gelegenheid zouden aanbieden; terwijl hij niet kon ontveinzen dat de algemeene koophandel veel voordeel zoude genieten, wanneer de voorgestelde schikking tot stand kwam, en de Republiek alzoo eene volkomene onzijdigheid kon blijven bewaren. De wijze waarop hij het wenschelijke om het voorstel in overweging te nemen, ondersteunde, toont genoeg aan hoezeer hij een' oorlog met Engeland, waaraan toen in de verte nog niet gedacht werd, zou betreuren, en hij is derhalve zich zelven gelijk gebleven wanneer hij later herhaaldelijk zijn afkeurend oordeel daar over te kennen geeft.

Van der aa [1]) beoordeelt hem ten onregte wanneer hij hem beschuldigt, van met te weinig aandrang het voorstel te hebben ondersteund. Het komt ons echter voor dat iemand als rendorp, die op dat oogenblik geen Regeringspost hoegenaamd bekleedde, die zelfs niet dan na overreding de openingen hem door yorke gedaan, aanhoorde, niets meer konde doen dan het hem voorgeslagene, aan de daartoe bevoegde personen overbrengen,en na zijne persoonlijke meening daarover te hebben te kennen gegeven, zich verder onthouden moest van alle feitelijke inmenging. Ligt zoude hij in het tegenovergestelde geval beschuldigd zijn geworden van onmatige eerzucht, zoo als later meermalen heeft plaats gehad.

Eene volledige levensbeschrijving van rendorp moet men hier niet verwachten, daar die van een' man als hij, met zoo veelzijdige bekwaamheid toegerust, te uitgebreid, en welligt ook niet overal voor den tegenwoordigen tijd belangwekkend zijn zoude. Eene wederlegging echter van de tegen hem ingebragte beschuldigingen met het oog op zijn staatkundig karakter, is ons hoofddoel. Daarom zullen wij ons er toe bepalen om alleen de voornaamste zijner handelingen op het Staatkundig gebied te beschouwen, namelijk die, waarin hij eene hoofdrol heeft vervuld, en bijzonder zijnen vijanden in de oogen staken.

Het gedenkwaardigste jaar van zijn' Staatkundigen loopbaan was het jaar 1781, het eerste van den Engel-

1) Van der aa, Leven van willem V, 2de deel, bl. 350.

schen oorlog, toen hij voor de eerste maal tot Burgemeester van Amsterdam werd verkozen. Het gewigt dezer betrekking in die dagen, is algemeen bekend. In iedere plaats was het ambt van Burgemeester aanzienlijk; in Amsterdam echter, door het groote overwigt dat deze stad in de provincie en in de geheele Republiek bezat, verschafte zij aan hem, die dezen post bekleedde, een' buitengewonen invloed, in dit geval nog vergroot, door den persoonlijken invloed van RENDORP.

Op den 1sten Februarij 1781 als Burgemeester van Amsterdam opgetreden, wenschte men hem geluk, dat zijne verkiezing, op een gelukkiger oogenblik plaats vond dan die zijns vaders in 1746, toen de tijding was aangekomen van de inneming van Brussel door de Franschen. Nu, was kort te voren het traktaat van gewapende Neutraliteit tusschen Rusland en de verdere noordsche mogendheden, en de Republiek, door de Nederlandsche Ambassadeurs geteekend.

Het doel van dit traktaat was, de regten der onzijdige mogendheden, des noods gewapend te handhaven. RENDORP die, evenals vele andere zich niet zoo spoedig liet verblinden door de schoone beloften eener magtige buitenlandsche mogendheid, zag in de toetreding van onze zijde, eerder eene oorlogsverklaring aan Engeland, dan een' steun voor onze regten. 1) Hij merkt aan,

1) RENDORP, Memoriën, 1ste deel, bl. 80 – 87.

Zie ook bl. 127 en volg.

hoe men huiverig had behooren te zijn om toe te treden, daar het Hof van Petersburg altijd zwarigheden had gemaakt, zich zonder omwegen en in geschrifte te verklaren. Hij achtte het onwaarschijnlijk dat de Keizerin van Rusland, hoe fraai hare beloften ook wezen mogten, alleen ten gevalle van ons zou treden in een' oorlog, waarbij hare onderdanen niets dan nadeel konden lijden. Daarbij kwam, dat door het dralen der Republiek, om tot het traktaat toe te treden, de andere daarin betrokkene mogendheden en voornamelijk Rusland, een voortreffelijk voorwendsel hadden verkregen ons niet in de voordeelen van het verbond te doen deelen.

Er was namelijk bepaald dat op het oogenblik van toetreden, geen der partijen in staat van oorlog met eene andere mogendheid mogt wezen. Daarenboven had PANIN, de Russische Minister, betuigd, dat van den dag af waarop de Republiek de verklaring had afgelegd, dat zij tot het verdrag wilde toetreden, zij ook gerekend zou worden er toe te behooren, en al was het dat er tusschen den tijd der toetreding en der onderteekening iets mogt voorvallen, zij niettemin in het genot van het verdrag zou worden gesteld. H. H. M. hadden bijzonder op deze verklaring van PANIN aangedrongen, maar zorgden niet er partij van te trekken door zich te haasten met de toetreding, daar de oorlogsverklaring van Engeland aan de Republiek op den 20sten December 1780, en de verklaring der toetreding tot het verdrag op den 24sten De-

cember plaats had. De Republiek was dus op dat oogen, blik in staat van oorlog met eene vreemde mogendheid - en kon derhalve niet met regt eischen, in het genot te worden gesteld van de voordeelen van het traktaat.

Volgens RENDORP echter, was het Casus foederis wel aanwezig, daar Engeland ons inderdaad ter zake van het traktaat den oorlog aandeed, ofschoon hij volmondig bekent dat de verbondene mogendheden de schoonste gelegenheid hadden, zich van eene uitvlugt te bedienen ten einde *niet* aan het traktaat te voldoen, [1]) door namelijk te beweren, dat de aanval op de Republiek, geen gevolg was van de gewapende Neutraliteit. Zij behielpen zich met de woorden van het 8e Artikel van het traktaat, alwaar bepaald was dat de hulp alleen op die voorwaarde zou verleend worden, zoo aan eene der Contracterende mogendheden, *ter gelegenheid van* of *uit haat tegen* de Conventie, moeijelijkheden werden aangedaan. Van deze uitvlugt konden de verbonden mogendheden zich schijnbaar zeer gevoegelijk bedienen, daar Engeland in zijne oorlogsverklaring volstrekt niet gezinspeeld had op de gewapende Neutraliteit, maar ge-

1) RENDORP, Memoriën, 1ste deel, bl. 131.

Zie ook Diaries and Correspondence of the Earl of Malmesbury, containing an account of the mission to the Court of Russia, 1ste deel, bl. 334, in een' brief aan Lord Stormont, „but as the present rupture between Great „Britain and Holland is from a motive which bears no reference to the „Neutral Convention, the Dutch have not the smallest pretensions, to claim „any succours from her."

tracht had te doen voorkomen dat het om geheel andere redenen, de toen pas ontdekte onderhandelingen tusschen VAN BERCKEL en LEE, ons den oorlog aandeed. RENDORP zegt echter 1) dat niets zekerder is dan dat het toetreden tot die verbindtenis, de voornaamste reden van de vredebreuk was, en tot staving van dit beweren, maakt hij eene verzameling brieven van den Graaf van WELDEREN, Nederlandsch Gezant te Londen, bekend. 2) En nu is het niet moeijelijk de oorzaak te doorzien, waarom Engeland ons den oorlog zoo overhaast verklaarde. Om geen andere reden dan om ons te beletten, eenig voordeel van het traktaat der gewapende Neutraliteit te trekken. Niet alleen dat het de Republiek *niet ter zake* van het verdrag bemoeijelijkte, het zorgde ook daarvoor dat de oorlogsverklaring kwam, vóór dat de Republiek toetrad, en dus ook in dat opzigt niet voldeed aan de voorwaarden.

Het geheele verdrag werd alzoo ten opzigte der Republiek nagenoeg krachteloos, en het is niet te verwonderen, dat een doorkneed staatsman als RENDORP, zich daarover niet zoo verblijdde, en niet in die mate deelde in de vreugde, welke toenmaals over de toetreding aan den dag werd gelegd, en die later natuurlijk veranderde in klagten en verwijten over de onstandvastigheid 3) der

1) RENDORP, Memoriën, 1ste deel, bl. 132.

2) RENDORP, Memoriën, 1ste deel, Bijlage, La. C.

3) Zie Diaries and Correspondence of JAMES HARRIS, Earl of Malmes-

Keizerin. In de oogen van RENDORP had zijne benoeming niet op zulk een gelukkig oogenblik plaats, als zijne vrienden wel beweerden, en de uitkomst heeft geleerd dat hij zich niet vergist heeft. Vervuld met goede bedoelingen om alles ten beste van zijn vaderland te schikken, en het zijne bij te dragen om de goede verstandhouding tusschen den Stadhouder en de tegenover hem staande partijen te bevorderen, mislukte zijne voornaamste pogingen daartoe volkomen, oogstte hij daarvoor van beide kanten slechts ondank in, en werden in het algemeen de meeste zijner handelingen verkeerd beoordeeld.

In de eerste plaats moet hieronder gerekend worden, zekere reis van RENDORP naar den Helder, om eene vergadering bij te wonen over het aanleggen van eene nieuwe veilige haven voor oorlogschepen, thans het Nieuwe Diep. RENDORP begaf zich daarheen, op uitdrukkelijk verlangen van den Prins,[1]) opdat een Amsterdamsche Burgemeester tegenwoordig zou zijn bij de geschillen, die men voorzag dat daarover met Gecommit-

bury enz., deel I, het merkwaardige gesprek op bl. 302 en volgende tusschen CATHERINA II en HARRIS, waarin de Keizerin, sprekende over de Gewapende Neutraliteit, deze schertsend de gewapende Nulliteit noemt, en zich inderdaad zeer genegen betoont voor de Engelschen.

1) De Admiraliteit te Amsterdam zond op den 10den 1781 April een request in bij de Prov. Staten, tot het verbeteren der havenwerken aan den Helder. De Vergadering besloot deze Commissie op te dragen aan den Prins, met assumtie van eenige Leden der Staten, (Resolutiën van Holland, 1781, bl. 406). Als zoodanig werd RENDORP door den Prins aangewezen.

teerde Raden van het Noorderkwartier zouden plaats hebben. De overige Burgemeesters keurden het goed, daar hij dan tegelijkertijd eene expeditie om een transport Hannoversche troepen te onderscheppen, zou kunnen bevorderen.

Rendorp geeft in zijne Memoriën 1) een uitvoerig verslag van hetgeen vastgesteld werd over den aanleg eener haven. Daarna werd er een krijgsraad gehouden waaraan hij deelnam en waarin besloten werd, het Convooi dat van de Wezer zeilen moest, zoo mogelijk te onderscheppen. Deze zaak is niet belangrijk genoeg om er lang bij te blijven stilstaan; zij kan echter gelden als een bewijs van den grooten dunk, die men van rendorp's doorzigt had, dat men prijs stelde op zijn advies in een krijgsraad, waarin hij als Burgemeester van Amsterdam niets te maken had. Daarenboven maken wij er melding van, omdat zijne tegenwoordigheid aldaar zooals wij later zien zullen, van verschillende zijden verkeerd is voorgesteld, ofschoon zij eene zeer eenvoudige oorzaak had, daar hij bepaald door den Prins is verzocht om aan den krijgsraad deel te nemen.

De gelegenheid is thans dáár, om te doen uitkomen hoe rendorp zich door opregte vaderlands liefde, en onveranderlijkheid van beginselen kenmerkte, niet alleen in woorden, maar ook in daden. In de inleiding tot zijne Memoriën 2)

1) Memoriën, 1ste deel, bl. 145.

2) Rendorp, Memoriën Inleiding, bl. 12.

zegt hij: „dat hij den oorlog met Engeland in deszelfs „oorsprong, voortgang en einde, als roekeloos onder„nomen, slecht gevoerd en schandelijk geëindigd, vol„komen heeft afgekeurd.” Dit gevoelen heeft hij inderdaad getoond reeds aan te kleven, toen er nog van geen oorlog sprake was, maar toen hij misschien reeds voorzag dat zij vroeg of laat wel zoude uitbarsten. In het hierboven vermelde gesprek met YORKE, heeft men kunnen opmerken hoe hij er toen reeds op bedacht was, om alle aanleiding tot zulk een' oorlog te voorkomen, door tot toegefelijkheid aan te manen. Zijn raad werd echter niet opgevolgd, en de door hem voorziene oorlog brak werkelijk uit. Het leedwezen dat hij daarover gevoelde bleef stand houden, niettegenstaande zeer velen in den Lande, zelfs eenigermate verblijd waren dat het zoover gekomen was. Maar het was niet alleen den oorlog dien hij betreurde, de wijze waarop hij gevoerd werd oordeelde hij verkeerd. De oorlog eens uitgebarsten zijnde, begreep hij, dat die ook op het krachtigst moest gevoerd worden, om op die wijze des te spoediger aan een eervol einde te geraken. Op dat belangrijk oogenblik aan het bewind gekomen, en alzoo in de gelegenheid zijn' invloed in dien geest met eenige hoop op goeden uitslag te gebruiken, hebben zijne maatregelen steeds daarheen gestrekt om dien verderfelijken oorlog zoo spoedig mogelijk te doen eindigen; hiervan getuigen zijn advies in den boven vermelden krijgsraad,

waarin hij met nadruk maatregelen heeft ondersteund, die strekken moesten om den vijand krachtdadig afbreuk te doen, terwijl hij zijne teleurstelling niet heeft ontveinsd, [1]) toen zij door kwaadwilligheid werden verijdeld; vervolgens, zijn stap bij den Stadhouder over de verwijdering van den Hertog van BRUNSWYK, en toen deze het gewenschte gevolg niet had, de onderhandelingen, die hij met medeweten der Regering voerde, om tot een' afzonderlijken eervollen vrede met Engeland te geraken. Deze beide laatste aangelegenheden willen wij nu nader gaan beschouwen, om vooral wat de eerste betreft, te doen opmerken, dat RENDORP er zich een geheel ander doel mede voorstelde, dan dat wat bij de meeste schrijvers ondersteld wordt. Geheel in overeenstemming met zijn edel karakter was het zijn doel om het belang des vaderlands te behartigen, door te trachten den persoon dien hij voor één der oorzaken van de verwijdering tusschen den Stadhouder en de natie hield, te verwijderen. De Staatsgezinde partij echter meende dat de stap van RENDORP tot verwijdering van den Hertog, niets anders was dan eene bedekte demonstratie tegen den Stadhouder, en deze partij verheugde zich reeds over de aanwinst van een' man als RENDORP, die zeker indien hij gewild had, het hoofd van de Oppositie had kunnen zijn. Maar zij vergisten zich evenzeer als zij, die hem beschuldigd heb-

1) RENDORP, Memoriën, 1ste deel, bl. 161.

ben, van later tot de partij des Stadhouders te zijn overgeloopen. Die beschuldiging is ongerijmd, daar hij nooit een tegenstander des Stadhouders is geweest. [1])

Tot staving van ons gevoelen, halen wij hier eenige woorden aan uit RENDORP's verhandeling over het regt van de Jagt, en wel uit de opdragt aan den Prins: „'t zij verre van mij, zegt hij, dat ik ooit de regten en „præminentiën verknocht aan de hooge ambten van Uwe „Doorluchtige Hoogheid zoude willen verkorten. Ik meen „ook inderdaad, welk denkbeeld mijne lezers zich ook „zullen mogen vormen, zulks in mijn werk niet te heb„ben gedaan."

Deze woorden zijn geschreven in het jaar 1777, toen het ongenoegen tegen den Stadhouder zich reeds begon te openbaren. Indien men ze nu vergelijkt met het volgende gezegde: „Zoo 't geviel dat men door lage „vleijerij en bovenmatige toegevendheid, de hoogheid van „den Vorst ten koste van 's lands voorregten zou willen „bevorderen, zou ik het beschermen van dezen, boven „'s Vorsten gunst noodwendig moeten stellen;" [2]) door hem gebezigd na 1787, toen de tegenstanders des Stadhouders door kracht van wapenen waren tot zwijgen gebragt, [2]) is er dan niet eene merkwaardige overeenkomst in te ontdekken. Zoo wel vóór, als na de overwinning der Stadhouderlijke partij, is hij dezelfde in zijne

1) GROEN VAN PRINSTERER, Handboek enz., 2de deel, bl. 665.

2) RENDORP, Memorien, Inl. bl. 28.

gevoelens, dat is te zeggen een gematigd voorstander des Stadhouders, die dezen noch in zijne regten wilde verkort zien, noch later behulpzaam zijn om die uit te breiden ten koste van 's lands voorregten. 1)

Maar in de wijze waarop men den Stadhouder gezind was bestond verschil, en RENDORP behoorde tot diegenen die oordeelden dat de Stadhouder moest besturen, en niet de Hertog van BRUNSWIJK. Ziedaar de eenige oorzaak die RENDORP bewoog, zich zoo heftig tegen den Hertog te verzetten, en wie weet, zoo de Prins gehoor had willen geven aan het verzoek van Burgemeesters, en den Hertog op eene eervolle wijze had willen verwijderen, of er in dat geval niet meer toenadering was gekomen tusschen de partijen. Er zoude dan ten minste één groote hinderpaal om tot den Prins te geraken, uit den weg zijn geruimd, en de invloedrijkste Regenten zich gemakkelijker met den Prins hebben kunnen verstaan, om op die wijze meer eenheid en kracht in het bestuur te brengen.

Doch de zaken liepen geheel anders dan RENDORP zich

1) Verg. met dit gevoelen van RENDORP de volgende uitdrukking van L. P. VAN DER SPIEGEL, Historie van de Satisfactie der stad Goes, 1777, bl. 44. „God geve dat nooit den Staten de lust bekruipe, om zich mees„ters te maken van de regten, van ouds aan de Heeren Stadhouders toe„vertrouwd; dat ook nooit de Vorsten uit het Stadhouderlijk Huis, door „kwaden raad tegen hun wezenlijk belang vervoerd, toeleg maken op de „voorregten der Staatsregering. Zoo lang dit tegenwigt ongestoord blijft, „zal de Stadhouderlijke regering het Palladium onzer vrijheid zijn."

ooit had voorgesteld; de Prins die niet begreep dat de geheele stap tot *zijn* voordeel moest strekken, duidde haar aan RENDORP in den beginne zeer ten kwade, en de Staatsgezinden die hem aanvankelijk hadden toegejuicht, konden het hem later niet vergeven, dat hij niet op dien weg was voortgegaan en den Prins zelven had aangevallen.

Wij zullen nu stilstaan bij de eigenlijke toedragt der zaak; RENDORP'S nagelatene papieren en brieven zullen, ofschoon voor een gedeelte door hem zelf in zijne Memoriën reeds openbaar gemaakt, toch hier en daar misschien, eenig nieuw licht over de zaak verspreiden.

De gedeputeerden der stad Amsterdam op den 18^den^ Mei 1781 ter vergadering van Holland hun bekend voorstel 1) ingebragt hebbende, had dit zoodanige uitwerking op den geest van den Prins, dat hij zich ten hoogste beklaagde over de heeren van Amsterdam, voornamelijk omdat men van het inbrengen van gemeld voorstel, noch aan hem, noch aan den Raadpensionaris VAN BLEISWIJK, te voren iets gezegd had, en door het voorstellen van een' kleinen raad, zijn gezag wilde te kort doen om hem zooals hij zeide „steêkind" te maken.

De Amsterdamsche heeren waren er toen wel op uit en slaagden er ook ten deele in, om den Prins te doen

1) N. Nederl. Jaarboeken 1781, bl. 1056, namelijk over het instellen van een raad, die den Prins in alles zoude adviseeren. (Den zoogenoemden Kleinen Raad).

begrijpen dat zulks geenszins hun voornemen was, en dat zij in zijn' persoon ten volle vertrouwen hadden, maar dat er in zijnen omgang lieden waren, van wie men hetzelfde niet kon zeggen. De Raadpensionaris die mede in het begin ontevreden was geweest dat men hem van gemeld voorstel te voren geen kennis had gegeven, maar toch later had begrepen dat indien men er de Prins onkundig van wilde laten, men het hem moeijelijk konde mededeelen; — gaf eenige dagen later aan den Pensionaris van Amsterdam VISSCHER te kennen, dat de Prins eene conferentie verlangde te hebben met de Amsterdamsche heeren. Deze waren daartoe bereidwillig en besloten te gelijkertijd van die gelegenheid gebruik te maken, om aan den Prins rondborstig te zeggen dat zij niet in vertrouwen met hem konden handelen zoolang de Hertog nevens hem stond, en hem te verzoeken het eenigst middel in het werk te willen stellen, om het vertrouwen op Z. H. te versterken, door den Hertog van zijn' persoon en hof te verwijderen. Deze meening was niet zonder grond, daar de afkeer tegen den persoon des Hertogs algemeen was, en men aan zijn' invloed op den Prins toeschreef, het weinig doortastende gedrag van dezen gedurende den toen begonnen Engelschen oorlog, en de achteloosheid en vertraging met welke alle zaken werden behandeld. Daarbij werd de Hertog verdacht van met de Engelsche Regering in verstandhouding te staan; ten minste zijn omgang met den Engelschen gezant was

zeer gemeenzaam tot op het oogenblik voor het vertrek van dezen laatsten. RENDORP meldt in zijne bijzondere aanteekeningen, dat ook den Prins deze drukke omgang zeer onaangenaam was, en wel met deze woorden: „De „Prins heeft mij te meermalen verklaard, dat die fa- „miliare omgang, en voornamelijk zekere reguliere zon- „dagsche conferentiën hem dikwijls hinderlijk waren „geweest, te meerder daar de Hertog voorgaf, kwalijk „met den Ridder YORKE te zijn, maar dat het antwoord „altijd was: „Je ne puis pas refuser l'Ambassadeur d'An- „gleterre, tant qu'on est en paix avec elle, au reste ces „visites m'ennuient beaucoup, elles me sont à charge, „et m'empêchent de me promener." — Dit valt echter bezwaarlijk te gelooven; indien de Hertog had gewild, had hij zeer ligt dergelijke bijeenkomsten kunnen ontwijken, die den afkeer jegens hem voedsel gaven en waardoor hij zich zeer verdacht maakte, niet alleen bij de mindere klasse en bij des Prinsen tegenstanders, maar zelfs bij zijne naaste omgeving en aanhangers. 1) Des Prinsen beste vrienden, zooals de heeren VAN LIJNDEN, eerste Edele van Zeeland, VAN HEIDEN, BIGOT, VAN DER BORCH zijne kamerheeren, VAN REEDE een zijner Adjudanten, hadden aan RENDORP gezegd of laten zeggen, dat zoolang de Hertog den geest van den Prins bestuurde, de zaken

1) Over 's Hertogs karakter.

Zie VAN KAMPEN, Karakterkunde, 2e deel, bl. 651.

slecht zouden gaan. [1]) Men gaat derhalve niet te ver, als men beweert dat de tegenstand tegen den Hertog algemeen was en deze nagenoeg geheel op zich zelf stond, alleen ondersteund door den Prins die daardoor de natie van zich vervreemdde; en zoo was het dus niet te verwonderen, dat zij, die het voordeel van het vaderland hetwelk in het naauwste verband met dat van den Prins stond wilden behartigen, pogingen aanwendden om dien hatelijken hinderpaal uit den weg te ruimen. Zij die daartoe geregtigd waren, de Burgemeesters van Amsterdam leden van de Regering des Lands, verwaarloosden dan ook de hun aangebodene gelegenheid niet, en besloten in de bovengemelde conferentie den Prins, doch met de meest mogelijke geheimhouding, van hun verlangen te onderrigten, en hem het wenschelijke der verwijdering des Hertogs voor oogen te stellen.

De toedragt der zaak wordt door RENDORP uitvoerig in zijne Memoriën vermeld; [2]) Hij zelf, benevens de Burgemeester DE VRIJ TEMMINCK en de Pensionaris VISSCHER, hadden op Vrijdag 8 Junij 1781

1) RENDORP's papieren.

2) RENDORP Mem. 1e deel, bl. 187—220.

Zie voorts STUART, 4e deel, bl. 166 en volg.

Vervolg op WAGENAAR, 4e deel, bl. 76 en volg.

„ Schlözer. Echte bescheiden omtrent LODEWIJK ERNST. Hertog van BRUNSWIJK.

REINIER VRIJJAART's. Openh.-brieven. 2e stuk, bl. 162.

de gevraagde conferentie, en maakten toen bij monde van den Pensionaris, den Prins eene Memorie bekend, [1]) waarin zij, na te hebben gewezen op het deerlijk verval waarin 's Lands Marine zich bevond, en de traagheid en werkeloosheid die allerwege in het bestuur heerschten, het voorstel van Amsterdam nader toelichtten. Zij wilden namelijk dat de Prins eenige weinige van de aanzienlijkste en kundigste mannen rondom zich zoude verzamelen, ten einde met hen uit te denken en te bepalen, al die maatregelen welke zouden kunnen strekken om den oorlog krachtdadiger te voeren en meer veerkracht in het bestuur te brengen. Na dit onderwerp te hebben afgehandeld, ging de Pensionaris voort en betoogde hoe wenschelijk het was om den Hertog, die voor de eenigste raadsman des Prinsen werd gehouden, te verwijderen. Burgemeesters wezen op den kwaden naam, waarin de Hertog allerwege stond, en zonder iets te willen aannemen van al de lasterlijke aantijgingen die hem dagelijks werden aangedaan, bepaalden zij zich alleen tot het feit, dat de haat jegens hem algemeen was, en wel nooit zou verminderen. Zij begrepen daarom dat het beter was hem te verwijderen, voor dat deze haat, te eenigertijd mogt overslaan op den Prins zelven. In de Memoriën kan men lezen, met welke eene hevigheid de Prins dit voorstel opnam, en er niets van wilde hooren. Zelfs heeft RENDORP de uitdrukkingen des Prinsen nog zeer verzacht,

1) N. Nederl. Jaarboeken 1781, bl. 1166—1177.

ten minste uit zijne eigenhandige aanteekeningen over die zaak blijkt het, dat de Prins in de hevigste woede is ontstoken, ja zelfs gezegd zou hebben: *„Gijlieden kunt „mij doodslaan maar ik zal den Hertog niet verlaten."* — Na veel over en wederspreken, en nadat de conferentie wel een en een half uur geduurd had, vertrokken de Heeren van Amsterdam, de Memorie weder terugnemende. RENDORP vermeldt nog, dat zij aan den Graaf VAN REEDE, die aan het Hof verbonden was, de zaken kortelijk te kennen gevende, deze hun gezegd had dat de Prins, die den vorigen dag reeds was onderrigt geweest van het eigenlijke doel der conferentie, dit terstond aan den Hertog had medegedeeld, en dat eerst daarna de zware gejaagdheid van den Prins begonnen was; dat hij vreesde, dat er niets van komen zoude; dat de Prins mogelijk wel zou willen, maar dat het hem aan den noodigen moed om door te tasten zou ontbreken. Hieruit kan men opmaken, dat de geruchten van de magt des Hertogs over den Prins, niet overdreven waren. De weerzin tegen den Hertog werd zelfs, (volgens RENDORP) gedeeld door H. K. H. de Prinses van Oranje en er is sprake geweest, om de Memorie ook aan haar te vertoonen; ook zou het geschied zijn, zoo H. K. H. zich op dat oogenblik in 's Hage had bevonden. Door een harer kamerheeren had zij te kennen doen geven, dat zij gezind was, tot het verwijderen van den Hertog mede te werken. RENDORP voegt er echter bij: „Ik heb

„daarna door den Raadpensionaris gehoord dat H. K. H. „gezegd had, nadat de *démarche* had plaats gehad, (den-„kelijk politiquement, daar hare haat jegens den Hertog „overbekend is), dat zij den stap van de Heeren van „Amsterdam niet had goedgekeurd.” Wij maken tot bevestiging van dit beweren melding van den volgenden brief [1]) van BERENGER den franschen gezantschaps-secretaris, aan den Minister DE VERGENNES. „Au reste il „parait certain que Madame la Princesse desire presque „autant que la nation l’éloignement de Mr. le Duc. Elle „n’ose à la verité le témoigner, mais comme, pendant „que ce personnage a été aupres de son mari, elle n’a „aucune part aux affaires, qu’elle connait l’ascendant irré-„sistible qu’il a pris sur lui, et l’impossibilité de le ba-„lancer, pendant qu’il sera à portée d’en abuser, on est „fondé a croire, non seulement qu’elle ne prendra aucun „interêt reël a son retour, mais que, si des motifs de pru „dence l’empêchent de grossir l’orage, dont il est me-„nacé, elle ne fera du moins rien pour le conjurer, et „qu’elle sera intérieurement charmée de le voir succomber.”

Dezelfde schrijft na den val [2]) des Hertogs:

„La joie qu’en ressent Madame la Princesse, perce a „travers les dehors décents, qu’elle affecte. Elle se flatte

1) Zie Bijdragen van NIJHOFF over Vaderl. Geschied. 10e Deel, 2e stuk, bl. 172. Mr. L. E. LENTING Verhandeling over de beweging van 1787.

2) 1784.

„vainement de le remplacer dans le crédit et l'influence „dont il a abusé, etc."

En van den Prins zelven schrijft BERENGER na de verwijdering van den Hertog."

„Au lieu de démonstrations d'inquiétude et de ressenti- „ment auxqu'elles on s'attendait de la part de Mr. le „Stadhouder, il a la contenance d'un jeune homme qui „vient d'être débarrassé d'un gouverneur incommode."

Dit zij voldoende om aan te toonen dat er genoegzame reden bestond, om eene krachtige poging in het werk te stellen, daar zelfs de naaste omgeving van den Prins, misschien de Prins zelf wel indien hij daartoe moed had gehad, neigden tot eene verwijdering des Hertogs; en tevens dat er zelfs in de verte geen sprake van was om daardoor de magt des Stadhouders aan te vallen; integendeel, indien het plan gelukt ware, zoude het hebben moeten strekken, om Z. H. van een' sterken en lastigen band te ontslaan.

Wij zullen nu nagaan of de wijze, waarop de Amsterdamsche Heeren getracht hebben het ten uitvoer te brengen, niet zoo bezadigd mogelijk is geweest.

Hun plan was niet en is nooit geweest om den Hertog op eene schandelijke wijze te verjagen. Zij gevoelden te zeer welk eene verpligting het land aan hem had, wegens de wijze waarop hij gedurende de minderjarigheid des Stadhouders de teugels des bewinds had gevoerd, om niet te begrijpen, dat zijn vertrek zoo eer-

vol mogelijk moest wezen. Zij gaven de middelen aan de hand om te bewerken, dat de verwijdering des Hertogs geheel het aanzien had alsof het vrijwillig en in overleg met den Prins geschiedde, en namen in de uitvoering hunner voornemens de grootst mogelijke geheimhouding in acht. Alleen de vier regerende Burgemeesters van Amsterdam, de Pensionaris VISSCHER en de Secretaris VAN SLINGELANDT deelden in het geheim; de overige leden der Regering waren in de overtuiging, dat de conferentie alleen plaats had om te spreken over het voorstel van Amsterdam op den 18^{den} Mei, betrekkelijk het instellen van een' kleinen raad.

Opdat de inhoud der Memorie den Prins niet al te onverwacht mogt overvallen, haastte RENDORP zich, den dag voor de voordragt, den Prins kortelijk daarmede bekend te maken, en hem te doen gevoelen, hoe noodzakelijk het was, dat de Hertog als uit zich zelven besloot om de stad te verlaten, wegens de afgunst die jegens hem ontstaan was, en zich voor een' tijd naar zijn Gouvernement te 's Hertogenbosch te verwijderen. Om aan zijn vertrek niet den minsten schijn te doen kleven, als of hij schandelijk werd weggejaagd, verzekerde RENDORP dat Amsterdam de eerste zou wezen, om den Hertog het genot te blijven toekennen van al de titels, inkomsten en wedden, die hem door Holland of de gezamenlijke Provinciën waren toegelegd. Ook in de Memorie wordt de Hertog op geenerlei wijze beschuldigd,

alleen wordt er in het algemeen gewezen op den haat waaraan hij ten doel stond.

Wat de Memorie zelve betreft, zij is gesteld in een' krachtigen maar bedaarden toon, gepast aan de moeijelijke omstandigheden, waarin men zich toen bevondt en die eene krachtdadige poging tot verandering hoogst noodzakelijk maakten, doch zij vervalt in geenen deele in scheldwoorden of beschimpingen.

Zooals wij reeds hebben gezien, was de Prins er ten hoogste over gebelgd en haastte hij zich den inhoud aan den Hertog bekend te maken, ofschoon de Heeren van Amsterdam hem het raadzame onder het oog hadden gebragt, de zaak toch zoo geheim mogelijk te houden, ten einde den Hertog te sparen. Naar het schijnt, meende de Hertog zijne zaak te bevorderen, door er publiciteit aan te geven; hij zond reeds den 21sten Junij daaraanvolgende [1]) een' Missive aan H. H. M. de Algemeene Staten, waarin hij zich beklaagde over de beleedigingen, hem van wege Amsterdam aangedaan, om voldoening verzocht, en het gedeelte der Memorie, hetwelk op hem betrekking had, op eene verminkte wijze wedergaf.

Daardoor, en ook daardoor alleen zagen Burgemeesters van Amsterdam zich genoodzaakt de beloofde geheimhouding te verbreken. Zij lieten daarop de Memorie drukken en verspreiden, geheel in die bewoordingen waarin zij haar aan den Prins hadden voorgedragen; zij

1) N. Nederl. Jaarboeken 1781. bl. 1178.

deden zulks echter niet voordat zij op officiëele wijze kennis hadden gekregen van het inleveren van gemelde Missive ter Generaliteit, en zonden daarop de Memorie aan den Raadpensionaris, vergezeld van een' eigenhandigen brief van RENDORP. Dezen brief deelen wij om zijnen merkwaardigen inhoud mede, even als het antwoord van VAN BLEIJSWIJK.

Brief van Rendorp aan van Bleijswijk.

Amsterdam, 14 Junij 1781.

Hoog-Edel Gestr. Heer!

Burgemeesteren hebben tot hun uiterst leedwezen verstaan dat Z. Doorl. H. zich over hun, ter gelegenheid van het op verl. Vrijdag gedane voorstel, aan verscheidene lieden ten sterkste beklaagd en zelfs in scripto gesteld heeft, 'tgeen Z. D. H. meent door ons tegen den Hertog te zijn ingebragt geworden.

Hoezeer het ruchtbaar maken van eene zaak die Burg. niet verricht hebben, dan na rijp overleg en als daartoe gedrongen door de omstandigheden in welke het Vaderland zig bevindt, (dewelke naar hunne gedachten volstrekt vereischen, dat alle redenen die tot eenig misverstand kunnen leiden tusschen Z. D. H. en de Regenten, hoe eerder zoo beter weggenomen worden), hun onver-

schillig is, zoo kunnen zij niet ontveinzen dat de verkeerde begrippen, (het zij met behoorlijken eerbied gezegd), in welke Z. D. H. getoond heeft te zijn, na de mondelinge voorstelling door den Pens.. VISSCHER gedaan, wegens de wijze op welke gemelde Pens. op het subject van bovengemelden Heere Hertog zich geuit, hun doen vreezen dat Z. D. H. bij deszelfs denkbeelden persisteerende, mogelijk hunne intentie en uitdrukkingen niet zoodanig gesteld zal hebben, als zij waarlijk en inderdaad geweest zijn.

Burgemeesteren zouden gaarne gezien hebben, dat de Memorie door den Pens. VISSCHER voorgelezen, en daarna aan Z. D. H. overgegeven, in deszelfs handen gebleven was, om haar te overtuigen dat wel verre van den Heere Hertog te beschuldigen, Burgem. op het sterkste hebben verklaard dien Heer geenszins te verdenken wegens de schandelijke uitstrooijsels tegen een' Heer van zijn aanzien en geboorte gedaan, maar dat zij Burg. zijne verwijdering om geene andere redenen geëischt hebben, dan omdat het algemeene wantrouwen met of zonder reden tegen zijn persoon opgevat, het uitsluitend vertrouwen hetwelk Z. D. H. op dien Heer gesteld had voor het bestuur der publieke zaken schadelijk kwam te zijn, als wordende daardoor het vertrouwen dat men op Z. D. H. noodwendig dient te hebben, willen de zaken wel gaan, zoo niet ten eenenmale weggenomen, ten minste zeer verzwakt.

Burg. prostesteeren als nog en verzekeren op het allerserieuste, dat zij uit geene bijzondere haat, afgunst of verregaande verdenkingen tegens meergemelden Heer, den bewusten stap gedaan hebben, en zij hopen, dat aan hunne woorden geene andere beteekenis zal gegeven worden, als die met hunne waarachtige intentie overeenkomstig is. Zij hebben beloofd, dat de Memorie door den Pens. VISSCHER voorgelezen, niet zouden gecommuniceerd worden, dan aan degeenen die deze te dier tijd gezien hadden, namelijk de vier reg. Burgem. en den Pens. VISSCHER, zij hebben die ook heilig nagekomen, maar zij zouden niet gaarne zien, dat zij bij het publicq, bij hunne Mede-Regenten zoo van deze als van anderen Prov. voorgesteld wierden, als hebbenden den Hertog waarlijk beschuldigt, met hetgeen, waarmede dien Heer in eerlooze en infame libellen beschuldigd wordt. 't Zij verre van hun te kunnen denken, dat Z. D. H. met opzet en als ter kwader trouw, het doen van zulke of diergelijke beschuldigingen aan hun zouden willen aanwrijven, maar de aandoeningen welke Z. D. H. gevoeld heeft op het hooren van een voorstel, zoodanig strijdig met de hoogachting en liefde, die Z. D. H. voor Zijn gewezen voogd natuurlijk hebben moet, Haar ongetwijfeld geprevenieert hebben, zoo zoude het geen wonder zijn, zoo Z. D. H. zich waarlijk bij aanhouding verbeeldde, anders gehoord te hebben dan onze Pens. gelezen heeft.

't Is om die reden H. E. Gestr. Heer, dat ik uit naam van Burg. de vrijheid neem, U H. E. G. te doen geworden, datzelfde stuk, dat onze Pens. verleden Vrijdag heeft voorgelezen, met verzoek om hetzelve met communicatie dezes aan Z. D. H. ter hand te stellen. Burg. hebben daarmede geen ander doel, dan om aan Z. D. H. de eigenlijke woorden, welke hunne Gedep. gebruikt hebben, onder het oog te brengen.

Het zal met eerbied gezegd aan Z. D. H. volkomen vrijstaan, van deze memorie zoodanig gebruik te maken, als zij zal kunnen goedvinden, terwijl Burg. tenzij daartoe gedwongen, dezelve aan geen andere zullen mededeelen. Voorts verzoeken Burg. zeer ernstig, dat U H. E. G. den Heere Prince verzekeren van hunne oprechte verknochtheid aan zijn persoon en aanzienlijk geslacht.

De betrekking tusschen Particulieren en de betrekkingen tusschen Regenten, zijn in hunne uitwerkselen zeer onderscheiden, men moet derhalve noodwendig met een ander oog beschouwen, 't geen tusschen dezen of genen geschied. Part. hebben geen betrekking tot elkander, en al wat die betrekkingen treft, treft de Part. alleen en strekt zich niet buiten hunne personen, maar Regenten hebben eene gemeene betrekking tot het Gemeenebest, aan het hoofd of in de Regering van 't welk zij gesteld zijn, alles wat hun in 't bijzonder treffen zoude, moet zwichten voor de betrekkingen, die zij hebben tot dat Gemeenebest, deze is heilig.

Welk misverstand en onmin ook onder henlieden zoude moge wezen, zij behooren een hart, een oog, een mond te zijn voor het algemeene welzijn waarvan de zorg hun is toevertrouwd. Al had Z. D. H. op het allertreffendst Burg. v. Amst. in hunne bijzondere personen beleedigd, al had Z. D. H. op de allerbitterste wijze hun onverdiende verwijten gedaan, zij zouden nog gereed zijn, om met den Heer Stadh. met het aanzienlijk Hoofd van dit nog onlangs zoo aanz. Gemeenebest op de vertrouwendste, openhartigste en cordaatste wijze te overleggen al wat gedaan moest worden ten beste van het lieve Vaderland. Hoe veel te meerder, terwijl zij den persoon van Z. D. H. eerbiedigen en overtuigd zijnde van deszelfs personeele hoedanigheden voor denzelven alle achting hebben, en gereed zijn om alle vertrouwen op hem te stellen, zij durven de allerserieuste verzekering geven van hunne volkomen bereidwilligheid om met Z. D. H. in de allerbeste en opregtste correspondentie te leven.

Dat het mij noch voor dat ik deze eindige, vergund zij, U H. E. G. te verzoeken Z. D. H. onder het oog te brengen, hoezeer Burg. gevoelig zijn over de betichting als of zij door het insteeren op eenen Geheimen Raad, voorhadden Z. D. H. zoo als zij goedvond te zeggen *steekind* te maken, 'tzij verre. Welk Prins, welk Vorst kan regeeren zonder raad. Hoe kunnen de zaken, zonder zoo'n kleinen en van bijzonder vertrouwde personen za-

mengesteld, bestuurd worden? Is het secreet Besogne bij H. H. M. daartoe geschikt? Ik vraag het aan Z. D. H., ik vraag het u, Mijnheer? Ik wil niet verder gaan om Exempelen in Stadhouderlijke tijden te vinden, dan den tijd van H. K. H. Mevrouwe 's Prinsen moeder; had die schrandere Vorstin geen bijzonderen raad? De Heeren HOP, VAN HAREN STEIN, BENTINCK, (anderen schieten mij nu niet te binnen), waren lieden met welke H. K. H. raadpleegden over de zaken die in de onderscheidene raadsvergaderingen gebragt moesten worden of zonder derzelver concurrentie, door 't gezag van 't carakter dat zij representeerde, konden worden uitgevoerd. In het uitgestrekte doolhof onzer staats-constitutie dwaalt men ligtelijk, zoo men door al de omwegen gebragt moet worden. De weg dient te voren beraamd te worden en dat kan niet dan door weinige geschieden, men vordert weinig bij ons, en wie weet dit beter dan U. H. E. G. als men met de onderscheidene departementen afzonderlijk spreekt, zij hebben niet genoeg betrekking tot elkander, bijzondere belangen houden haar ook dikwijls verdeeld, daar moet, als ik het zoo zeggen mag, een punt van vereeniging zijn en dat punt is de Stadhouder, maar dewijl geen sterveling met welke hoedanigheden van geest en lichaam hij ook begaafd is, aan alles sufficieeren kan, noch de verantwoording van alles volstrekt alleen op zich nemen wil, zoo hebben alle Vorsten, alle hoofden van Regering eenen raad. En welke is de beste raad? die

zamengesteld is uit personen, op welke de Vorst de mederegenten en het volk volkomen vertrouwen stellen. Zoodanige raad is het die de stad Amst. gaarne zag dat Z. D. H. tot zig verkoos en tot geen ander einde is dat gedeelte der Propositie ingerigt.

Burg. die mij verzocht hebben, deze aan U. H. E. Gestr. te schrijven, en die zich aan deszelfs inhoud volkomen refereeren, verzoeken teffens dat U. H. E. G. van hunne bijzondere hoogachting gelieve verzekerd te zijn, gelijk ik ben doende, hoopende dat U. H. E. G. nimmer twijfelen zal aan de gevoelens, met welke ik de eer heb te zijn. Hoog Edel. Gestrenge Heer,

Uw H. E. Gestr. ootmoedige en gehoorzame dienaar:
(w. g.) J. Rendorp.

Antwoord van van Bleijswijk.

's Hage, 15 Junij 1781.

Wel EdelGestrenge Heer!

Accuseerende de receptie van Uw W. Ed. Gestr. missive heden ontvangen, heb ik de eer te melden, dat ik geen oogenblik heb verzuimd, om het daarbij gevoegd stuk, met voordragt van den inhoud der missive aan Z.

H. den Heere Erfstadhouder, ter hand te stellen. Niets mijnheer, zoude mij in den loop van mijn allerverdrietigst Ministerie aangenamer zijn, dan te kunnen medewerken tot herstel en bevordering van eene bij mij op het hartlijkst gewenschte en voor het lieve vaderland, ten allen tijde maar vooral thans, zoo hoog noodige eensgezindheid tusschen Uw Ed. Gestr. stad, en gemelde Z. H.

Ik verzoek Uw Ed. Gestr. de verdere Heeren Burgem. van mijn respect te verzekeren, terwijl ik de eer heb, met de ijverigste gevoelens van achting en aankleving te zijn, W. Ed. Gestr. Heer,

Uw Ed. Gestr. onderdanige en gehoorzame dienaar:

(w. g.) P. v. Bleyswyk.

Rendorp's bedoelingen werden derhalve verijdeld, het was nu onmogelijk geworden, de zaak voortgang te doen hebben. Zij had dan ook geen plaats en in verschillende Provinciën werden resolutiën genomen tot wering van de schandelijke libellen tegen den Hertog. In eenige echter werd Amsterdam volkomen in het gelijk gesteld en de stap toegejuicht. Na vele deliberatien werd de zaak op den 7den Maart 1782 ten einde gebragt, toen in de Vergadering van Holland, op voorstel van de Ridderschap besloten werd, haar uit te stellen en vooralsnog buiten deliberatie te laten [1]).

1) Vervolg op wagenaar, 4de deel, bl. 909.

Na het wenschelijke van den stap te hebben aangetoond, en de gepaste wijze waarop hij ten uitvoer werd gebragt, willen wij nu nog met een enkel woord het wettige daarvan en tevens hoe Burgemeesters van Amsterdam hunne magt volstrekt niet zijn te buiten gegaan, trachten te betoogen.

De verschillende steden der Provincien, die hunne Gedeputeerden naar de Staten zonden, en als zoodanig leden der Soevereiniteit waren, hadden het regt om aan de andere leden der regering, waaronder de Stadhouder behoorde, die voorstellen te doen, die zij noodig achtten voor het welzijn van het Vaderland. Burgemeesters van Amsterdam deden hun voorstel aan den Prins zelven, omdat het hier eene zaak betrof, die meer bepaald den persoon des Prinsen aanging. Door den dagelijkschen omgang dien hij met den Hertog had en den invloed die een verzoek des Prinsen op den Hertog hebben moest, kon de zaak haar beslag erlangen in gemeenschappelijk overleg en zonder gerucht te maken. Onder de verschillende adviezen, die door de Staten der Provinciën uitgebragt werden omtrent het verzoek om verwijdering van den Hertog, komen er slechts zeer enkele voor, die der Regering van Amsterdam het *regt* betwisten het voorstel te doen, ofschoon verscheidene haar gedrag afkeuren.

Zelfs in het eind-advies der ridderschap, die in de vergadering van Holland het gunstigst jegens den Hertog

en het ongunstigst jegens de Amsterdamsche heeren gezind waren, komen deze woorden voor, [1]) „dat zij wel „mogten lijden dat aan de heeren van Amsterdam, gelijk „ook aan alle andere medeleden der soevereiniteit, het „regt toekwam om zoowel bij H. E. G. M. als aan den „Stadhouder zulke voorslagen te doen, als zij ten grootste „nutte van het land oordeelden dienstig te zijn, zonder „deswegens in het geringste eenige verantwoording te „hebben, of geregtelijk of buiten geregte aansprakelijk „te zijn.”

De Hertog zelf heeft later begrepen, dat zijn eisch om satisfactie, in de missive van 21 Junij vervat, ongerijmd was, en in eene mondelinge verklaring aan den heer President van H. H. M. te kennen gegeven, dat zulks zijn voornemen nimmer was geweest, en hij de soevereiniteit aan elk der Provinciën, dus ook aan hare leden competeerende, nimmer in twijfel had getrokken. — [2]) Een bewijs te meer, dat de Regering van Amsterdam in haar volle regt was.

Zoo als men weet, is de aanval tegen den Hertog in het jaar 1784 weder vernieuwd wegens de acte van consulentschap [3]) die, toen tot meer algemeene bekendheid was gekomen, en oorzaak is geweest, dat hij op eene veel honender wijze uit het land werd ver-

1) N. Ned. Jaarb. 1782, 1ste deel.

2) RENDORP's papieren.

3) Vervolg op WAGENAAR. 8ste deel, bl. 119 en volg.

dreven, dan RENDORP ooit zou hebben goedgekeurd. [1]) Op dat tijdstip echter, hield RENDORP zich buiten de openbare aangelegenheden, daar toen reeds de geweldige maatregelen begonnen, die het land zoozeer hebben beroerd en die hij ten hoogste betreurde. Hij noemde [2]) „de behandeling die men dien heer toenmaals heeft aan„gedaan zeer hard, men verloor geheel uit het oog „'t geen men een' man van die geboorte verschuldigd „was; en hoezeer de voornaamste Regenten van Am„sterdam gedacht hebben, dat het verrigtte in 1781, zoo „het de verwijdering van den Hertog had veroorzaakt, „voor het land oorbaar zou zijn geweest, hebben zij het „geweldige gedrag in 1784 nimmer kunnen goedkeuren."

RENDORP heeft in de geheele behandeling der zaak zijn karakter niet verloochend, hij heeft zich steeds gematigd, maar indien het noodig was, volhardend en onafhankelijk betoond, niet terugdeinzende voor moeijelijkheden. Bij het bezoek dat hij aan den Prins bragt, en waarin hij den inhoud der memorie vooraf medegedeelde, zag hij wel vooruit, dat de zamenkomst van den volgenden dag, niet zonder tegenkanting van de zijde des Prinsen zoude afloopen; desniettemin zette hij haar door, terwijl op het oogenblik zelf de moeijelijkheid van zijn standpunt nog vergroot werd, door den afval van den Raadpensionaris en het weifelende ge-

1) Vervolg op WAGENAAR, 8ste deel, bl. 144.

2) RENDORP Mem. 1ste deel, bl. 220.

drag van den Burgemeester DE VRIJ TEMMINCK, terwijl de wijze waarop de Prins het voorstel opnam, het goede oogmerk deed te niet gaan, de haat jegens zijn' gunsteling nog vermeerderde en de Staatsgezinde partij hoe langer hoe meer van Z. H. vervreemdde.

Niet lang na het voorgevallene over den Hertog van BRUNSWIJK, bezocht Keizer JOSEPH II van Duitschland in de maand Julij 1781 de stad Amsterdam. Men had te voren hoog opgegeven, van het ongenoegen dat de Keizer had opgevat tegen de Amsterdamsche Regering en in het bijzonder tegen RENDORP, als de voornaamste aandrijver van den stap tegen den Hertog, des Keizers bloedverwant. De uitslag was echter geheel anders. De Keizer liet RENDORP terstond na zijne komst weten dat hij hem verlangde te spreken, en hield gedurende een' geruimen tijd, een afzonderlijk gesprek met hem. [1]) Het onderhoud geeft RENDORP nagenoeg geheel in zijne Memoriën terug. [2]) Het liep voornamelijk over den in- en uitwendigen politieken toestand der Republiek. Op het onderwerp van den Hertog gekomen, ontvouwde RENDORP de redenen die hem tot den stap bewogen hadden, namelijk het uitsluitend vertrouwen dat de Prins in den Hertog stelde; de Keizer zou hierop glimlagchend geantwoord hebben: „Et vous autres vous n'avez guère con-

1) In het Logement het Wapen van Amsterdam, alwaar de Keizer zijn' intrek had genomen.

2) RENDORP Mem. 1ste deel, bl. 230—243.

„fiance en lui." Dus wel verre van Burgemeesters te berispen, beaamde hij hunne houding, ja zelfs voegde hij er bij dat de Hertog verlangd had, dat hij zich in de geschillen zou mengen, doch dat hij zulks had geweigerd, als hem niet aangaande. [1]) Wel verre dus, dat de Keizer aan RENDORP, den stap ten kwade duidde, keurde hij dien zelfs eenigzins goed, ten minste hij toonde zich daaromtrent geheel onverschillig [2]).

Na nog eenigen tijd over bijzondere personen gesproken te hebben, zetten zij het gesprek voort over den uitwendigen toestand der Republiek en bepaald over den oorlog met Engeland. De Keizer stond er zeer op, dat de bemiddeling door de Keizerin van Rusland aangeboden, zoude worden aangenomen, om zoo spoedig mogelijk een einde aan den oorlog te maken. Hij voegde er bij, dat men geene dadelijke hulp moest verwachten van de Keizerin, die veel sprak over de genegenheid die zij der Republiek toedroeg, maar zeer weinig handelde [3]). Hij meende daarom dat eene spoedige vrede voor ons het beste was, en eindigde met te zeggen: „Qu'il était plus facile de faire une sottise [4]), que de la réparer."

1) RENDORP's papieren.

2) Vervolg op WAGENAAR, 4de deel, bl. 119.

3) Vergelijk met deze meening des Keizers het reeds genoemde werk van lord MALMESBURY, 1ste deel.

4) Den oorlog met Engeland hiermede bedoelende.

Dit gesprek is daarom merkwaardig, omdat het voor RENDORP eene aanmoediging was, de gelegenheid, die zich op dat zelfde oogenblik aanbood tot onderhandeling met Engeland, niet te laten varen. Hij had de verzekering des Keizers, dat deze voor den vrede was gestemd, en daarbij de overtuiging dat de Keizerin voor ons niets zoude doen, zoodra wij de voordeelen van het traktaat van gewapende neutraliteit zouden willen inroepen; de Keizer immers die op dat oogenblik in goede verstandhouding met CATHARINA II was, had dit zelf gezegd 1). Men kan dus in dat gesprek, de grondoorzaak vinden waarom RENDORP met zooveel volharding, niettegenstaande hij aanvankelijk door zijne collega's weinig ondersteund werd, eenen afzonderlijken vrede met Engeland heeft trachten te bewerken, daar hij behalve van de gezindheid des Keizers tot vrede, nog door een' der adjudanten de verzekering had ontvangen, dat de Keizer nimmer aan het verzoek van Antwerpen zou voldoen, en de opening der Schelde eischen. Aan den Burgemeester dier stad, toen deze hem dit verzoek voordroeg, had hij geantwoord: „Gij komt mij zeker Mijnheer, tevens verwittigen, dat het traktaat van Munster niet meer in wezen is, „want zoo lang dat niet vernietigd zal zijn, moet gij niet „denken aan hetgeen gij van mij verlangt." Op dit punt dus gerust, wijdde RENDORP zijne geheele aandacht aan de vredelievende gezindheid die van de zijde van Engeland

1) Vergelijk RENDORP, Memoriën, 1ste deel, bl. 247.

kwam. De Keizer echter, die veel hield van het maken van plannen, en het doen van fraaije beloften, zonder zich daaraan te houden, gaf reeds in het volgende jaar (1782) een blijk van zijn onstandvastig karakter, toen hij besloot, de Barrièresteden te ontmantelen. In 1785 eischte hij de opening der Schelde, en dreigde ons land met een' oorlog, zoo men dien eisch niet inwilligde. Van die genegenheid voor de Republick waarvan hij RENDORP zoo hoog opgaf, is derhalve later niet veel gebleken 1).

Wij willen nu de andere belangrijke aangelegenheid nagaan, waarin RENDORP als zelf handelend voorkomt, den vrede met Engeland namelijk, dien hij door zijne tusschenkomst heeft trachten te bewerken. Zijne pogingen daartoe hebben wederom, even als die tegen den Hertog, de gewenschte uitkomst niet gehad en meerendeels gestrekt om hem in verdenking te brengen van met de Engelschen te heulen, niettegenstaande zuivere vaderlandsliefde, de eenige drijfveer zijner handelingen was. Het heftigste deel der staatsgezinde partij dat meer en meer den Franschen Gezant DE LA VAUGYON naar de oogen begon te zien en in alles met hem te rade ging, wist het geheele vredewerk te dwarsboomen, door steeds

1) Zie over het leven en karakter van Josef II, het beruchte werk van VEHSE, Geschichte des Oestreichischen Hofs und Adels und der Oestreichischen diplomatie 8ste deel, bl. 139 en volg.

Mr. W. H. TYDEMAN, Ophelderingen en bijvoegselen op de Geschiedenis des Vaderlands van BILDERDIJK, 12de deel, bl. 171.

aan te dringen, op het overeenkomen wat de krijgsbewegingen betrof, tusschen Frankrijk en de Republiek; daardoor werd een wapenstilstand onmogelijk en vervloog de kans op vrede, die nimmer zoo gunstig gestaan had, terwijl behalve de zoo evengenoemde oorzaken ook nog andere, schuilende bij de personen zelve die tot de onderhandelingen gebruikt werden, als naijver en mistrouwen, het werk hebben doen mislukken.

Tijdens de Keizer de stad Amsterdam bezocht en het bewuste gesprek met RENDORP hield, was deze laatste reeds in eene briefwisseling getreden over den vrede. Om deze onderhandelingen goed uit elkander te houden, doen wij daarin drie verschillende pogingen om tot vrede te geraken, opmerken, namelijk: de eerste, toen de voorstellen van weêrszijden werden gedaan, door tusschenkomst van de beide Sardinische Ministers, DE CORDON te Londen en DE MIRABEL te 's Gravenhage, met welken laatsten, RENDORP door den Consul TRIQUETTI in betrekking stond; de tweede: de plotseling afgebroken en later weder hervatte onderhandeling, door middel van PAUL WENTWORTH; en eindelijk de derde, toen de Heer VAN DER OUDERMEULEN die zich te Londen bevond om de belangen der bezitters van Plantagiën in Demerary en Essequebo te behartigen, aanvankelijk met goed gevolg werkzaam was voor den vrede, zoowel bij het Engelsche Ministerie, als bij den Koning; bij dezen laatste door tusschenkomst van den Ridder YORKE, den voor-

maligen Engelschen Gezant bij de Republiek, die op Z. M. veel invloed had.

De eerste openingen, die aan RENDORP over den vrede gedaan werden, hadden plaats bij monde van den Heer TRIQUETTI Sardinisch Consul te Amsterdam, die tot RENDORP de vraag rigtte, of er bij de Amsterdamsche regering neiging bestond, vrede met Engeland te maken, en zoo ja, of zij gezind zoude zijn daartoe mede te werken. RENDORP gaf te kennen dat die neiging wel bestond, maar dat men eerst iets naders moest weten omtrent de gezindheid in Engeland en de voorwaarden die de Engelsche regering zou aanbieden. Na eenig over en weder schrijven tusschen de twee Sardinische Ministers DE MIRABEL en DE CORDON, kwam de laatste met een viertal voorwaarden voor den dag 1), waarop RENDORP die tot dien tijd de eenige was geweest, die van de openingen kundig was, nog eenige aanmerkingen maakte en eindelijk uit Engeland de toestemming kreeg, kennis daarvan te geven, waar hij zulks zou goedvinden. RENDORP, die den Heer TRIQUETTI niet ontveinsd had, dat de regering van Amsterdam en in het bijzonder hij zelf, huiverig was om de eerste te wezen in het beginnen van onderhandelingen met den vijand, dewijl men haar algemeen beschuldigde van de oorzaak te zijn geweest van het uitbreken des oorlogs, (namelijk door de handelwijze van VAN BERCKEL,) gaf echter te kennen dat hij in

1) RENDORP's papieren.

aanmerking nemende, den droevigen toestand waarin ons land zich bevond en de weinige reden die er was, om te verwachten, dat wij door onze eigen krachten, of gesteund door anderen zouden kunnen gered worden, onmogelijk, die, hoewel nog zeer onzekere kans tot vrede kon laten voorbijgaan. Hij onderrigtte er het eerst de Heeren HUYDECOPER VAN MAARSEVEEN 1) en GRAAFLAND van, terwijl hij later nog den Heeren ELIAS AERNOUTSZ en DEUTZ en eindelijk den Heeren DE VRY TEMMINCK en VISSCHER het geheim mededeelde. Burgemeester HOOFT echter die bekend was om zijne hevige opgewondenheid tegen Engeland, werd van alles onkundig gelaten, om de zaak door eene ontijdige openbaarmaking, niet te doen mislukken.

De gedachten dezer Heeren over de voorgestelde vier artikelen, en in het algemeen over de geheele zaak, waren afkeurend, zoodat RENDORP aanvankelijk geheel alleen stond; de liefde tot zijn vaderland en de beschouwing van den droevigen toestand waarin het zich bevond, deden hem echter alle moeite aanwenden, om hen van gedachten te doen veranderen. Hij slaagde er ook in zoo ver in dat zij het eens werden omtrent het antwoord, dat RENDORP aan TRIQUETTI zoude doen toekomen, en door tusschenkomst van dezen, aan den Marquis DE CORDON.

1) HUYDECOPER VAN MAARSEVEEN, Oud Lid van Gecommitteerde Raden der Staten van Holland, GRAAFLAND en DEUTZ Schepenen, ELIAS en DE VRIJ TEMMINCK regeerende Burgemeesters, HUYGHENS Oud-Burgemeester.

Intusschen had de Heer VAN MAARSEVEEN op zich genomen de zaak aan den Heer HUYGHENS mede te deelen, hetgeen aanleiding gaf tot de correspondentie tusschen den Heer VAN MAARSEVEEN en RENDORP, te vinden in Bijlagen C en D. Wij maken die brieven in hun geheel bekend daar zij eenig licht verspreiden over de heerschende stemming in Amsterdam en tevens aantoonen, dat RENDORP geene moeite spaarde in het doorzetten van eene zaak, die naar zijn oordeel geheel ten voordeele van ons land moest strekken. Wij laten het antwoord van RENDORP, op de beide brieven, zoo als wij het onder zijne papieren gevonden hebben, woordelijk volgen.

Aan den Heer van Maarseveen,

10 Julij. Afgezonden den 11 in antwoord van ZEd. van den zelfden datum.

WelEd. Gestr. Heer!

Ik heb heden avond UEds. zeer geëerden wel ontfangen en hoop dat de mijne, die ik met de nagtschuyt verzonden heb, UWeldg. mede wel zal geworden.

Ik kan niet nalaten mijne gevoeligheid te kennen te geven over de periode van UWelEdgestr. brief, daar gij zegdt: „Ik voor mij, Heer en Vriend, „alles nader overdagt hebbende, blijve nog van die

„gedagten, als UEd. meermalen gezegd heb, „dat zekerlijk eene goede en eerlijke vrede te prefereeren „is, boven de voortzetting van den oorlog, maar dat wij „niet in het cas verseeren om een schandelijk accommodement te moeten maaken vooral dat Amsterdam daar „geen aanleiding toe moet geeven.” Het verwijt dat daar in opgeslooten ligt als of ik door het voorgestelden, tot zodanig schandelijk accommodement zoude willen overgaan, smert mij, en zoo te meerder, om dat ik dagt en nog denk, dat met het aangaan van eene bijzondere handeling met Engeland, terwijl de andere Mogendheden het hunnen nog niet gemaakt hebben, zodanig schandelijk accommodement zal worden voorgekomen, ja dat zulks de eenigste wijze is. Ik moet zekerlijk mis hebben, dewijl UEdgestr. en de H^r. HUIJGHENS zulks anders beschouwen, en ik wensch van harte, dat wij wederom het gansche Tractaat van 1674 in zijn geheel hersteld krijgen — dat wij vrij zullen zijn van eenige satisfactie aan Engeland te geeven, maar wel de behoorlijke zullen ontfangen — dat wij onzen possessiën weder zullen krijgen en schavergoeding voor alle de genomene scheepen na dat ze allen gecondemneerd, geconfisqueerd en verkogt zullen zijn. Dan zullen wij zekerlijk er beeter afkoomen, als wij er ooit afgekomen zijn, in de tijden dat onze vlooten jegens die van Engeland met succes gevogten hebben. Het zij zoo! Zoo wij dat alles zullen verkrijgen door de gewapende neutraliteit, zal er zekerlijk

merkelijke verandering moeten komen in 't sistema, dat men tot nog toe aan 't Russisch Hof gevolgd heeft. De Heer ELIAS en ik hebben gemeent, dat door het gestelden, en de wijse op welke de zaak verder behandeld zoude worden, alle inconvenienten voorgekomen waren: dat de bepalingen der zaaken bij de opgegevene articulen vermeld, bij de handelingen zoude moeten geschieden, en dan eerst gedebatteerd worden. In dat geval, namelijk van handeling, zijn de redenen van den Heere HUIJGHENS zekerlijk in veele opzigten zeer admissibel. Maar al wat ik meende voor zodanige handeling (in de omstandigheden in welke de Republiek, ontbloot van magt en van goede wil om 't wijnige dat men nog heeft te willen gebruyken, zig bevindt) te indulgeeren vervalt zoo dra men meent dat men het Articul van de scheeps-ammunitien op den ouden voet houden moet; Ik zoude het met GRAAFLAND volkomen eens zijn, dat men zoude moeten trachten, zoo men iets toegaf, iets in plaats te krijgen: maar daartoe moet men handelen, en niet wagten dat, wanneer de generale vrede geslooten zal zijn, Engeland bevrijd van vijanden, alsdan de vrede van ons koopen zal. Wat de verraderlijke inzigten van de Sardinische Ministers aangaat, om mij den pots aan den Hertog gespeeld betaald te zetten, moet ik UWelEdgestr. zeggen, dat weeken voor men gedagt heeft om de verwijdering van den Hertog, opening aan mij van deese zaak gedaan is: en UWelEdgestr. *moet* het zig herinneren,

dewijl ik er aan UEd. en aan niemand anders kennis van heb gegeven. Maar wat mij in 't bijzonder aangaat, ik vrees niets: die de rechte weg wandelt, geen engagementen aangaat, en van de zaaken kennis geeft daar 't behoord, behoefd niet te schroomen en ik zal altijd en voor een ieder wie 't ook weesen mag, durven zeggen, dat de 4 Art. in questie uytleeveren genoegzaame en redelijke gronden om tot praeliminaire Articulen tot het beginnen eener negotiatie te dienen. Ik heb den Heer ELIAS van de morgen verwittigd van uwe wijze van denken en van die van den Heere HUYGHENS. Wij zijn het beiden eens, dat men niet voort kan gaan en heb dier halven alle handeling afgebroken en naar den Haag gerenvoieerd. Ik durf UEdgestr. verzeekeren dat nog Prins, nog R. P., nog Hertog tot nog toe geinformeerd zijn: maar mijne verzekeringen zullen niet veel ingang hebben, dewijl UEdg. zekerlijk mede ondersteld, dat ik bedroogen worde.

Ik wensch het besten! over ses maanden ben ik er Goddank uyt en zonder verantwoording: en dan hoop ik dat alles na uwe verwachting zal uytvallen.

(get.) J. RENDORP.

PS. Dat men in den Haag niet geinformeerd is, blijkt onder anderen uyt het zeggen van den R. P. aan VISSCHER (laatst in deezes zijnen brief gemeld) namelijk dat

hij R. P. er wel voor zoude zijn om iemand naar Engeland te zenden om de intentien van 't Engelsch Ministerie te verneemen. Zoo zijn HEd. geinformeerd was, zoo als wij geinformeerd zijn, zoude dat niet noodig weesen.

Men zal in dezen brief de gezonde en gematigde denkbeelden opmerken, welke RENDORP koesterde, omtrent het sluiten van den vrede, en hoe hij teregt begreep dat men door te veel te eischen, gevaar liep van alle voordeelen verstoken te blijven. — Behalve deze brieven hebben wij onder de papieren nog eene uitgebreide Memorie gevonden, door hem zelven opgesteld met het doel om den Burgemeester DE VRIJ TEMMINCK naar zijn gevoelen te doen overhellen, en aan te toonen dat bijaldien Engeland de bemiddeling van de Keizerin van Rusland aannam (welke kans op vrede toen ook nog hangende was,) wij van onzen kant eene wapenschorsing moesten aanbieden, zonder verderen of anderen eisch, en vooral onze eischen niet al te hoog moesten stellen, want zooals hij zegt: „Amsterdam en de Republiek zijn in 1781 niet „meer wat zij in 1780 geweest waren.” Zijne pogingen leden echter schipbreuk; het vertrouwen op Rusland en Frankrijk was zoo algemeen en de afkeer van alles, wat van Engelands zijde kwam zoo ingeworteld, dat de schoonste gelegenheden tot het bekomen van eenen eervollen vrede met de meeste achteloosheid werden ver-

zuimd, terwijl het nu achteraf blijkt, dat de beste voorwaarden ons juist van dien kant werden aangeboden.

De brief dien wij nu laten volgen is wederom een brief van RENDORP, doch gerigt aan GRAAFLAND, waaruit men de voorwaarden kan opmaken, die door de Regering van Amsterdam geschikt waren geoordeeld, tot het voeren van onderhandelingen.

WelEdele Gestrenge Heer!

De Heeren ELIAS en MAARSEVEEN, laatstelijk van mij communicatie hebbende gekregen van de toestand in welke de bewuste zaak zig bevond, alsmede van de 4 Articulen die mij als tot preliminairen van eene negotiatie moetende dienen, waren aan de handegegeeven; luydende als volgd:

1°. Le renouvellement des anciens traités avec des modifications equitables adoptées aux circonstances presentes et aux interêts mutuels.

2°. Une satisfaction convenable à Sa M. Britannique sur l'incident des papiers du Sr. Laurens.

3°. Une restitution entière des possessions dont on s'est rendu maîtres: autant qu'il sera possible dans l'état ou on les a trouvées.

4°. Un arrangement equitable au sujet des vaisseaux et autres effets saisis ou pris pendant la guerre.

Zoo zijn wij van gedagten geweest, dat bij het tweede Art. noodzaaklijk moet gevoegd worden *„et à la Republique pour la violation de son Territoire et de son Pavillon*, en men alsdan, aan de Persoon in questie (TRIQUETTI) mondeling het volgende zoude kunnen zeggen:

Nous avouons que les susdits Articles nous paraissent très propres à servir de base à une negotiation, et à obtenir le but qu'on se propose, en admettant les explications convenables.

Nous ne pouvons pas, vu les circonstances ou nous nous trouvons, mettre les choses en avant: mais si l'on juge à propos de faire les ouvertures qu'on nous a faites, a la Haïe à quelque membre de l'état, et que par ce moien elles parviennent a notre connaissance, nous contribuerons pour autant qu'il dependra de nous à la reussite de la chose et y porterons toute la facilité possible.

Nous devons faire remarquer, que quelle que soit la conclusion elle devra toujours être telle, que nous serions à l'abri du ressentiment des autres puissances, ni exposés a nous brouiller gravement avec elles: surtout a l'égard de celles pour lesquelles le voisinage nous oblige d'avoir des égards.

Dit onder ons zodanig bepaald zijnde (hoewel MAARSEVEEN veel difficulteiten maakte op het casu quo afgaan van het bewuste Art. van 1674) zoo verzogten wij ZEd. gem. Art. en onse gedagten aan den Heere HUIJGHENS

(voorbij wiens buytenplaats ZEd. naar de zijne des namiddags retourneerende moest rijden) te communiceeren. Daarop heb ik des anderen daags 's morgens en 's avonds ontfangen de hier nevensgaande missivens, die ik d' eere heb met mijn antwoord UEdgestr. toe te zenden. Uyt dezelve brieven beslooten hebbende, dat de Hr. HUIJGHENS in 't algemeen in de zaak geen zin had, en gepresseerd wordende om antwoord, heb ik aan de man in questie gezegd, dat ik niet geloofde dat van onse kant veel in die zaak zoude kunnen gedaan worden en dat men zig in den Haag zoude moeten adresseeren. Waarop men repliceerde „qu'il était inutile de faire des demarches à la Haïe, si on n'était pas du moins en gros informé des intentions de Messieurs d'Amsterdam, et que sans cela on ne ferait aucune demarche" 't geen ik weder beantwoord heb met: „J'en suis faché."

Maar gister heeft de Hr. HUIJGHENS, (die om een ligte koorts in de stad gekomen is) mij getoond veel facielder op de zaak te weesen als MAARSEVEEN mij geschreeven, of ik ten mindsten begreepen had. Op 't stuk van 't Tractaat van 1674 denkt ZEd. zooals ELIAS en wij, voornaamlijk, zoo Uwe gedagten vervat in uwe laatsten aan mij, plaats kunnen hebben; waarhenen men trachten moest de zaken bij de handelingen te dirigeeren. Zijn WelEd. Gestrenge had ook niet tegen het antwoord in 't algemeen, zoo als het bij ons gesteld was; maar Hij dagt, dat Amsterdam in 't geheel niet konde too-

nen dat met haare, hoewel indirecte kennis, het geven van zodanige satisfactie als een preliminair point van Negotiatie gesteld was: voorts evenwel erkennende, dat bijaldien zodanige satisfactie van Engeland geeyscht wierd, men dezelve zoo zij niet fletrissant voor den Staat of bijzondere persoonen was, niet wel zoude kunnen gewijzigd worden.

Ik heb moeten erkennen dat de aanmerkingen van Zijn WelEdgestr. niet ongegrond waaren; en heb aan dezelve gaarne willen defereeren: voorts zijn wij 't eens geweest, dat aangezien zekerlijk aan de vreede tusschen Frankrijk en Engeland gewerkt wordt, het allernodigst is, dat wij, zoo wij goede en eerlijke voorwaarden kunnen treffen, onze bijzondere vreede maaken: daar Engeland nu de handen nog vol hebbende gemakkelijker zal zijn, dan zij bij eene algemeene vreede, daar dog wijnig om de interessen van onse ingezeetenen gedagt zal worden, weesen zal. Ik ben dan met gem. Heeren HUIJGHENS en ELIAS overeengekoomen, dat ik het in 't begin deeses gem. antwoord, geeven zoude op de Art. 1, 3 en 4 en zeggen dat wat het 2de betreft, „nous ne pourrions jamais consentir qu'on nous fit paraitre, comme avant donnés, une approbation préliminaire a une telle action, et qu'il nous paraissait, que raisonnablement on ne pouvait pas attendre cela de nous."

Ziedaar, Heer en Vriend, zooals de zaak nu staat; wat zegt UEd.? dunkt Haar, dat het zoo lukken kan:

zoo schrijft zij mij dan met den eersten, al was 't maar, *approbo*. Ik neem de gelegenheid met Mevr. uwe dogter waar, om UEd. dit paquet te doen geworden. UEd. gelieve maar alles te bewaaren tot dat wij elkander eens zullen zien. Ik schrijf ook heden aan MAARSEVEEN, in hoope zijne approbatie nu mede te zullen erlangen. Wij wagten hier van daag of morgen den Keyser, die zoo als VISSCHER schrijft, in den Haag gezegd heeft gaarne met Burgemeesteren van Amsterdam kennis te willen maaken. Ik blijve, na mijne nedrige gebiedenisse aan Mevrouw met waare achting en vriendschap,

Wel Edele Gestrenge Heer!

UWEdgest. gehoorzaam en dienstwillige dienaar:

(was get.) J. RENDORP.

Amsterdam,
den 13 Julij 1781.

Het plan was derhalve, dat RENDORP in dien geest met TRIQUETTI zou spreken, van verschillende zijden echter werden er weder moeijelijkheden opgeworpen, zoodat de zaak op den langen baan werd verschoven, en de voorgestelde voorwaarden niet aan den Heer TRIQUETTI medegedeeld werden, terwijl er iets voorviel, dat de Amster-

damsche Heeren en inzonderheid RENDORP noodzaakten, meer voorzigtigheid in acht te nemen. Op het einde van zijn' brief aan GRAAFLAND, zegt RENDORP dat op dien dag, zijnde den 13^{den} Julij 1781, de Keizer in Amsterdam verwacht werd. Reeds denzelfden dag, had het vroeger vermelde onderhoud plaats, en daarin gaf de Keizer te kennen, dat hij van de aangevangen onderhandelingen onderrigt was. RENDORP was hiervan niet onkundig, daar GRAAFLAND hem reeds vroeger had berigt, dat de Keizer in 's Hage zijnde gezegd had: „il y a des liaisons entre Mr. RENDORP et Mr. TRIQUETTI, pour faire traiter en Angleterre d'une paix particulière, par l'entremise de mon ami CORDON.." [1]).

RENDORP vroeg daarop aan den Keizer, of hij zich inderdaad aldus had uitgelaten. Z. M. antwoordde, dat hij het aan den Hertog DE LA VANGUYON had gezegd. De Amsterdamsche Heeren besloten daarop, alle afzonderlijke handelingen met den Heer TRIQUETTI af te snijden en hem door RENDORP, het volgende te laten weten: „Vu „qu' Amsterdam n'est qu'un membre de l'Etat et de la „Souverainité, nous ne voulons mettre les choses en „avant. Si l'on veut pousser les choses, on doit en don„ner connaissance la, ou suivant la Constitution de l'État, „de telles choses doivent être examinées." De onderhandeling door de ontijdige mededeeling des Keizers, ter oore gekomen zijnde van den Franschen Gezant, was het voor-

1) RENDORP's papieren.

zigtiger kennis daarvan aan den Prins en den Raadpensionaris te geven, ofschoon het gemakkelijk te voorzien was, dat zij dan geen' voortgang zoude hebben, daar de Fransche Gezant ongetwijfeld alles in het werk zoude stellen om haar te doen mislukken. Deze eerste onderhandelingen hadden dus geen gevolg, ofschoon de Prins nog eene Conferentie daarover had met de Heeren TEMMINCK en VISSCHER [1]), doch zonder eenigen uitslag.

Intusschen zat RENDORP niet stil, en trachtte na het mislukken zijner eerste poging, nieuwe onderhandelingen met Engeland aan te knoopen. Eene gelegenheid bood zich weldra aan. Op dat tijdstip bevond zich in Holland een Engelschman van voorname geboorte, zeer in aanzien bij het Engelsch Ministerie, PAUL WENTWORTH genaamd. Hij gaf voor zich in Holland te bevinden wegens eene Plantagie, die hij in Suriname bezat. RENDORP en de Heer JEAN DEUTZ, Scheepen en Raad van Amsterdam, die met hem bekend waren, werden door WENTWORTH aangezocht tot een gesprek over de publieke zaken. Zij lieten er zich te eerder toe vinden, omdat het niet onwaarschijnlijk was, dat dit aanzoek geschiedde met medeweten van het Engelsch Ministerie, en WENTWORTH bekend stond als ons land zeer genegen te zijn. Zij bepaalden dat het onderhoud den 28sten Julij op de buitenplaats Meershoef nabij Velsen, toebehoorende

1) RENDORP, Memorie, 2de deel, bl. 26.

aan den Heer J. C. VAN DER HOOP Fiscaal der Admiraliteit, plaats zou hebben [1]).

Het gesprek werd in den aanvang met eene zekere gemelijkheid van de zijde van WENTWORTH gevoerd, die bij het bespreken der voorwaarden, wederom op hetzelfde punt kwam dat reeds bij de vorige onderhandelingen stof tot verschil had gegeven, de vraag namelijk of wij geneigd waren den Koning eene gevoegelijke voldoening te geven wegens de papieren van LAURENS GORDON, en het gedrag van den Pensionaris VAN BERCKEL. RENDORP kon natuurlijk deze toezegging niet geven, daar de Koning zich zelf reeds voldoening had bezorgd. Het schijnt echter dat WENTWORTH over dit onderwerp den last had, niets anders te doen dan de meeningen te polsen, daar hij er niet op terug is gekomen, en van dezen eisch later volstrekt niet meer gerept is. Over de verdere punten die door RENDORP voorgesteld en besproken werden, geheel in denzelfden geest als bij gelegenheid dat hij met TRIQUETTI onderhandelde, konde men het niet eens worden, zoodat het onderhoud dreigde een einde te nemen, zonder dat men elkander had verstaan. Doch na het middagmaal werd WENTWORTH rekkelijker, en verklaarde ronduit dat de Koning, tot den vrede geneigd was, ja zelfs dat het met kennisse van Z. M. was, dat hij met RENDORP sprak.

1) Zie den woordelijken inhoud van het gesprek. RENDORP, Mem., 2de deel, bl. 33—46.

Dit gaf aanleiding tot nieuwe wisseling van gedachten, zoodat zij bij het einde der conferentie de drie volgende punten onderling hadden bepaald, die als grondslagen van het vredewerk zoude kunnen dienen, namelijk: 1º vrij schip, vrij goed, 2º teruggave van het vervoerde, en 3º eene redelijke schadevergoeding voor de schepen en goederen, onze ingezetenen op zulk eene geweldige en onregtvaardige wijze ontnomen [1]).

Rendorp haastte zich het voorgevallene aan den Prins en Raadpensionaris mede te deelen, opdat de Amsterdamsche Regenten zoo min mogelijk den schijn op zich zouden laden, van in geheime verstandhouding met Engeland te staan. Wentworth beloofde terstond over Ostende naar Engeland af te reizen om Lord north, door wien hem de leiding der zaken was opgedragen, van de bepaalde voorwaarden te onderrigten, en alles scheen een' gunstigen keer te nemen en betere gevolgen te zullen hebben, dan de reeds vroeger vermelde onderhandelingen met triquetti. Doch even als dáár, stremde eene schijnbaar onbeduidende omstandigheid, den aanvankelijk niet onvoorspoedigen loop van zaken. Bij de eerste onderhandelingen was het de ontijdige mededeeling van den Keizer aan den Hertog de la vauguyon, bij deze was het persoonlijke naijver, die tusschen beide kwam en den goeden afloop deed mislukken.

1) Zie over de neiging van Engeland tot vrede, Lord mahon, Hist. of England, 7de deel, hoofdst. 63, 64.

Na dit met zulk een' gunstigen uitslag bekroond gesprek, had RENDORP zich gevleid spoedig antwoord van WENTWORTH te bekomen, maar er verliep een' geruimen tijd zonder dat hij iets van hem vernam.

Eindelijk kwam er een brief[1]) aan den Fiscaal VAN DER HOOP, waarin WENTWORTH berigtte, dat hij door ziekte verhinderd was geweest iets van zich te laten hooren, doch waarin tevens niet onduidelijk doorstraalde, dat er nog eene andere oorzaak voor zijn stilzwijgen bestond, namelijk een zekere naijver, dat de gewezen Engelsche afgezant Ridder YORKE in het geheim betrokken was, en misschien door zijn' invloed op den Koning meer zou kunnen uitrigten dan hij; terwijl hij gaarne de geheele eer van de schikking had weggedragen. RENDORP betreurde het zeer dat daardoor, eene op zulke goede grondslagen berustende onderhandeling, eene onvermijdelijke vertraging moest ondergaan, vooral daar de gelegenheid toen vrij gunstig was. De Fransche invloed had op dat tijdstip nog niet die hoogte bereikt, waartoe hij later gestegen is, toen men, zoo als RENDORP zegt, met een blind vertrouwen bezield was jegens Frankrijk, toen men in alles den Franschen Gezant naar de oogen zag, en het zelfs zoo ver ging dat deze, bij gelegenheid dat de regering der Republiek in overleg met Frankrijk de krijgsbewegingen vaststelde, aan de Prinses durfde zeggen: „Je suis très-content de la conduite

1) Zie bijlage E.

du Prince." Een afzonderlijke vrede op dat tijdstip, indien de onderhandelingen met eenige spoed en geheimhouding hadden kunnen gevoerd worden, was misschien niet onmogelijk geweest; ten minste de neiging in Engeland was over het algemeen vredelievend, en het Ministerie had zich gaarne ontslagen van een' vijand, wien het tegen zijn belang was veel afbreuk te doen.

Rendorp, die dit alles inzag en daarenboven den geheelen oorlog uit den grond van zijn hart afkeurde, trachtte op nieuw in Engeland betrekkingen aan te knoopen. Daar wentworth voor het oogenblik niet meer als tusschenpersoon wilde optreden, uit ijverzucht jegens den Ridder yorke, zoo begreep rendorp dat het gunstige gevolgen konde hebben, zich met dezen laatste in gemeenschap te stellen. Juist op dat tijdstip kreeg hij van den Heer van der oudermeulen, die zich te Londen bevond op last van eenige geinteresseerden in de Coloniën van Essequebo en Demerarij om bij het Ministerie hunne belangen waar te nemen, tijding dat de Lords stormont en germaine, en in het bijzonder de Ridder yorke geneigd waren, om mede te werken tot het sluiten van den vrede.

Reeds vroeger had rendorp van van der oudermeulen vernomen, dat yorke er steeds op uit was om de goede verstandhouding te helpen herstellen. In het begin van October ontving rendorp wederom een' brief

van gemelden heer, gedagteekend van den 28sten September [1]) waarin hij hem van de gunstige gezindheid, van de Ministers STORMONT en GERMAINE en den Ridder YORKE meer bepaald kennis gaf. RENDORP haastte zich den inhoud van dezen brief mede te deelen aan Burgemeesters, die, ofschoon huiverig geworden door het mislukken der vorige pogingen, meenden dat zij deze openingen niet onbeantwoord moesten laten. Door tusschenkomst van RENDORP werd aan VAN DER OUDERMEULEN de wensch te kennen gegeven, dat er iemand uit Engeland herwaarts werd gezonden die iets bepaalds van wege het Engelsch Ministerie zou kunnen voorstellen, daar de Ridder YORKE moest begrijpen, dat zoo het hier te lande bekend werd dat hij zich met het vredewerk bemoeide, er geen twijfel bestond of het zoude mislukken, door den haat en het ongenoegen die tegen hem heerschten. RENDORP is echter van gevoelen [2]) dat een bijzonder vertrouwen op YORKE, op dat tijdstip allerheilzaamst had kunnen zijn, en dat men zich op zijn opregt karakter volkomen had kunnen verlaten. Door het ongenoegen echter, dat men tegen hem voedde, is er geen denken aan geweest hem als tusschenpersoon te gebruiken hetgeen zeer te betreuren was, daar het niet onmogelijk is dat YORKE, berouw gevoelende over zijn gedrag tijdens het uitbreken des

1) Zie bijlage F.

2) RENDORP Mem. 2de deel, bl. 68. Zie ook bl. 78.

oorlogs, nu al het mogelijke in het werk zou gesteld hebben, om ons een' eervollen vrede te bezorgen.

Na veel over en weder schrijven, kwam VAN DER OUDERMEULEN zelf over, een' brief van YORKE aan RENDORP medebrengende, [1]) waarin deze hem de keus gaf, een persoon van hier naar Engeland, of wel iemand uit Engeland herwaarts te zenden, ten einde te kunnen onderhandelen. RENDORP antwoorde [2]) dat men liever iemand uit Engeland herwaarts zou zien komen, om redenen die de Heer YORKE wel zou kunnen bevroeden, en gaf tevens in eene instructie, mondeling [3]) door den Heer VAN DER OUDERMEULEN aan den Ridder mede te deelen, te kennen, dat de voorwaarden van onzen kant dezelfden bleven als die door WENTWORTH waren overgebragt. De Heer VAN DER OUDERMEULEN vertrok daarop weder naar Londen, en men verwachtte alhier dagelijks iemand uit Engeland te zien overkomen; het duurde echter nog een' geruimen tijd en eerst op den 1sten Februarij 1782 kwam diezelfde Heer WENTWORTH, met wien den vorigen zomer de Amsterdamsche heeren reeds zoover gevorderd waren herwaarts, (onder voorwendsel van over het uitwisselen van krijgsgevangenen te onderhandelen,) twee brieven [1]) van de Ministers STORMONT en NORTH aan RENDORP

1) Zie bijlage G.

2) RENDORP Mem. 2de deel, bl. 71.

3) Zie bijlage H.

4) RENDORP'S Mem. 2de Deel. bl. 107.

medebrengende welke de verzekering des Konings inhielden, dat hij geneigd was om den vrede tot stand te brengen. Nimmer schenen de omstandigheden zoo voordeelig te zijn geweest; in [1]) Engeland betoonde men zich rekkelijk, en hier te lande was de genegenheid, althans bij een deel der natie, nog aanwezig, om de zaken met Engeland te schikken.

Van dat oogenblik echter, kan men rekenen dat die overdreven zucht om in alles Frankrijk te believen, begonnen is. De Fransche gezant die, na de ontijdige mededeeling des Keizers, van den verderen loop der onderhandelingen onderrigt werd, vooreerst omdat men veel verpligting aan Frankrijk had wegens het voor ons hernemen der koloniën, en ten anderen om allen schijn van geheimzinnigheid te vermijden, gaf zich weldra veel moeite om de gemoederen op te wekken tegen eene afzonderlijke schikking met Engeland, [2]) en de overtuiging ingang te doen vinden, dat de Engelschen niet anders zochten dan tijd te winnen, ons werkeloos te houden en geen' vrede in den zin hadden, terwijl hij daarentegen hoog opgaf, hoe voordeelig het voor ons zou zijn, zoo wij ons geheel op Frankrijk verlieten. Hij slaagde hierin volkomen, de zending van den Heer WENTWORTH van welke RENDORP zooveel goeds verwacht had, mislukte geheel; na een kort verblijf in 's Hage en Amster-

1) MAHON. Hist. of England. 7de deel, bl. 136.

2) D'YVOY. Frankrijks invloed enz.

dam, vertrok hij weder naar Engeland zonder bij de regering der Republiek een' stap verder te zijn gekomen. Intusschen had er in zijne afwezigheid eene verandering van Ministerie plaats gehad. De leden van het nieuwe kabinet [1]) waren misschien nog meer dan het vorige tot vrede gezind, zelfs werd er eenigen tijd daarna nogmaals een bepaalde voorslag van wege Engeland gedaan en nogmaals bij ons in den wind geslagen, terwijl de erkenning van ADAMS als gezant van het Americaansche congres, door RENDORP zoolang hij Burgemeester was, zooveel mogelijk tegen gehouden, de laatste kans op afzonderlijken vrede deed vervliegen. De verblinding van hen, die op dat oogenblik invloed bezaten of deel hadden aan het bestuur, is onbegrijpelijk; aan alle fraaije beloften van Frankrijk werd geloof geslagen, alle voorslagen van Engeland met minachting van de hand gewezen.

Te vergeefs trachtten RENDORP en zij, die met hem dezelfde gematigde gevoelens deelden, zich te verzetten tegen den alles overwegenden invloed van Frankrijk; niets mogt baten, terwijl zij zich hierdoor den naam van Engelschgezinde factie op den hals haalden. Zooals men weet, liepen die fraaije beloften van Frankrijk tot niets uit; de verzekering dat het geen' vrede zou sluiten, zonder ons daarin op gunstige voorwaarden te la-

1) Fox en Rockingham. MAHON. History of England. 7de deel, bl. 149.

ten deelen, werd niet bewaarheid; de Preliminairen werden zelfs geteekend, zonder dat de Regering der Republiek er iets van wist, terwijl wij, bij den daarop gevolgden, voor ons schandelijken, difinitieven vrede, nog eene onzer schoonste bezittingen, Negapatnam, moesten afstaan. Rendorp wijdt aan de vermelding van dezen vredehandel het laatste gedeelte zijner Memoriën; hij zelf echter, zoo als men zal begrijpen, heeft er geen deel aan genomen; de wijze waarop de zaken behandeld werden, stuitte hem tegen de borst, te meer daar hij door zijne bovenvermelde onderhandelingen, meer dan eenig ander de voordeelige gelegenheid, die de dwaasheid zijner medeburgers had laten voorbijgaan, op prijs kon stellen.

Hiermede stappen wij van rendorp's staatkundige handelingen af. Door de geweldige gebeurtenissen die daarna plaats hadden, werd zijn invloed op de publieke aangelegenheden hoe langer hoe minder, en onttrok hij zich daaraan met des te meer bereidwilligheid, daar de zaken eenen loop namen, geheel in strijd met zijne gevoelens, zoodat hij na dien tijd niet meer als zelfhandelend persoon optreedt, en verder weinig sporen in de geschiedenis heeft nagelaten. Men moet echter uit deze laatste woorden niet opmaken, dat rendorp tot het ambtelooze leven terugkeerde, integendeel tot aan zijn' dood bekleedde hij de aanzienlijkste provinciale en stedelijke betrekkingen, maar hij trok zich terug van een'

meer dadelijke en werkzame deelneming aan de algemeene zaken.

Zoo vervulde hij van het jaar 1783—1785, het ambt van lid der Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier, een gewigtig Collegie, hetwelk men kan beschouwen als de Raad van State der Provincie. Het bestond uit tien leden, het oudste lid der Ridderschap voor zijn leven, de negen overigen, door de steden afgevaardigd, voor drie jaren. Zij waren belast, met het doen uitvoeren der Staatsbesluiten en hadden het opzigt over de oorlogsaangelegenheden en over de provinciale geldmiddelen. Ook begaven zij de mindere krijgsambten, en wezen beslissend vonnis in zaken van het heffen der geldmiddelen; eindelijk moesten zij zorg dragen, dat er in de Generaliteits-vergaderingen niets besloten werd, in strijd met de hoogheid en regten der Staten van Holland. 1)

In de jaren 1786, 1789, 1790 en 1792, werd RENDORP wederom tot Burgemeester van Amsterdam aangesteld, terwijl hij reeds vroeger door de Staten van Holland tot hunnen Gecommitteerde was benoemd in de Oost-Indische Compagnie en deze betrekking benevens die van Directeur in de Societeit van Suriname en Meesterknaap van Holland en West-Friesland tot aan zijn dood behield.

1) Teg. Staet der Vereenigde Nederl. 4de deel, bl. 160.

Zie ook C. A. J. BEELAERTS VAN BLOKLAND, Dissertatio Inauguralis, 30 Junij 1838.

Toen in 1787 de verdeeldheden haar hoogste toppunt hadden bereikt, werd op den 29sten Mei het huis van RENDORP door het woedende graauw geplunderd. De aanleiding tot deze geweldadigheid was de volgende. [1])

In zeker wijnhuis op de Reguliersgracht, dat druk door Oranjegezinden werd bezocht, had een request tot herstel der voormalige constitutie, om daardoor den Prins in zijn wettig gezag te herstellen, ter teekening gelegen. Vele Patriotten dit bemerkende, verzamelden zich gedurig voor dat huis, en deden den in- en uitgaanden overlast aan, waardoor opschuddingen ontstonden, die weldra een ernstig karakter aannamen. In den avond van den 29sten Mei, werd het wijnhuis geheel uitgeplunderd. Hierbij bleef het echter niet; weldra ijlde de woedende hoop naar het huis van RENDORP, toenmaals Oud-Burgemeester, die bekend stond als een zoogenaamde Oranje-klant. Het voorgedeelte van het huis werd geheel uitgeplunderd en vele kostbare voorwerpen vernield en in het water geworpen. Hij zelf en zijn huisgezin redde zich bijtijds; ook de bibliotheek, door hem met zoo veel zorg bijeengebragt, bleef gespaard. Het huis van Burgemeester BEELS werd eveneens geplunderd, terwijl dat van den Burgemeester DEDEL en van den Hoofd-officier BACKER het ter naauwernood ontkwamen. [2])

1) N. Nederl. Jaarb. 1787. 2de deel. bl. 1070.

2) Men heeft beweerd, dat bij de plundering verscheidene zeer bekende personen zijn opgemerkt, die vermomd waren en het graauw ophitsten.

Eene maand later, op den 29sten Junij, werd de Prinses van Oranje, op hare reis door 's Hage, door eenige Vrijcorpsen aangehouden. [1]). Deze aanhouding is in de gevolgen als eene niet ongelukkige gebeurtenis aan te merken, daar zij den Koning van Pruissen gelegenheid gaf, om een leger ons land binnen te doen rukken, onder het voorwendsel zich voldoening te verschaffen wegens den hoon aan zijne zuster de Prinses van Oranje aangedaan. De zaken namen nu eene geheel andere wending; in korten tijd werd overal 's Prinsen gezag op den ouden voet gebragt, de regeringen veranderd en de rust hersteld. [2])

Tot aan zijn' dood, die op den 21sten September 1792 voorviel, bleef RENDORP steeds zich zelf gelijk in zijne politieke denkwijze; hij was en bleef altijd een gematigd voorstander van den stadhouder, en verheugde zich dat aan de woelingen die zijn vaderland teisterden, een einde was gemaakt, zonder dat hij na de zegepraal der stadhouderlijke partij, de hand wilde leenen aan de pogingen van hen, die 's Prinsen gezag ten koste der constitutie trachtten uit te breiden; terwijl hij niet ophield zijne kunde en bekwaamheden ten nutte van zijn vaderland, en inzonderheid van de stad zijner geboorte te doen strekken.

1) MANDRILLON. Mémoires pour servir à l'histoire de la revolution des Provinces-Unies en 1787, bl. 10 en volg.

2) Zie Mr. L. E. LENTING. Verhandeling over de beweging van 1787. NIJHOFF, Bijdragen. 10de deel, bl. 129.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Beschouwing over Rendorp's karakter en denkwijze als Staatsman.

Het was niet wel mogelijk dat iemand van de kunde en bekwaamheden van RENDORP zich geheel buiten de partijen hield, ofschoon zijne bijzondere neiging dit wel zou hebben meêgebragt. Het is ook niet twijfelachtig tot welke partij hij, door de omstandigheden gedreven, moest behooren. Uit een Amsterdamsch Patricisch geslacht gesproten, (en van jongs af opgevoed in de denkbeelden aan deze destijds eigen), kon het wel niet anders of hij moest overhellen tot de Staatsgezinde partij. Hij kan zelfs eenigermate en althans gedurende eenigen tijd [1]) aangemerkt worden als het Hoofd van dat gedeelte der Aristocratie,

1) Namelijk tijdens den stap tegen den Hertog van BRUNSWIJK.

7 *

hetwelk den invloed der Staten krachtig wilde handhaven, zonder daarom het Stadhouderschap af te schaffen. Ofschoon altijd ijverende voor de regten der Staten, was hij nooit een tegenstander des Stadhouders. [1]) Volgens zijne meening, (dikwijls in zijne geschriften herhaald), moest er een Stadhouder wezen, en heeft hij met de daad getoond WILLEM V altijd als zoodanig te eeren.

Hierin verschilde hij met vele andere voorname leden der Staatsgezinde partij, die later tot de Patriotten behoorden, (ofschoon deze scherpe afscheiding in het begin van zijnen staatkundigen loopbaan nog niet bestond), die des Stadhouders ondergang zochten, althans hem van al zijne regten wilden berooven en hem alzoo tot een werktuig maken in de handen der Staten. RENDORP was een voorstander der Staten-regering, maar met behoud van de regten des Stadhouders, zooals die door de constitutie hem waren verleend. Het is noodig dit zijn staatkundig grondbeginsel wel in het oog te houden. Eene der vele aantijgingen die hem aangedaan zijn, bestond namelijk hierin, dat hij eerst bepaald anti-oranjegezind zou zijn geweest, en daarna, uit eerzucht of om welke beweegreden ook, tot den Stadhouder en diens partij zou zijn overgeloopen. Men kan deze aantijging en andere soortgelijke zamen vatten in de beschuldiging, dat hij geen vast systeem had, naar hetwelk hij zijne staatkundige onderhandelingen regelde; hij zelf drukt dit zeer juist

1) GROEN VAN PRINSTERER, Handboek, 2de deel, bl. 665.

uit, als hij zegt: [1]) „Men heeft getracht mij te doen „voorkomen als eenen *draaijer*, als iemand die gedurig „van partij wisselde.”

Bij eene oppervlakkige beschouwing zijner daden, zoude men geneigd wezen deze tegen hem ingebragte beschuldiging, als niet geheel ongegrond te beschouwen. Daarom is eene zoo veel mogelijk naauwkeurige uiteenzetting zijner beginselen noodig, waaruit blijken zal dat hij ontegenzeggelijk, zooveel men dit thans kan vooroordeelen, een vast staatkundig systeem had, volgens hetwelk hij zijne handelingen bestuurde.

En wat was nu zijn systeem, of liever, wat maakte daarvan den grond uit? Eene opregte liefde tot zijn vaderland was de grondslag, waaraan hij al zijne staatkundige handelingen toetste. Vaderlandsliefde ging bij hem boven alles, en zoo eenige zaak hem noodig toescheen in het belang zijns vaderlands, hij trachtte haar door te zetten met voorbijzien van zijn eigen belang. Dit straalt in alles door en hierin is de oplossing te vinden van zijne schijnbare veranderlijkheid van grondbeginselen. Zoo inderdaad zijn eigen belang hem meer ter harte ware gegaan dan dat des lands, zoude hij dan (om maar iets te noemen), zich openlijk aan het hoofd hebben gesteld dergenen, die den stap tegen den Hertog van BRUNSWYK ten uitvoer bragten? Zoude hij dan niet begrepen hebben, dat hij daardoor gevaar liep

1) RENDORP, Mem. Inl. bl. 27.

de gunst des Stadhouders te verliezen, naar welke men hem verweet te jagen. Maar niettegenstaande hij dit kon vooruitzien, weerhield het hem niet van dien veelbeteekenenden stap, die hem toescheen ten hoogste noodzakelijk te zijn in het belang des vaderlands. Dit slechts even in het voorbijgaan, daar wij nu in de eerste plaats zullen gaan onderzoeken welke zijne staatkundige beginselen waren. Trachten wij die uit zijne geschriften te leeren kennen.

Vooral moet daartoe in aanmerking komen, de zoo schoone inleiding op zijne Memoriën. [1]) Inderdaad het is onmogelijk deze inleiding te lezen zonder vervuld te worden met een gevoel van hoogachting voor den schrijver, wegens de edele gevoelens welke hij aldaar aan den dag legt. Al lezende wordt men onwillekeurig tot de meening gebragt, dat hetgeen hij daarin zegt, de uitdrukking is zijner innige overtuiging; het is de taal van een onafhankelijk man, die zich bewust is zijn' pligt te hebben gedaan. Hij schroomt ook niet de verschillende beschuldigingen zijner vijanden op te sommen; integendeel, hij blijft achtereenvolgens bij elk derzelve stilstaan, om die met de meeste waardigheid te wederleggen en te doen uitkomen hoe valschelijk men hem beschuldigd heeft, en hoe men, slechts oordeelende naar den schijn, eene volslagene onkunde verraadde, omtrent zijne ware bedoelingen en beginselen.

1) Verg. Vreede. de Regering en de Natie. 1672—1795.

De beschuldigingen, die men tegen hem heeft ingebragt, zijn deze: die van overdreven eerzucht, van *anglomanie*, van aristocratische aanmatiging en van veranderlijkheid van staatkundige meeningen.

Tot het eerste verwijt heeft inzonderheid aanleiding gegeven zijne tegenwoordigheid bij den krijgsraad, gehouden aan den Helder in April 1781. In verschillende geschriften van dien tijd werd deze daad beschouwd als eene ongeoorloofde inmenging in zaken, waartoe hij door geene der door hem bekleede betrekkingen geregtigd was, en tevens als een middel, om van den Stadhouder het ambt van Representant in de Admiraliteits-Collegiën te verkrijgen.

Toen wij van deze reis naar den Helder melding maakten, hebben wij doen opmerken, dat RENDORP uitdrukkelijk door den Prins is verzocht, om zitting in den krijgsraad te nemen en zijn advies te doen kennen [1]); terwijl, zoo hij bovengenoemd ambt had willen verkrijgen, zijne tegenwoordigheid aldaar geen vereischte was, daar hij, zooals hij zegt: „den Prins dikwijls genoeg „bij andere gelegenheden daarover had kunnen onderhou- „den, indien hij het verlangd had" [2]).

Maar niet alleen door schrijvers van tijd- en schotschriften, ook door lieden van meer gezag wordt aan RENDORP eene groote mate van eerzucht toegeschreven. De Fran-

1) zie bl. 38.

2) RENDORP, Inleiding, bl. 10.

sche Gezant, Hertog DE LA VAUGUYON, wiens belang het was de invloedrijkste Regenten te leeren kennen en hunne staatkundige gevoelens te doorgronden, zegt, nadat hij van een uitstap naar Amsterdam was teruggekeerd, in een' brief aan den Franschen Minister DE VERGENNES, het volgende over RENDORP.

25 Februarij 1777.

. . . .

„J'ai eu occasion d'y voir aussi Mr. RENDORP, qui n'est „encore que conseiller de la ville, et qui par ses qua-„lités personnelles, est destiné aux premiers rôles. Je ne „le crois pas moins républicain, que ceux qui gouvernent „aujourd'hui, mais il développe ses maximes avec plus „de ménagement. Il ambitionne l'ambassade de France, il „craindrait par une résistance trop éclatante d'indisposer „Mr. le Stadhouder, et cherche avec art, d'assurer son „influence, sans cependant mécontenter ses concitoyens. Je „lui ai marqué beaucoup de prévenances. Le désir qu'il „a et qui est très connu, de remplacer le Sr. de BERKEN-„RODE, m'a fourni l'occasion de lui dire des choses hon-„nêtes, auxquelles il m'a paru sensible."

Ook een brief van BERENGER, den franschen gezantschaps-Secretaris van den 18den Jany 1782, is niet onbelangrijk.

. . . .

„Cependant Mr. RENDORP, qu'on croit destiné à y „(St. Pétersbourg) jouer le rôle de plénipotentiaire, parce-

„qu'il semble faire de nouveaux progrès de jour en jour „dans l'estime de M[r]. le Stadhouder, et qu'il est intime- „ment lié avec le Conseiller-Pensionnaire. Outre les pré- „tentions, qu'une correspondance sécrète, qu'on sait qu'il „a entretenue pendant quelque temps à Londres, peut lui „avoir inspirées, des avis particuliers sur le Ministère „Brittannique ne permettent guère de douter, que la „hauteur de ses prétentions et la fierté de son ton, n'aient „pour but principal d'en imposer aux Hollandais, et qu'il „ne fut charmé dans le fond, de conclure avec eux un „accomodement, dont il connait toute l'importance et la „nécessité.... Voilà autant que je peux l'entrevoir Msgr., „le plan et les motifs de ce magistrat. Il approche heu- „reusement du terme de son exercice. D'autres plus fer- „mes et plus vertueux le remplaceront le mois prochain, „et cette époque est attendue avec beaucoup d'impatience, „non seulement par la plupart de ses concitoyens et de ses „collègues, mais aussi par les députés de plusieurs villes de „la province, auxquelles il déplait autant par ses manières et „par toute son allure, que par les principes ci-dessus" 1).

Uit deze brieven zoude men kunnen opmaken, dat het inderdaad RENDORP's wensch geweest is, een van deze beide gezantschapsposten te bekleeden. Het is echter eene groote onregtvaardigheid, hem dit verlangen tot een verwijt te maken. Waarom zoude het een' man als REN-

1) Mr. L. E. LENTING. Over de beweging van 1787. NIJHOFF, bijdr. 10[de] deel, bl. 176 en 177.

DORP, die zonder twijfel daartoe de noodige bekwaamheid bezat, die met de meest vaderlandslievende gevoelens bezield was en die de overtuiging bij zich omdroeg, dat hij zich in dien werkkring nuttig konde maken, niet geoorloofd zijn geweest naar een dergelijk ambt te staan, en op die wijze aan eene zeer gepaste eerzucht te voldoen? Van te ver gedreven eerzucht echter kan men RENDORP niet beschuldigen; zijn volgend gedrag bij den veranderden loop der gebeurtenissen, toen hij zich geheel van het Staatstooneel terugtrok, toont het aan.

Er was inderdaad later, te midden der beroeringen, ruimschoots gelegenheid voor hen die zulks verlangden, om op allerlei wijze aan hunne eerzucht te voldoen, maar RENDORP was geenszins de man, om zijne beginselen daaraan op te offeren. Hij bezat een te vast en te onafhankelijk karakter, om door kuiperijen zijn doel te bereiken; dit bewijst niet alleen zijne geheele loopbaan, maar ook de wijze waarop hij zich uitlaat in zijne geschriften, onder anderen in de Inleiding tot de Memoriën, waar hij zegt: „Gezegend met genoegzame middelen, heb ik geene „lucrative ambten noodig, en wat de eere aangaat, zoo „heb ik tot dusverre het Burgemeesterschap mijner geboor„testad aanzienlijk genoeg geschat, om in den kring, in „welken ik geboren ben, boven 't zelve in ons land niets „te stellen. Ook is mij van mijne jeugd af door een' „allerwaardigsten en onbaatzuchtigen vader ingescherpt „en ik hoop het mijn' eenigen zoon ook in te boezemen,

„dat geen ingezeten van een vrij land, die genoegzaam „van middelen voorzien is, wil hij waarlijk vrij en onaf- „hankelijk blijven, trachten moet ambten of bedieningen „door gunst te verkrijgen, dewijl hij door gunstbewijzen „zich minder of meerder verpligt maakt en zich dikwijls in „gevaar stelt, òf minder rondborstig zijn gevoelen te kun- „nen zeggen òf van ondankbaarheid beticht te worden.”

Ten tweede werd RENDORP van Anglomanie beschuldigd.[1])

In de tijden, waarin RENDORP leefde, was de beschuldiging van Anglomanie van veel gewigt. Anglomanen noemde men de zoodanigen, die met Engeland heulden en het belang van dat Rijk begunstigden ten koste van hun eigen Vaderland. Natuurlijk, zij die op deze wijze inderdaad hun land verraadden, behoorden er in de eerste plaats onder te worden gerangschikt, maar zij waren lang niet de eenigen, die met dezen hatelijken naam werden bestempeld.

Overal en zoo veel mogelijk trachtte men der onkundige menigte diets te maken, dat al diegenen welke niet behoorden tot hen, die alle heil van Frankrijk verwachtten, en die niet geheel aan den leiband der Fransche Regering en der Patriotsche factie wilden loopen, op de hand der Engelschen waren.

Van een' middenweg had men geen begrip, en nu behoorde RENDORP juist onder die, welke een' middenweg zochten. Aan den eenen kant kon hij niet ontveinzen,

1) RENDORP, Inleiding, bl. 2.

dat wij aan Frankrijk groote verpligtingen hadden, en dat het ons gedurende den oorlog vele diensten bewezen had; daarom was hij volstrekt niet vijandig gestemd tegen Frankrijk, hetgeen hij heeft getoond toen hij bij den vredehandel, die met Engeland door zijne tusschenkomst beproefd werd, den Franschen Gezant niet onkundig liet van den loop der zaken. Maar aan den anderen kant moest hij bekennen, dat hij een' Engelschen oorlog, in onze toenmalige omstandigheden, voor een groot onheil hield en dat hij de verbittering, die algemeen tegen Engeland heerschte, niet deelde. Deze gematigdheid was voldoende, om hem de beschuldiging van Anglomanie naar het hoofd te werpen, welke bij velen ingang vond en spoedig verspreid werd door het aantal dag- en weekbladen van dien tijd, die gretig gelezen en voor het grootste gedeelte geschreven werden door leden der Patriotsche partij.

De Patriotten waren meest franschgezind; stond iemand hun in den weg, hij werd in een hunner bladen Anglomaan genoemd, hetgeen hem aan den haat zijner medeburgers blootstelde. Dit was ook het geval met RENDORP; ten eerste, omdat hij niet schroomde openlijk zijne afkeuring te kennen te geven over den oorlog; ten tweede, omdat hij geen bepaald tegenstander van den Prins was. De Prins zelf werd altijd voorgesteld als de voornaamste Anglomaan. [1]) Zij der-

1) KLUIT. Iets over den Engelschen oorlog, bl. 81.

halve, die hem maar eenigzins ondersteunden, moesten hetzelfde lot deelen. Ziedaar dan den waren aard der Anglomanie waarvan men RENDORP betichtte; hij zelf beschouwt dit niet zoo zeer als eene beschuldiging, althans hij komt er rond voor uit [1]) dat hij den oorlog met Engeland in zijnen oorsprong, voortgang en einde, als roekeloos ondernomen, slecht gevoerd en schandelijk geeindigd volkomen afkeurt; dat hij met leede oogen aanzag, hoe men zich roekeloos aan het Hof van Frankrijk toevertrouwde en daardoor eenen afzonderlijken eervollen vrede met Engeland onmogelijk maakte. „Maar, (zoo laat „hij er op volgen), zoo in mij was opgekomen eenige „bijzondere bereidwilligheid voor Engeland, eenig bijzon-„der inzigt van voordeel, van vermeerdering of staving „van invloed, eenige lage toegevendheid voor de wijze „van denken van den Heer Stadhouder, zou ik mij zelve „verachten even als ik veracht de zoodanige, die uit eigen „voordeel en tot bevordering van hunnen bijzonderen „koophandel, baatzuchtige inzigten of wat des meer zij, „het vuur des oorlogs in het begin hebben aangestookt, „die daarna Frankrijk naar de oogen hebben gezien, „en die voorts door alle soorten van kunstenarijen ge-„tracht hebben tot hunne oogmerken te komen; oogmer-„ken, die zoo als 't daarna gebleken is, geene andere „waren dan om de regeringsvorm te veranderen en alles „'t onderst boven te keeren."

1) RENDORP, Inleiding, bl. 12.

Thans nadat er 70 jaren zijn verloopen sedert deze verderfelijke oorlog plaats had, nu men natuurlijk met een geheel ander oog het gebeurde beschouwt, nu men den geheelen loop der zaken en hare gevolgen onbevooroordeeld kan nagaan en de beweegredenen der handelingen van zoo vele, in die dagen hoog opgehemelde mannen, naar haren juisten maatstaf kan beoordeelen, nu men de treurige gevolgen kent, die dat toegeven aan den franschen invloed heeft gehad, nu mag men den man niet van Anglomanie beschuldigen, die dien oorlog en de wijze waarop hij gevoerd werd, afkeurt, een oorlog zooals KLUIT zegt: „die door geenen Stadhouder, door geen dieper denkende regenten, „die men haatlijk Anglomanen noemden, tegengehouden „kon worden.” 1) Kan RENDORP niet met volle regt gerangschikt worden onder die „dieper denkende regenten,” en pleit het niet voor zijn helder inzigt in zaken, dat hij begreep, dat het voeren van dien oorlog, den weg tot den ondergang der Republiek was. Die beschuldiging van Anglomanie zou hem in plaats van tot schande, wel tot eere kunnen strekken; ten minste in den zin waarin RENDORP Anglomaan was, verdient hij meer lof, dan men hun kan toekennen, die zich met den wijdschen naam van Patriotten, dat is: Vaderlandsgezinden bestempelden; ja, het komt ons niet twijfelachtig voor dat RENDORP, hoezeer hij Anglomaan moge genoemd

1) KLUIT, Iets over den Engelschen oorlog, bl. 73.

zijn, veel meer echt vaderlandsgezind was, dan velen van de zoogenaamde Patriotten.

De derde beschuldiging, die van Aristocratie, welke niet zoozeer een bepaald feit betreft als wel eene beoordeeling in het algemeen over zijn karakter, ontkent RENDORP zelf in geenen deele. Het is van belang te onderzoeken wat hij daaronder verstaat:

„Indien men, (zegt hij) [1]), door Aristocraat verstaat, „een die uit eigenbelang of baatzucht zijne bevordering „in de regering zoekt, die in 't bestuur zich zelven „alleen en niet het gemeene best beschouwt, die zijn „gezag en invloed alleen besteedt om de zijnen te hel„pen en te begunstigen, dan vraag ik en doe het met „gerustheid, welk eerlijk mensch durft mij dien tytel „geven?" Deze woorden laat hij voorafgaan door eene beschouwing, waarin hij zijne denkwijze te kennen geeft omtrent Aristocratie, en waarin hij om zoo te zeggen, eene geheele politieke geloofsbelijdenis aflegt. Hij verklaart zich bepaald voor eene regering van eenige weinigen, en tegen eene uitbreiding van den volksinvloed. [2]) Hij beweert niet, dat onze regeringsvorm volmaakt of niet voor verbetering vatbaar was, maar hij vraagt, of onze burgerlijke vrijheid door de eene of andere verandering van constitutie kon vermeerderd

1) RENDORP, Inleiding, bl. 20.

2) Verg. Mr. H. W. TYDEMAN, De voormalige Staatspartijen in Noord-Nederland, enz. bl. 84.

worden, daar vele burgerlijke vrijheden toen en sedert lang in de Republiek heerschten, (als vrijheid van handel, vrijheid van godsdienst, enz.), zooals in de meeste landen van Europa niet het geval was [1]). Maar, en hier moet men wel in het oog houden den tijd waarin RENDORP leefde en de beginselen waaronder hij werd opgevoed, van staatkundige vrijheid (als regt en invloed van het geheele volk op het beleid der regering en de keuze der Regenten), spreekt hij niet. Dit is juist wat zijne geheele redenering, hoe voortreffelijk anders, tegenwoordig verouderd doet zijn; op zijn standpunt echter kon RENDORP niet anders denken en spreken, en ten onregte is hij wel eens voorgesteld geworden als een voorlooper der vrijzinnige begrippen van den tegenwoordigen tijd. Ontegenzeggelijk had hij veel vrijzinniger begrippen dan velen zijner tijdgenooten, waarvan zijne geschriften en zijn staatkundig gedrag de bewijzen. zijn. Inzonderheid toont hij dit in zijne Verhandeling over het regt van de Jagt, waarin hij niet schroomt een ingeworteld misbruik aan te tasten [2]), terwijl hij zich steeds verzet heeft tegen eene al te groote uitbreiding van gezag, hetzij des Prinsen, hetzij der Staten, en de constitutie altijd ongeschonden wilde bewaard hebben.

1) KLUIT, De regten van den mensch in Frankrijk, geene gewaande regten in Nederland, bl. 53 en volg.

2) VREEDE, De Regering en de Natie, 1672 tot 1795, bl. 96.

Voor *zijn' tijd* derhalve kan men hem liberaal noemen, voor den tegenwoordigen tijd geenszins. Geheel doordrongen van het voortreffelijke der zoogenaamde vaderlijke regering, kwam het niet bij hem op aan anderen dan aan hen die op het kussen zaten, eenige staatkundige vrijheid of invloed toe te kennen. Hij begreep niet dat mannen, die zich nooit met staatszaken hadden opgehouden, die nooit eenige van die kundigheden, welke een' goed staatsman onontbeerlijk zijn, hadden aangeleerd, nu plotseling door den volks invloed vooraan gezet en ondersteund, met eenig goed gevolg veranderingen in de regeringsvorm zouden bewerkstelligen. Zooals hij zegt [1], „zou men zich hebben kunnen vleijen, dat die „sedert meer dan tweehonderd jaren op denzelfden voet „gevestigde constitutie zou kunnen veranderd worden, „zonder het land een' schok te doen ondergaan, waar„door, ten minste voor een' geruimen tijd, al de deelen

1) RENDORP, Inleiding, bl. 15. Verg. VAN DER SPIEGEL, Nadenking van een' Staatsman, 1800, bl. 6. „Nooit was ik zoo blind om te gelooven, dat „onze constitutie, en veel min onze regeringsvorm, niet verbeterd kon wor„den; maar ik was overtuigd, dat, om goede verbeteringen te maken, tijd, „bedaardheid en rijp overleg vereischt wordt, en dat men die niet ver„wachten kon van omstandigheden, waarin de hoofden verhit en de geesten „door deze of gene vooroordeelen reeds ingenomen waren; derhalve dat ik „bij ondervinding wist, dat het nuttiger was sommige ware of ingebeelde „gebreken te laten bestaan, dan door het invoeren van nieuwigheden eene „volmaaktheid te zoeken, die alleen in theoretische denkbeelden, zonder „eene gelijkheid van uitvoering, bestaan kunnen."

„van het publiek bestuur op losse schroeven zouden „gesteld zijn geworden.”

De tijd dien hij beleefde en waarin de eerste stappen tot dien schok, welken hij voorspelde, gedaan werden, was niet geschikt om hem eene groote gedachte in te boezemen van het voordeel, dat eene verandering van regeringsvorm aan ons land zoude brengen. En nog niet eens heeft hij de gevolgen van de Fransche omwenteling van 1789 in ons Vaderland, beleefd. In 1792 overleden, was hij slechts getuige van den schok, dien zij aan Frankrijk toebragt; een schok, die hem met schrik moet vervuld hebben voor hetgeen ons Vaderland te wachten stond, zoo de nieuwe Fransche denkbeelden van vrijheid bij ons ingang vonden. Voor den man, die naar zijne innige overtuiging verzekerd was, dat het bezit der burgerlijke vrijheid de gelukkigste toestand voor een volk is, mits het de zorg voor zijn bestuur en veiligheid geheel aan zijne Regenten overlaat, moest het eene treurige ervaring zijn, mannen aan het roer te zien komen en even absoluut te zien regeren als vroegere Regenten ooit gedaan hadden; mannen die hij, zonder te grooten dunk van zich zelven, verre beneden zich kon achten, zoowel wat kunde als wat goede bedoelingen betrof, en onder wier bestuur de burgerlijke vrijheid, die het volk genoten had, en haar noodwendig gevolg, de volkswelvaart, meer en meer achteruitging. Zelfs de zoo hoog geroemde staatkundige vrijheid en volks-invloed onder het bestuur

der Patriotsche partij, bestond meer in naam dan inderdaad; het waren slechts eenige volksleiders, die alles naar hun zin schikten, onder den schijn van den wil des volks te doen [1]). Het is dus niet te verwonderen, dat RENDORP, (oordeelende naar hetgeen hij voorzag, dat de gevolgen eener verandering van constitutie zouden wezen), in zijne beschouwing omtrent onze regeringsvorm zich, om het zoo te noemen, zeer conservatief uitdrukt en zich volstrekt den titel van Aristocraat, zooals hij dien verstaat, niet schaamt. In de volgende woorden trekt hij zijne geheele denkwijze daarover te zamen: „Bijaldien men (zegt hij) met een' aristocraat bedoelt een „die van oordeel was, dat in ons land den Burgeren „geen meerder of grooter invloed in de benoeming der „Regenten of in het bestuur van zaken toekomt, dan „dezelve sedert de oprigting der Republiek, ingevolge de „privilegiën der steden, zoo in Stadhouderlijke als Stad„houderlooze tijden gehad hebben, kan ik niet ontken„nen dat die tytel niet ten onrechte aan mij gege„ven is [2])."

1) Later zullen wij gelegenheid hebben te doen uitkomen, op welke wijze mannen als VAN BERCKEL, DE GIJZELAAR, enz., die toch als ijverige volksvrienden bekend stonden, het volk deel aan de regering dachten te laten nemen.

2) RENDORP, Inleiding, bl. 13. Verg. VAN DE SPIEGEL, Historie van de Satisfactie der stad Goes bl. 37 en volg. waar men onder anderen leest: „Ik wilde slechts doen opmerken, dat het waar belang van ons Gemeene„best vordert eene regeringsvorm te beminnen en te handhaven, waarvoor onze

Er blijft ons nu nog over aan te toonen, dat men RENDORP ten onregte veranderlijkheid van staatkundige beginselen heeft ten laste gelegd.

Men heeft hem verweten, dat hij vóór 1781 der Anti-Stadhouderlijke partij toegedaan, daarna tot de Stadhouderlijke is overgeloopen. Eenige uittreksels uit zijne geschriften zullen echter doen zien, hoe hij in verschillende tijdperken zijns levens en onder verschillende omstandigheden, steeds het Stadhouderschap is toegedaan geweest.

Reeds in zijn eerste werk, de Verhandeling over de Militaire Jurisdictie, uitgekomen omstreeks 1775, dus lang vóór de gebeurtenissen van 1781—1787, geeft hij zijne denkbeelden over het nut van het Stadhouderschap in de volgende woorden te kennen:

„In het geheel onpartijdig en belangeloos heb ik geen „reden, om de waarheid te bewimpelen, des Prinsen gezag te verkleinen, of dat der Staten te vergrooten.

„Ik ben overtuigd dat de Constitutie een opperhoofd „vereischt, en dat zij op den duur, zonder hetzelve niet „zou kunnen bestaan.

„Mijne eenigste wensch is dat het opperhoofd te zamen „met 's lands Staten, geen ander oogmerk hebbe, dan „'t gemeene best, dat de Staten waken voor 't behoud „van der Op- en Ingezetenen voorregten en privilegiën! „dat het opperhoofd zijn gezag gebruike om de Staten

„voorouders hebben gestreden en waarbij de nakomelingschap zich doorgaans het best bevonden heeft."

„te houden tot het betragten van 't geen den staat in 't „gemeen nuttig is, en te beletten dat eigenbelang voor „zig zelven of voor bijzondere provinciën en steden, „dat gemeene best uit het oog doe verlieze! en eindelijk „dat het zig van zijn gezag en invloed bediene, om de „verschillende gewesten tot één te brengen, en daardoor „behoude den band van eenheid, te dikwijls blootgesteld, „om door zelfbelang verscheurd te worden [1]).”

Onder RENDORP's nagelatene papieren is een brief, door hem aan den Hoofd-Officier te Amsterdam geschreven, ten einde strafvervolging te eischen tegen de uitgevers van zeker weekblad. Van deze zaak maken wij later melding; hier echter komt aan de zinsneden uit gemelden brief eene plaats toe, daar zij, hoewel geschreven in het begin des jaars 1784 dus te midden der onlusten, niettegenstaande de veranderde omstandigheden, toch geheel denzelfden geest ademen als die waarmede hij tien jaren te voren zijne meening uitdrukte. De woorden zijn deze:

. . . .

„Ik heb eene gepaste hoogachting voor den persoon en „hoedanigheden van Z. D. H. Ik eerbiedig in hem den„genen aan wien 's lands Staten de aanzienlijkste waardig„heden erfelijk hebben opgedragen. Ik zie zijn wettig ge„zag aan als volstrekt noodzakelijk, om den band, die „zeven vereenigde volkeren in 't algemeen, en de onder-

1) RENDORP. Militaire Jurisdictie. Inl. bl. 4.

„scheidene leden van ieder derzelve in 't bijzonder te „zamen bindt, te onderhouden.

„Ik geloof, dat het de geheiligde pligt is van allen, „aan wien toevertrouwd is te waken voor het welzijn der „burgers en ingezetenen, te zorgen dat aan de eene zijde „het wettig gezag niet geknod, en aan de andere hetzelve „niet buiten de wettige palen gebragt worde. Ik ben „altijd een volstrekt onafhankelijk ingezeten van dit eer-„tijds gelukkig gemeenebest geweest en in andere tijden, „toen vele anders zich voordeden, heb ik mij nimmer ont-„houden, mijne gedagten in woorden en schriften op eene „passende wijze te zeggen; en nimmer heb ik, in 't geen „ik gezegd of gedaan heb, ander oogmerk gehad dan te „bevorderen het welzijn en de eer van mijn vaderland „in 't algemeen, en van mijne geboortestad in 't bijzon-„der. Maar ik heb eene afkeer van partijschap en gewel-„dige middelen. Ik ken geen andere partij, dan die van „mijn' vaderland; en ik zoude nimmer een' andere naam, „dan die van vaderlander willen dragen of verdienen."

Laat ons nu eindelijk uit zijn laatste werk, de Memoriën dienende tot opheldering van den Engelschen oorlog, geschreven na de omwenteling van 1787 en uitgekomen in 1792, zijne gevoelens omtrent den Stadhouder leeren kennen.

Sprekende over RENDORP's denkwijze omtrent den bijnaam van Aristocraat, hebben wij gezegd, dat hij bij die

gelegenheid eene soort van politieke geloofsbelijdenis aflegt. Zijne gedachten over het niet wenschelijke eener verandering van constitutie hebben wij vernomen; hij gaat voort en zegt, dat het Stadhouderschap een noodzakelijk onderdeel onzer constitutie is en dat het Nederlandsche volk over 't algemeen te zeer gehecht is aan het Huis van Oranje [1]), dan dat men een Vorst uit dat Huis straffeloos zou kunnen missen.

Deze woorden moet men vergelijken met die, te vinden op bl. 29, waarin men eene bevestiging vindt van zijn' eerbied voor het huis van Oranje, maar tevens eene uitdrukkelijke verklaring dat hij den Stadhouder geene meerdere magt wil toekennen dan hij ooit bezeten heeft. „Ik eer en acht Zijne Doorl. Hoogheid zegt hij, „en doe hulde aan deszelfs hoedanigheden, maar *bijzon-* „*der* wegens deszelfs ingetogenheid in het verkrijgen van „meerder gezag, waarvan men hem zoo schandelijk bij „de goede gemeente heeft verdacht gemaakt." [2])

Deze woorden zijn merkwaardig, ten eerste, omdat, na zulk eene verklaring, de schimpnaam van Oranjeklant, die hem gegeven werd, op hem niet toepasselijk wordt; een waar Oranjeklant toch, zou den Prins aangemoedigd hebben in het verkrijgen van meerder gezag; ten andere, omdat zij het bewijs zijn, hoe RENDORP, wat zijne staatkundige gevoelens betreft, den middenweg

1) RENDORP, Inleiding, bl. 19.

2) Idem, idem, bl. 29.

zocht, en de magt der Staten, zoowel als die des Stadhouders, elk binnen hare wettige grenzen wenschte te zien blijven.

De hierboven aangehaalde woorden moet men wederom vergelijken met die, welke wij reeds in het eerste hoofdstuk hebben medegedeeld. „Zoo 't geviel, hetgeen God „verhoede, dat men door lage vleijerij en bovenmatige „toegevendheid de hoogheid van den Vorst, ten koste „van 's Lands voorregten zou willen bevorderen, zou ik „het beschermen van deze regten, boven 's Vorsten „gunst noodwendig moeten stellen." [1])

Veelbeteekenende woorden en die meer dan eenige andere bewijzen, hoe ten onregte RENDORP is beschuldigd, in lateren tijd een blind voorstander te zijn geweest van den Stadhouder. En waarom zijn zij van zoo veel gewigt? Omdat zij geschreven zijn in een' tijd van volkomen reactie, — in een' tijd toen er inderdaad gevonden werden, die niets liever hadden gewild dan den Prins door lage vleijerij over te halen, op eene onwettige wijze aan zijn gezag uitbreiding te geven, en die, had de Prins niet zulk een weifelend karakter bezeten, misschien wel hun oogmerk zouden bereikt hebben.

In de Inleiding tot de Memoriën, geschreven in 1790 of omstreeks dien tijd, althans na de revolutie van 1787, straalt eene zekere vrees door, dat de Prins misbruik mogt maken van zijn herkregen magt, hem met behulp van vreemde troepen verzekerd, en een' bepaalden wensch dat de Prins

1) RENDORP. Inleiding. bl. 28.

die zelfde ingetogenheid waarvan hij boven spreekt, mogt blijven in acht nemen; terwijl hij omtrent de gedragslijn door hem zelf, in zulke omstandigheden te volgen, stellig verklaart nooit te zullen dulden dat de regten der ingezetenen eenigzins zouden worden verkort.

Wij hebben alzoo getracht eenige van de voornaamste vooroordeelen, welke men tegen RENDORP heeft opgevat, te wederleggen, of liever, die in zulk een licht te stellen, dat de epitheta van Anglomaan en Aristocraat, waarmede zijne vijanden hem trachtten zwart te maken en te beschuldigen, in den zin waarin RENDORP zulks was, niets beleedigends inhouden maar integendeel hem tot eer strekken; terwijl het ons tevens gelegenheid gegeven heeft om zijne staatkundige gevoelens uit zijne geschriften te leeren kennen.

RENDORP was dus, wat zijn politiek systeem betreft, gematigd, liefst had hij zich bij geen der toen bestaande partijen aangesloten en hij deed dit zoo min mogelijk; maar daarvan was dan ook het gevolg, dat hij, zooals hij zelf zegt, „het noodlot deelde van allen „die in tumultueuse tijden, dezen rigtsnoer wilden vol„gen, om daardoor te betrachten 't geen naar hun inzien „in 's Lands belang oorbaar is, van namelijk door al de „partijen te worden verguisd.” [1])

Om een bewijs te geven aan welke verregaande beleedigingen en ongegronde beschuldigingen hij inderdaad

1) RENDORP, Inleiding, bl. 28.

reeds bij zijn leven is blootgesteld geweest, noemen wij een der toen veel gelezen dag- en weekbladen, welke te beschouwen zijn als de meest juiste uitdrukking van den toenmaals heerschenden geest.

De Post van den Neder-Rhijn en de Politieke Kruijer, waren de voornaamste. Zij bevatten meestal hevige Artikelen over de zoogenaamde Engelsche Cabale of over Aristocratische Regenten. Zij vloeiden over van beschimpingen op den Stadhouder en op hen, die voor zijne aanhangers gehouden werden, terwijl Frankrijk en de Patriotsche partij boven aller lof werden verheven.

Wat RENDORP betreft, hebben wij bepaaldelijk op het oog een artikel in den Politieken Kruijer [1]), bestaande in een' brief van Sempronius Brutus, over het gedrag van zekeren Joachim Pontifex of Bruggemaker (RENDORP's bijnaam), waarin al de aantijgingen voorkomen, waarvan wij hierboven gesproken hebben.

Onder RENDORP's papieren hebben wij er eenige gevonden, welke op dit artikel betrekking hebben. Het is een brief aan den Hoofd-Officier, om aan te dringen op strafvervolging tegen de uitgevers van genoemd weekblad. Deze brief, ofschoon niet onbelangrijk, is te lang om te worden overgenomen. Op bl. 117 hebben wij er melding van gemaakt en de belangrijkste zinsneden daaruit medegedeeld.

Behalve dezen brief bevonden zich onder RENDORP's

1) De Politieke Kruijer, 2de deel, N°. 83. bl. 1163.

papieren eenige aanteekeningen van zijne hand, eene opgave behelzende der redenen, die hem hebben aangespoord dezen brief te schrijven en van den uitslag, dien deze poging gehad heeft. Hetgeen hij daarin zegt is een bewijs, hoe hij hechtte aan het oordeel over zijn gedrag door het publiek en tevens hoezeer toen de uitoefening der Justitie gebukt ging onder den invloed der publieke opinie. Met hoeveel regt hij ook aandrong op strafvervolging, hij vondt geen gehoor. Het is dus niet te verwonderen dat in die dagen de goede naam van uitstekende menschen ligt bezwalkt kon worden.

Bovengenoemde aanteekeningen van RENDORP laten wij hier volgen:

1784.

„In 't laatst van het voorleden jaar, het algemeene „lot van alle degenen, die bij de infame prulle schrijvers „en hunne voorstanders niet gesmaakt worden, hebbende „moeten ondergaan, en op eene verregaande wijze geinjuri- „eerd zijnde geworden in het 83ste Nummer van het schan- „delijk weekblad, bekend onder den naam van *den Poly-* „*tyken Kruijer*, heb ik in 't begin, zoo uyt eygene be- „weeging, veragtende het vuylaartig uitspuuwsel van een „naamloos gedrogt, als op aanraading mijner goede vrien- „den die mij verzeekerden, dat mijn goede naam in 't „mindste niet, door het gem. schotschrift, gekrenkt was, „de booswigt zig verschuylende onder den naam van Sem- „pronius Brutus, die snoode en leugenagtige taal met een

„veragtend stilswijgen beantwoord. Maar eenige tijd daarna „aangezogd zijnde, om ten mindste de boosheid van „den uytgeever, zoo 't mogelijk was niet strafloos te „laaten, en teffens opmerkende dat ten mindste jegens „deesen, zijnde eenen J. Verlem, de placaaten zeer duy-„delijk waren, heb ik tot het heilzaam voorgestelde oog-„merk willen medewerken, en ten dien eynde opgesteld „een' brief aan den Heere Hooftofficier der stad Am-„sterdam. Mijn voornemen was ten gelijken tijd, aan „mijne Heeren van de gerechte aldaar, een Request te „presenteeren, hun Ed. Agtb. daarbij kennis te geeven „van den evengem. brief en teffens te verzoeken de publi-„catie te laaten doen van welke in gem. brief gesprooken „wordt. Die brief dan opgesteld zijnde heb ik ze, alvo-„rens dezelve, tot voorgeschreeve eynders te laaten afgaan, „aan bovengem. Heer Hooftofficier mijn vriend en bloed-„verwandt, onder de hand gecommuniceerd. Zijn WelEd. „Gestr. heeft mij daarop verzeekerd, daar zij daaglijks „met verontwaardiging, de vuylste pasquillen en ergerlijke „geschriften in Couranten en getolereerde Nieuwspapieren, „moest zien schaamte en strafloos te voorschijn komen, „zeer gereed te zijn in alle gevallen voor zooveel in haar „was, 's Lands Placaaten te handhaaven, en dat zij met „hare gewoone Praktisijns zoude raadplegen hoe in deese „te handelen. Dit geschiedde, dog met dat allezints bij „Mij onverwagt effect, dat gem. Praktisijns ten eene-„maale afrieden eenige gerechtelijke procedures jegens

„J. Verlem te beginnen. De redenen die zij van hare „Sustenu gaven, waren deze:

„1o. dat geen naam in die bewuste brief van Sempronius „Brutus gespeld was.

„2o. dat J. Verlem dierhalven zig zoude excuseeren met „te zeggen, niet te hebben geweeten, dat het tegen mij, „of eenig' andere bekende persoon, geschreeven was.

„3o. dat hij nimmer van eenen Jochem de Bruggemaker „had hooren spreken, en niet wist dat iemand over de Mi- „litaire Jurisdictie of 't Recht van de Jagt geschreeven had.

„4o. dat Hij J. Verlem den bewusten brief had aange- „zien voor eene fictie en aardigheid.

„Deeze redenen wierden dan van zoo'n gewigt bij de „gem. Praktisijns bevonden, dat meergem. Heer. Hooft- „officier door dezelve allezints afgeschrikt wierdt, om den „vindingrijken J. Verlem in rechte te vervolgen.

„Ik ben dan genoodzaakt geweest tot mijn eerste voor- „neemen weder te keeren, naamlijk van een veragtend „stilswijgen, en mij te getroosten in het lot van zooveele „van d'aanzienlijkste van ons land die daaglijks met de „vuylaardigste lastertaal aangerand worden, geduldig te „blijven deelen; daar ik niettemin gevoele, hoe beklaag- „lijk het is te leven in een tijd, in welke de justitie die „steeds in dit eertijds gelukkig land, eene gereede be- „schutster geweest is van den mindste burger en ingezee- „ten, thans door beuselagtige en schandelijke uytvlugten, „buyten staat gesteld of afgeschrikt wordt om schandelijke

„pasquillen, eerrovende insertiën in Couranten en Nieuws-
„papieren, leugenagtige en verfoeijlijke aantijgingen, zelfs
„jegens de aanzienlijkste, wiens agting bij den volke in
„alle goede regeeringe voornaamlijk gehandhaafd behoord
„te worden, naar inhoud der Placaaten, in beeter tijden
„ingericht, te beteugelen en de schrijvers, verspreiders
„en drukkers na verdiensten te doen straffen.

„Ik zal dan stille zitten en mij vergenoegen met mijne
„vrienden, of zodanigen, die ik agte niet tegens mij te
„zijn ingenomen, het verhandelde in deesen mede te dee-
„len. Nimmer zal ik ad populum provoceeren, of het
„publiek rechter maken, tusschen mij en schandelijke
„schotschrijvers, zulks is verre beneeden een eerlijk man
„die zijn geweten geheel vrij gevoeld, die in zig zelven
„overtuigd is van met zijn voorweten, of uyt sinisterlijke
„oogmerken aan wie het ook wezen mag, zelfs niet aan
„zijne vijanden eenig nadeel te hebben willen toebrengen,
„maar die, 't is waar, dikwijls door schijn van vriend-
„schap tot vertrouwen en onvoorzigtige openhartigheid is
„uitgelokt. Dat zij, die meenen door mij beleedigd te zijn,
„mij openlijk in of buiten rechten aanspreeken, ik zal
„hun te woord staan, maar te tragten mij door gehuurde
„pennen op de boosaardigste en schandelijkste wijze te
„doen beswalken, dat is het werk van lage zielen, die
„onwaardig zijn om onder 't getal van fatsoenlijke lie-
„den geteld te worden, maar integendeel alle veragting
„waardig zijn."

Een tweede bewijs van de beleedigingen waaraan RENDORP ten doel stond, is een schotschrift getiteld: „Brief „over de ware oorzaak van 's Lands ongeval, gevonden „tusschen Utrecht en Amersfoort en om deszelfs merk„waardigen inhoud met den druk algemeen bekend ge„maakt." Deze brief, welke voornamelijk handelt over den Stadhouder en zijne omgeving, bevat de meest schaamtelooze aanvallen tegen den Prins; men kan zich geen denkbeeld vormen van de grofheden waaraan WILLEM V was blootgesteld, en men verwondert zich dat dergelijke schandelijke libellen geduld werden; maar zooals wij boven gezien hebben, de Justitie zelve verborg zich achter erbarmelijke uitvlugten, wanneer er sprake was van het vervolgen of te keer gaan van zoodanige geschriften. In dien brief nu, op het einde [1]), nadat al de vrienden van den Prins zijn belasterd, worden de Amsterdamsche Burgemeesters, met uitzondering van Burgemeester HOOFT, wien de uitbundigste lof wordt toegezwaaid en die met den schoonklinkenden naam van Vader HOOFT wordt bestempeld [2]), met beschimpingen overladen. Het is de vraag wat meer tot lof strekt, in een dergelijk geschrift geprezen te worden of gelaakt. Of de wijze waarop Burgemeester HOOFT geprezen wordt, tot zijne eer strekt, is te betwijfelen.

De regelen, welke op RENDORP betrekking hebben,

1) Zie Bijlage I.

2) RENDORP, Memoriën, bl. 260.

bevatten, zooals men ziet, eenige algemeene schimpredenen en het weder herhaalde verwijt, dat hij, zonder daartoe bevoegd te zijn, een' Krijgsraad aan den Helder zou bijgewoond hebben.

Wij hebben reeds gezien hoe deze zaak zich heeft toegedragen, terwijl in de aangehaalde woorden nog een bewijs te vinden is tegen hen, welke RENDORP van Anglomanie beschuldigen, daar hij in dit hem zoo vijandig schotschrift, met nadruk wordt voorgesteld als de doordrijver van het besluit tot het doen uitzeilen der Vloot, om een Engelsch convooi te onderscheppen; — op dat oogenblik dus, kan men hem niet van Anglomanie beschuldigen, en indien daartoe overigens eenige gegronde aanleiding geweest ware, zoude de schrijver die waarschijnlijk niet met stilzwijgen zijn voorbijgegaan. Vervolgens wordt er in beweerd, dat hij zich na den stap tegen den Hertog, weder met dezen zou verzoend hebben en zelfs met hem bevriend geweest zijn.

Van de laatste beschuldiging wordt, behalve in de schotschriften van die dagen, bij geen der geschiedschrijvers melding gemaakt, zelfs niet in de in 1786 uitgekomen verzameling van zoogenaamde echte bescheiden omtrent LODEWIJK ERNST, Hertog van BRUNSWIJK, bewerkt door A. L. SCHLÖSZER Professor te Göttingen, waarin de zaak des Hertogs verdedigd en op een allerpartijdigste wijze voorgesteld wordt, als boven iederen blaam verheven. Daarin worden de Burgemeesters van Amsterdam TEMMINCK en

RENDORP genoemd als de eenige oorzaak van het vertrek des Hertogs en hun alleen de schuld gegeven van den kwaden naam waarin de Hertog bij het volk kwam te staan [1]). Zelfs worden zij er in genoemd als zijne aanklagers en in het algemeen hunne personen het vijandigst van allen aangevallen. Indien het nu een feit ware, dat RENDORP zich met den Hertog verzoend had, of dat er slechts eenige toenadering had bestaan, zoude de schrijver dan die gelegenheid niet hebben aangegrepen, om de zaak van hem dien hij verdedigt in een nog gunstiger daglicht te stellen? Hij zoude ongetwijfeld vermeld hebben, dat zelfs één der aanklagers, de ongegrondheid en onregtvaardigheid zijner aanklagt inziende, zijne vroegere zaak verlaten heeft om die des Hertogs te kiezen en het is niet te denken dat hij zulk eene gelegenheid zoude hebben laten voorbijgaan, te meer, daar het geheele werk met eene blijkbare partijdigheid is geschreven. Er is echter niets van dien aard in te vinden; tot op den dag van het vertrek des Hertogs wordt RENDORP genoemd als een zijner hevigste tegenstanders en met geen woord melding gemaakt van eene omkeering van gevoelens.

Het is waar, RENDORP zelf ontkent in geenen deele, [2]) dat hij met den Prins weder in goede ver-

1) A. L. SCHLÖSZER. Echte bescheiden omtrent L. E. Hertog van Brunswijk, enz. blz. 238.

2) RENDORP, Inleiding, bl. 30.

standhouding is gekomen, na het voorgevallene met den Hertog en dit is misschien de reden geweest, dat men hem verdacht heeft gehouden van evenzeer met den Hertog weder betrekkingen te hebben aangeknoopt. Dit is echter niet overeen te brengen met RENDORP's onafhankelijk karakter en met de geheele strekking van den stap. Deze was alleen gerigt tegen den Hertog, volstrekt niet tegen Zijne Hoogheid. Uit RENDORP's goede verstandhouding met den Prins volgt derhalve niet noodzakelijk, dat hij dezelfde gevoelens koesterde jegens den Hertog, ofschoon deze zeer door den Prins werd ondersteund.

In RENDORP's oog was de zaak van den Stadhouder geheel afgescheiden van die zijns vroegeren Voogds, en hij meende die van den eersten te bevorderen, door die van den laatsten aan te vallen.

Bij het behandelen van RENDORP's staatkundige beginselen en van de geschriften die daarover door zijne tegenstanders zijn uitgegeven, mag niet achterwege blijven zekere missive van den Pensionaris E. F. VAN BERCKEL. Ofschoon het onderwerp waarover de missive handelt, niet in dadelijk verband staat tot RENDORP's persoon, daar hij zelf geen deel aan de daarin vermelde zaak heeft genomen, is het toch uitvoerig door hem in zijne Memoriën te boek gesteld, en heeft hij zich niet ontzien, daarin zijn gevoelen over den genoemden Pensionaris en den rol dien deze heeft gespeeld, openhartig te uiten.

Na de uitgave der Memoriën, heeft VAN BERCKEL tot

zijne regtvaardiging die missive waarin hij opkomt tegen RENKORP's wijze van voorstellen, het licht doen zien.

De toedragt der zaak is deze:

In het jaar 1778, dus nog bijna drie jaren vóór de uitbarsting des Engelschen oorlogs, toen de verbittering tegen Engeland nog lang niet die hoogte had bereikt, als in de jaren 1780 en 1781, maakten Burgemeesters en Oud-Burgemeesters van Amsterdam [1]) gebruik van eene gelegenheid die zich aanbood, om de grondslagen vast te stellen, waarop, ingeval Engeland de vrijheid en onafhankelijkheid der Vereenigde-Staten erkende, een tractaat door de Republiek met den nieuwen staat zou kunnen gesloten worden.

Zij gaven te dien einde aan hunnen Pensionaris VAN BERCKEL het volgende Declaratoir:

„De Heer VAN BERCKEL zal uit naam van Heeren „Burgemeesters van Amsterdam en op haar expresse last „schrijven aan den Heere LEE:

„Dat in eene vaste onderstelling er in het Congres, „thans in America met de Engelsche Heeren Commissa„rissen gehouden wordende, niets in het minste zal wor„den vastgesteld tot nadeel van de commercie van deze „Republiek, Burgemeesteren van hare zijde genegen zijn „om *casu quo* de onafhankelijkheid der Vereenigde-Staten „van Noord-America door Engeland erkend zal zijn, naar

1) Namelijk TEMMINCK en VAN HEEMSKERK, Burgemeesters en CLIFFORD en HUYGHENS, Oud-Burgemeesters.

„hun vermogen de zaken daarheen te dirigeren, dat tus-
„schen de genoemde Vereenigde-Staten en deze Repu-
„bliek een tractaat van eeuwigdurende vriendschap en
„commercie tegen de wederzijdsche ingezetenen worde
„gesloten; met qualificatie aan den Heer LEE, met be-
„hoorlijk menagement, onder de hand van deze H. E.
„Gr. Achtbare opregte sentimenten gebruik te maken
„daar 't behoort." [1])

Dit Declaratoir moest strekken tot eene tijdige waarschuwing aan de Regering der Vereenigde-Staten, om in geval den vrede met Engeland tot stand kwam, voor de Republiek geene nadeelige voorwaarden zouden bedongen worden. Zooals men ziet wordt in deze lastgeving aan VAN BERCKEL van geen tractaat zelfs van geen concept-tractaat gesproken. En toch is er naderhand, onder de papieren betrekkelijk die zaak [2]), een tractaat gevonden; de onderteekenaars daarvan zijn dus hetzij hunnen last te buiten

1) RENDORP, 1ste Deel Memoriën, bl. 95.

2) De gewezen President van het Americaansch Congres LAURENS GORDON, op het laatst van 1780 zich naar ons land begevende, werd onderweg door een Engelsch schip aangehouden en naar Engeland gebragt. Hij had nog den tijd een doos met gewigtige stukken over boord te werpen, die echter later werd opgevischt en in handen der Engelsche Regering kwam. [1])
Het afschrift van een geheim tractaat, onderteekend door den Americaan LEE, en door DE NEUFVILLE, (een Amsterdamsch koopman, daartoe door VAN BERCKEL belast), in die doos aanwezig, was voor de Engelsche Regering eene aanleiding om ons den oorlog te verklaren.

1) De inhoud dezer stukken is te vinden in de Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken 1781. 1e deel, bl. 176.

gegaan, hetzij later met uitgebreider volmagt bekleed, daar het onmogelijk een gevolg kon wezen van bovengemeld Declaratoir van Burgemeesteren. Zoo inderdaad de bedoeling van Burgemeesteren geweest was, om met de Vereenigde-Staten een tractaat te sluiten, terwijl wij nog in vrede met Engeland leefden, zoude hun gedrag niet te verdedigen zijn, maar indien men in hunne woorden niet meer wil zoeken dan zij werkelijk inhouden, zal men daarin niets anders en niets meer vinden, dan eene wijze voorziening in den loop der gebeurtenissen.

De Amsterdamsche Regering, die voorzag, dat vroeg of laat Engeland wel genoodzaakt zou wezen, de Vereenigde-Staten onafhankelijk te verklaren, nam als lid van de Regering der Republiek, bij tijds hare maatregelen om in 's Lands belang hiervan zooveel mogelijk voordeel te trekken. Dit is, volgens RENDORP, het doel van Burgemeesteren geweest, hetgeen zijne goedkeuring wegdraagt; de wijze echter waarop VAN BERCKEL hunne bevelen ten uitvoer heeft gebragt, keurt hij ten hoogste af en hij schroomt niet met ronde woorden te verklaren, dat de Pensionaris daardoor zijn Vaderland in een' verderfelijken oorlog gewikkeld en het volkenregt geschonden heeft, van welke beschuldiging VAN BERCKEL zich nooit heeft kunnen zuiveren [1]).

Het is voornamelijk deze bewering van RENDORP, welke VAN BERCKEL in zijne missive tracht te wederleggen.

1) RENDORP, Memoriën, 1ste deel, bl. 110.

RENDORP grondt zijn gevoelen hierop, dat aangezien in het Declaratoir van Burgemeesteren geen bevel te vinden was tot het sluiten van een tractaat [1]), VAN BERCKEL verder dan zijne lastgeving moet zijn gegaan, tenzij hij nadere en bepaalde bevelen van de Amsterdamsche Regering daartoe ontvangen hebbe. Men kan gerust aannemen, dat dit het geval niet geweest is. VAN BERCKEL maakt er in zijne missive met geen enkel woord melding van en wil alleen in de bewoordingen van het Declaratoir zijne regtvaardiging zoeken, en alzoo de schuld werpen op Burgemeesters.

De gevolgen van zulk eene handelwijze, die zonder twijfel misdadig kan genoemd worden, lieten zich na de ontdekking van het gepleegde feit, niet lang wachten. De Engelsche Regering liet door haren Afgezant, Ridder YORKE, eene Memorie [2]) aan de Regering der Republiek overhandigen, waarin zij voldoening eischte tegen den persoon van VAN BERCKEL, die het regt der volkeren had geschonden, door namelijk uit naam zijner Regering een tractaat tot stand te brengen met de vijanden harer bondgenooten.

Al de bescheiden werden aan het Hof van Holland overgegeven, ten einde die te onderzoeken en te adviseren of er grond bestond, om criminele procedures tegen den Pensionaris aan te vangen.

VAN BERCKEL, die niet ontkende dat hij het tractaat

1) RENDORP, Memoriën, 1ste deel, bl. 95.

2) Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken 1781, bl. 212.

had helpen tot stand brengen [1]), zond daarop een request in [2]) bij de Staten van Holland, de vraag inhoudende of er van wege den Ridder YORKE bewijzen waren geleverd, dat hij eene zamenzwering had gesmeed, ten einde den publieken vrede te storen of het volken-regt te schenden. Hij verzocht zoo dit het geval niet was, om van de Staten eene openlijke verklaring te ontvangen ten einde daarmede alle lasterlijke geruchten tegen te gaan, en zoo ja, om hem dan terstond naar zijne competenten regter, schout en schepenen van Amsterdam te verwijzen.

De Staten van Holland lieten dit request onbeantwoord, waaruit men zou kunnen opmaken, dat zij van BERCKEL's gedrag veroordeelden [3]), en misschien, had niet de Engelsche regering zich zelve reeds voldoening verschaft door ons den oorlog te verklaren, VAN BERCKEL naar zijnen competenten regter zouden hebben verwezen. Nu echter vonden zij het onnoodig, ten believe van den vijand, in een onderzoek van VAN BERCKEL's gedrag te treden, even als het Hof van Holland, dat geen advies uitgebragt heeft [4]).

Om deze redenen beschouwt RENDORP, VAN BERCKEL nog steeds *sub reatu*, en, of de laatste al tot zijne verontschuldi-

1) MALMESBURY, Diaries, enz. 1ste deel, bl. 330.

2) V. BERCKEL, Missive, bl. 22. Zie ook Resolutiën van Holl. 1781, bl. 519.

3) KLUIT, Iets over den Engelschen oorlog, bl. 127.

4) BILDERDIJK, Geschiedenis des Vaderlands, 12de deel, bl. 48.

Zie Bijlagen K en L.

ging inbrengt, dat hij later, in den jare 1782, weder door de Staten van Holland, met eere in de vergadering is ontvangen en zelfs met eene commissie werd belast [1]), zoo bewijst dit niets voor VAN BERCKELS onschuld, maar veeleer voor de inconsequentie der Staten, waarin toen reeds een invloed de overhand kreeg, die geheel strookte met VAN BERCKELS gevoelens. De invloed van die partij namelijk, die schijnbaar den oorlog met Engeland betreurde, maar inderdaad de verwarring, die er door ontstond, in de hand werkte, om hare oogmerken te bereiken.

Deze zaak maakte toenmaals veel gerucht en bragt veel verschil van meening te weeg. Hierover kwam in het jaar 1781 een werkje uit, geschreven door VAN GOENS, tot titel voerende: *Politiek vertoog over het waar systeem der stad Amsterdam*, waarin de zaak in het breede wordt uiteengezet. VAN GOENS keurt het gedrag der stad Amsterdam volkomen af [2]). Doch, zooals wij gezien hebben, RENDORP scheidt het gedrag van Burgemeesters en van VAN BERCKEL geheel van elkander, en ziet in dat der eersten niets strafbaars, terwijl hij de schuld geeft aan den laatsten.

Op het einde van het eerste deel zijner Memoriën spreekt RENDORP nogmaals over VAN BERCKEL, en zegt zonder

1) VAN BERCKEL, Missive, bl. 26.

2) Zie Politiek vertoog over het waar systeem der stad Amsterdam, met relatie tot de algemeene belangens der Republiek. Uit de papieren van een Regent van eene voorname stad; bl. 265 en volg.

„omwegen [1]) „dat hij door zijne oploopendheid en bru-„tale wijze van handelen zich zoo gehaat had gemaakt, „dat hij langen tijd buiten de vergadering van Holland „werd gehouden, en dat hij behoorde tot hen welke „van de jaren 1781—1787 getracht hebben, alles naar „hunne grilligheden te schikken en de wettige constitutie „'t onderste boven te keeren, en die het volk door bedrie-„gelijke en muitzugtige geschriften opgeruid hebben, om „hun in hunne doemwaardige oogmerken behulpzaam te „zijn."

Later weder over VAN BERCKEL sprekende, zegt hij: „dat deze na zijne terugkomst in de vergadering van „Holland, met de bekende andere Pensionarissen, (name-„lijk DE GIJZELAAR van Dordrecht, ZEEBERGH van Haar-„lem en VISSCHER van Amsterdam), den grondslag gelegen „heeft tot die verregaande vermetelheid, met welke zij „alles naar hunnen zin, 't scheelde hun weinig hoe zij „er toekwamen, besteld hebben" [2]).

Wij zullen ons niet ophouden bij VAN BERCKEL's verdediging in zijne missive; het kon hem niet moeijelijk vallen, daar de Memoriën eerst na RENDORP's dood zijn uitgekomen, zoodat hij geen vrees behoefde te koesteren door dezen met bewijzen te worden wederlegd. Daarop vertrouwende, zegt hij [3]): „Het was dan te wenschen

1) RENDORP, Memoriën, 1ste deel, bl. 250, 251.

2) RENDORP, Memoriën, 1ste deel, bl. 269.

3) VAN BERCKEL, Missive, bl. 74.

„geweest, dat de Heer RENDORP voor de waereld had „opengelegd de zoodanige van mijne andere verrigtin-„gen die ik van het oogenblik van mijne terugkomst „in de vergadering van Holland, met de andere zooge-„naamde bekende Pensionarissen zoude hebben in het „werk gesteld, om deze Provincie in dien toestand te „brengen, die hij aldaar geliefd voor te stellen."

Wij hebben onder RENDORP'S nagelaten papieren het plan eener constitutie gevonden, opgesteld door de genoemde Pensionarissen en in het geheim aan eenige zeer weinigen medegedeeld. RENDORP heeft zich van dit plan eene copie weten te verschaffen, [1]) en waarschijnlijk had hij het voor oogen, toen hij sprak van die verregaande ver-

1) Zie Bijlage M. Wij deelen deze concept-constitutie mede, niet alleen om haren merkwaardigen inhoud, maar ook om aan te toonen, op welke wijze mannen die toch als ijverige volksvrienden bekend stonden, het volk aandeel in de Regering wilden geven. In het plan zelf wordt van het volk met geen woord gewag van elkander gemaakt; het wordt alleen beschouwd als een middel om het plan ten uitvoer te brengen.

Opmerkelijk is de overeenstemming welke heerscht tusschen dit plan en de zoogenaamde „Acte van Verbindtenis [1]) tusschen Vaderlandlievende Re-„genten ter handhaving der Republikeinsche Constitutie," welke in Augustus 1786 te Amsterdam werd tot stand gebragt en door 70 personen onderteekend, waaronder vele der meestbekende namen uit Amsterdam. Hoewel in veel gematigder toon als de bovengemelde concept-constitutie opgesteld, stralen er toch dezelfde denkbeelden in door; er wordt het meest van de regten en voorregten der Regenten, en niet dan ter loops van het Stadhouderschap gewaagd, en in het geheel is er een zeer vijandige geest tegen den Stadhouder in op te merken.

1) Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken, 1786. 2de deel, bl. 822.

metelheid van VAN BERCKEL en de andere Pensionarissen.

Het plan kennende, zoo komen ons de zoo even aangehaalde woorden van VAN BERCKEL vrij overmoedig voor en blijkt het, dat hij zich door die missive heeft trachten te verdedigen op eene wijze, die weinig pleit voor zijne waarheidsliefde, terwijl RENDORP hem nog in zijne beoordeeling heeft gespaard.

Deze pennestrijd is belangrijk, als gevoerd door mannen, die lijnregt in beginsel en gedrag tegenover elkander stonden. Onder RENDORP's tijdgenooten is er misschien geen, die even als VAN BERCKEL, als zijn tegenhanger kan beschouwd worden.

Wij ontleenen de volgende regels aan de reeds vroeger genoemde Verhandeling van Mr. L. E. Lenting, over de beweging van 1787 [1]), om daaruit VAN BERCKEL's karakter nader te leeren kennen: „VAN BERCKEL was ontegenzeggelijk een bekwaam Staatsman en ervaren regtsgeleerde; daarbij werkzaam, voorzien van een juist oordeel, vol geestkracht en energie. Zijne bekende haat „tegen de Engelschen maakte hem bij de Patriotsche partij „zeer gezien." Hij behoorde echter nog niet tot de eigenlijke Democraten, maar was voornamelijk sterk tegen den Stadhouder gezind; hiervan is waarschijnlijk de oorzaak, dat zijn vader in 1748 door WILLEM IV als Burgemeester is afgezet. Hij werd nevens VAN BLEIS-

1) NIJHOFF, Bijdragen enz. bl. 175.

WIJK op de voordragt tot Raadpensionaris geplaatst. De benoeming van dezen gaf hem nieuwe reden tot ongenoegen. 1)

Het is merkwaardig, hoe twee mannen, beiden evenzeer uitmuntende door vermogens en bekwaamheden, deze gaven op zoo verschillende wijze hebben gebruikt. De een steeds het heil zijns Vaderlands voor oogen hebbende, de ander steeds het belang zijner eigene partij; — de een zich terug trekkende waar hij zijne beste pogingen ziet mislukken, de ander toegevende aan zijne heerschzucht, met voorbijzien der onheilen die hij over zijn land brengt; — de een alles aanwendende, om door tijdige vredesonderhandelingen een einde te maken aan eenen verderfelijken oorlog, de ander door onvoorzigtige betrekkingen aan te knoopen met de vijanden onzer bondgenooten, ons land dienzelfden verderfelijken oorlog op den hals halende; de een alles over hebbende voor het ware

1) VAN KAMPEN, Vaderlandsche Karakterkunde, 2de deel, bl. 686.

Over de wijze, waarop men in Engeland VAN BERCKEL beoordeelde, zie Introduction to the history of the Dutch Republic for the last ten years, pag. 247: „But, as it is beyond doubt, that he has ever been „as corrupt a man as any that the present age has produced, his „conduct, notwithstanding all his great qualities, was always much more „directed to his own private advantage, than to the good of his coun„try. Under the pretence of principle, and the umbrage of patriotism „he pursued such measures as he supposed would conduce most to his „personal interest." — Dit oordeel is echter onregtvaardig; heerschzucht en overdreven voorbarigheid waren VAN BERCKEL's grootste fouten.

geluk des volks, de andere het volk gebruikende als een middel om tot zijn doel te geraken.

Deze vergelijking kan niet anders dan ten voordeele van RENDORP uitvallen; de tegenstelling van het heerschzuchtig gedrag van een' man als VAN BERCKEL met dat van RENDORP, doet het vaderlandslievende gedrag van dezen laatsten nog te meer uitkomen. En, wanneer wij hem dan uit het boven ontwikkelde trachten te karakteriseren, dan meenen wij te mogen besluiten, dat wij niet ten onregte, warme vaderlandsliefde en onveranderlijkheid van grondbeginselen aan RENDORP hebben toegeschreven. Zijne twee voorname handelingen op het staatkundig gebied hadden slechts de bevordering van het belang des vaderlands ten doel en het was niet aan hem te wijten, dat zij juist de tegenovergestelde uitwerking hadden. Nu zijne pogingen mislukten, werd hij voor een' staatkundigen weerhaan en voor een' landverrader uitgemaakt, terwijl men hem, zoo zij met een gunstigen afloop waren bekroond geweest, ongetwijfeld ten hoogste geprezen had. Zijne daden werden, zooals meer gebeurt, naar den uitslag beoordeeld, die, door omstandigheden geheel van hem onafhankelijk noodlottig was, terwijl zijne edele bedoelingen daardoor op den achtergrond geschoven werden en hij aan miskenning werd blootgesteld.

RENDORP muntte verder uit door de onafhankelijkheid en regtvaardigheid van zijn karakter. Wars van partijzucht dong hij noch naar vorsten- noch naar volksgunst.

In meer dan eene omstandigheid draagt zijn gedrag het kenmerk van deze edele beginselen en meer bijzonder toonde hij in zijne houding jegens den Hertog van Brunswijk geen slaafsch aanhanger van den Prins te zijn, en evenmin te denken aan het dienen van eene bepaalde partij.

Rendorp is door velen verkeerd beoordeeld, en zoo al de moeijelijke en verdeelde tijden, waarin hij leefde, daartoe het hunne hebben bijgedragen, het is thans pligt, nu de stemmen der partijen zijn tot zwijgen gebragt, hem regt te laten wedervaren en hem den dubbelen eernaam van uitstekend staatsman en welgemeend vaderlander niet langer te onthouden. Ofschoon hij, door de gebeurtenissen van zijn' tijd, voor zijn vaderland niet datgene heeft kunnen doen, wat hij gewenscht heeft, zoo mag men hem toch den goeden wil daartoe en opregtheid in zijne bedoelingen niet ontzeggen.

„Zoo mijne gevoelens," zegt hij, „niet overeenkomstig zijn „met hetgeen ik mijn vaderland verschuldigd ben, zoo ben „ik in eene beklagenswaardige dwaling, maar toch ter goe-„der trouw geweest. Met het tegendeel te willen bewe-„ren, alsof ik mij niet dienovereenkomstig gedragen heb, „zou ik beiden, mijn geweten en mijn oordeel, geweld „hebben aangedaan. De aandoening met welke ik be-„schouwde de onheilen die mijn vaderland overkwamen, „het verlangen om zooveel in mij was, weg te nemen „de binnenlandsche oorzaken van het kwaad; mijn va-

„derland te redden uit den noodlottigen staat, in welke „het gebragt was en daartoe naar mijn inzien de beste „middelen te beramen, is het eenigste rigtsnoer van mijn „gedrag en mijn eenigst doel geweest. Dit vermeen ik „met gerustheid te mogen zeggen, dat in stede van on- „standvastigheid, met welke eenigen mij beschuldigd heb- „ben, ik nimmer van systeem veranderd ben en de bin- „nen- en buitenlandsche zaken altijd met hetzelfde oog „beschouwd en mij ook dienovereenkomstig gedra- „gen heb.” 1).

1) Rendorp, Memoriën, 1ste deel, bl. 68.

BIJLAGEN.

BIJLAGE A.

Wel Edele Gestrenge Heer!

Ik herinner mij zeer wel, dat toen ik de eer had van te Amsterdam bij UWEG. te eten, ik UWEG. beloofd heb mijne consideratiën (qualescunque) over Uwe verhandeling nopens de Milit. Jurisdictie, in eenen brief te zullen mededeelen. En ik zou mij aleer van deze belofte hebben gekweten, was ik daarin niet belet door eenige, kortnaderhand gevolgde onpasselijkheid, en daardoor vermeerderde bezigheden. Ik hoop dan, dat UWEG. dit uitstel ten besten nemen zult, en mijne aanmerkingen beoordeelen met die rondborstigheid en bescheidenheid, welken UWEG. eigen zijn.

Bl. 11 zegt UWEG., dat WILLEM, als Admiraal eene Instructie aan d'Admiraliteit van Zeeland heeft gegeven, of liever die Admiraliteit heeft opgerigt. Doch ik weet niet dat hem in zijne Instr. door den Graaf zoodanige magt gegeven was. Doch dit al eens gesteld, dan zou 't immers nog moeten waar zijn, dat hij te dien tijd, 's Graven stadh. en Admiraal nog was. Doch daar FILIPS zijne goederen lang had verbeurd verklaard — hem van alle zijne bedieningen beroofd; volgt mijns bedenkens, dat men hem als Graaflijken Stadh. en Admiraal hier niet meer aanmerken kan. Men moet dan naar mijne

gedagten, schoon onder verbetering, hem houden voor 's Lands hoogsten overheid; welke hem toen reeds opgedragen was, en dan is alles gemakkelijk te vereffenen, zelfs datgene waarmede UWEG. bl. 12 eenigzins verlegen geweest zijt. 't Gene UWEG. bl. 13 bewijst, wordt nog onweerspreeklijk bevestigd door de Historie van dien tijd. Was 't niet vooral uithoofde van den moedwil der Spaansche soldaten, dat men de wapenen had opgevat? En omdat men niet vermogt den moedwil van dat volk te straffen, enz? Is de Instructie, waarvan BOR en METEREN bl. 14 spreken, dan nergens te vinden? Bladz: 19 zegt UWEG., dat de Crim. Ordon. door de Bondgenooten niet kon worden gesuspendeerd. Maar waarom bid ik —, zoo men stelt (gelijk men toch doen moet, zal men in geen absurditeiten vallen), dat FILIPS gezag toen reeds in ons Vaderl. had opgehouden? Bl. 32 volg. zegt UWEG., dat 't krijgsvolk eene betrekking had tot de leden van de Unie, wel onderscheiden van die, welke 't had voor 't aannemen van den dienst, en ook na die aanneming nog behoudt tot deszelfs oorspronkelijken souverein, de Staten dier Prov. uit welke zij geboortig, of in welke zij gezeten zijn. Maar van welk effect is deze relatie? Bladz. 36 noemt UWEG. onder de regten van de betaalsheeren, 't aanstellen van Officieren van de regim., doch van Colonellen enz. op Commissie van H. H. M. maar waarom moeten niet *alle* Officiers op Commissie van de Algemeene Staten aangesteld worden? Bladz. 69 refereert UWEG. het oordeel van 't Hof van Vriesl. van 1609 en 1755. Maar op welken grond heeft dit Hof zulk eene sustenu kunnen nemen zoo 't waar is, 't gene ik bl. 60 bij UWEG. lees? Bl. 72 zegt UWEG. niet te weten, dat er op alle de voorgaande propositiën door de groote vergaderingen iets bepaald zij, en bl. 70 vind ik nogthans eene resol. der Bondgenooten van 15 Maart

1651, ingevolge van welke zelfs aan de Command. van de Garnizoenen in Gelderl. geschreven is. Waar voor moet ik dan deze resolutie houden? Voor eene resolutie, welke alleen Gelderl. specteert? Op welken grond kan men de resolutie van Vriesl. en Overijssel (bl. 98 en 99) verdedigen, zoo de overdragt der Milit. Jurisd. aan den Raad van Staten door de Bondgenooten geschied was, en dus eene gemeene zaak geworden, waarin bijzondere Provinciën afzonderlijk geene verandering kunnen maken? Komt dit alles overeen met 't gene ik bl. 78 en 60 bij UWEG. lees? Ziedaar, Wel Edele Gestrenge Heer in 't kort, eenige, ik beken 't gaarne, zeer geringe remarques op Uwe verhandel. Beliefd UWEG. mij de voorgestelde vragen te beantwoorden, zult mij daarmede ten hoogste verpligten. 't Militaire wesen is toch een ding, welk ik altijd heb aangezien als een articulus stantis et cadentis reipublicae en waarvan ik boven alles eene volledige kennis verlang te hebben. Mogt ik UWEG. nog voor de groote vakantie bezoeken, om 't Dikt. *van den Heere* SLINGELANDT *over de constitutie der vergad. van H. H. M. enz.* over de *instelling van den Rade van Staten der Vereenigde Nederl., en over de defecten in de Regering;* dan ben ik in staat, om in die vakantie 't tweede deel der Unie in orde te brengen. Ik beloof UWEG. niet alleen op mijn woord om 't aan niemand te zullen leenen, maar ook van niets hoe klein ook, voor mij zelven of iemand anders een afschrift te maken of laten maken. Ik zoude UWEG. Uwe verhandel. over de militie al terug gezonden hebben; doch ik heb om boven aangehaalde redenen tot nog toe de tijd niet gehad, om er 't noodig gebruik van te maken. Ook ben ik sedert dien tijd, en nog in ledige oogenblikken bezig aan 't opstellen mijner Diss., om na de vakantie aanstonds te promoveren. Men heeft mij eenigen tijd geleden verzekerd

dat de Heer Prof. CRAS, te Amst. bezig is met het opstellen eener Diss., ten betoge dat elke Provincie van ons Vaderland 't regt heeft om eenen offensiven oorlog aan te gaan. Weet UWEG. daar iets van? Omdat ik in de verklaring der Unie, datzelfde geval zal moeten verhandelen, ben ik benieuwd om zoo 't waar is, die verhandeliug te lezen. Ook ben ik tot nog toe van andere gedagten geweest.

Ik beveel mij in UWEG. gunstig aandenken, en betuig met de hoogste achting te zijn:

Wel Edele Gestrenge Heer,

UWEG. onderdanig en gehoorzaam dienaar:

(get.) P. PAULUS.

Leiden,
den 19 Junij 1775.

BIJLAGE B.

WelEdele Gestrenge Heer!

Ik ben UWEdGestr. ten uytersten verpligt voor de goedheid, die UWEdGestr. hebt, mij een Exemplaar te senden van de verhandeling over de Militaire Jurisdictie. De lecture, die ik van het Manuscript gehad heb, heeft mij verwondering gegeeven over de recherches door UWEdGestr. over die materie gedaan. De geest van onpartijdigheid, waarmede hetselve is opgestelt, heeft mij in 't bijsonder seer behaagt, en wenschte ik wel, dat al degeen, die daar in belang hebben, sonder vooroordeel daaromtrent te werk gingen. Daar was wel middel te vinden, om dien steen des aanstoots uyt den weg te ruimen;

dog ik vrees, dat het nog de tijd niet is, om dat werk aan te vatten; en selfs ben ik bekommert, dat soo deese verhandeling thans te veel het ligt ziet, men een interpretatie daar aan sal geeven, alsof men die materie op de baan wilde brengen, om van de kant van Amsterdam eene nieuwe moeijelijkheid aan Zijn Hoogheid aan te doen, hetgeen ik seer verseekert ben, UWEdG. intentie niet te zijn. Soo ik mijne geringe gedagten op het stuk mag zeggen, vind ik het excellent, maar soude het gaarne bewaart sien onder weinige bekende, tot dat een geval voorkomt, waarin het nodig sal zijn de saak te epluchee-ren. Hetgeen UWEdG. gelieft te melden van mijn zoon, herinnert mij seer leevendig, alle de goedheden die UWEdG. voor hem gehad hebt, in sijn leeven en de betuigingen, die UWEdG. mij gedaan hebt, na sijn dood. Nooit, nog in eeuwigheid sal ik die vergeeten. Ik recommandeer zijn nagelaaten zoons in UWEG. vriendschap, en verseeker UWEdG. dat ik altoos met zeer veel respect, en hoogachting sal zijn.

Wel Edel Gestrenge Heer,

Uw. Ed. Gestr. seer ootmoedige en gehoorzame dienaar:

(get.) H. Fagel.

's Hage,
den 7 Febr. 1775.

BIJLAGE C.

Wel-Edel Gestr. Heer!

Met de Heer HUYGHENS over onse conversatie van heeden morgen spreekende, en ZEd. opening gegeeven hebbende van de wijze waarop men aan den Hr. TRIQUETTI mondeling zoudt antwoorden, was ZEd. van gedagten, dat de eerste periode omtrent de reedelijkheijt der conditiën, die als preliminairen zouden dienen om verder in negotiatie te treeden, ons reeds wat te sterk verbondt en te veel beteekendt, ten mindsten dat men daar te veel uijt zoude kunnen infereeren; vooral was ZEd. wat bekommert over het 2de point, de te geeve satisfactie aan Eng. over de papieren van Laurens, meenende dat men van ons niet konde vorderen of vergen een aveu, dat wij desweegens satisfactie verschuldigt zouden zijn, daar wij zeekerlijk in allen opzigte meer reedenen van klagten en offensie hebben dan Engelandt.

Omtrent het 1ste point maakte ZEd. dezelfde zwarigheeden, die bij mij geopperd zijn en nog resideeren.

In het generaal dus meenende, dat wij in dezen zeer voorzigtig moeten te werk gaan, altoos de demarches van die vreemde Heeren Ministers moetende mistrouwen, en de wijze, waarop men zich thans bij ons addresseert; en daar het dus raadzamer zoude weezen, het eerste lidt van het antwoordt so favorabel niet te geeven en alleen daarbij onse generale inclinatie te betoonen, om op eerlijke en goede voorwaarden de vreede te helpen bevorderen, maar het verder bij de tweede periode te laten berusten en de Heeren Sardinische Ministers te wijzen na

ons Ministerie in den Haag; waardoor dan echter de geheele negotiatie niet afgebroken wordt, maar voortgezet kan worden zonder ons te conpromitteeren.

Ook was de Heer HUYGHENS wat huiverig om in deezen buijten communicatie van de Hr. TEMMINCK en VISSCHER te werk te gaan.

De tijd permitteert niet, Uw Ed. Gestr. ampelder hierover te schrijven, maar mij dunkt, dat alvorens ons tot iets speciaals in te laaten, het beste zoude zijn, dat Uw Ed. Gestr. mondeling hierover met de Heer HUYGHENS spreeke.

Ik heb de eere met alle achting te zijn enz.

(get.) HUYDECOPER VAN MAARSSEVEEN.

Doornburgh,
9 Julij 1781.

BIJLAGE D.

WelEdel Gestrengen Heer!

Gister avondt heb ik UEdG. met veel haast maar even kunnen melden de gedagten van de Heer HUYGHENS, die ik vrij wel vond, en beeter gedisponeert om over deeze zaaken te spreeken, als ik verwagt had, zodat ik zijne sentimenten op de toestandt, waar in wij ons bevinden, volkomen heb kunnen verneemen: De wijze waarop deeze Historie bij ons geentameert wordt staat hem in het generael niet aan, en hij herinnert zig zeer wel, dat onze Heeren in den Haag, gezegt of geschreeven hebben,

dat er door middel van MIRABEL enige openingen gedaan waren om in negotiatie te treeden, zo dat hij vast denkt, dat het geene nu bij ons geschiedt, niet buyten kennis van Prins of Raadpensionaris is, en dat men ons van die kant op deeze wijze tragt intewikkelen in eene affaire, daar wij naderhandt meede verleegen zouden zijn. Ik remarqueerde hierop, dat twee voorname pointen waar over de negotiatie zouden rouleeren, ons meer dan iemant anders interesseerende, en waar in zeker zonder ons niets vast gestelt zoude kunnen werden, het dus geen wonder was en niet kwalijk begreepen wierdt, om daarover te voren en in de eerste plaats de dispositien van Amsterdam te verneemen, maar, daar wij die vreemde Heeren niet zo kennen als UEdG., is het niet vreemt, dat wij dezelve min of meer mistrouwen, en de Heer HUYGHENS observeerde mij te regt, dat wij, en inzonderheid UEdG. in deeze omstandigheden dubbel voorzigtig moeten zijn, en dat het wel zeeker is, dat men zeer gaarne een goede gelegentheyt zoude waarneemen, om de Stadt en Heeren Burgem., onder welke de grootste animositeit tegen den persoon van de H^r^. RENDORP opgevat is, eene onaangenaamheyt en publique laesie aan te doen, en recompense van de eclatante offensie den Prins en den Hertog, onlangs beweezen, en waarover men zeer gevoelig blijft. Wat nu de pointen zelve betreft, begreep de H^r^. HUYGHENS ook, dat men met relatie tot de modificatien, of veranderingen in de tractaaten op het stuk der contrabande niets positifs konde belooven, of bepaalen dat men zoude willen toegeeven; maar dat men, zonder dat point geheel te rejecteeren, egter altoos moest doen begrijpen, en daarbij blijven dat zonder kennis, en concurrentie der Noordse mogentheeden daar over niet konde handelen. En dat men ook in allen gevalle, daar in noyt verder zoude kunnen koomen, als in het generael ten opzigte van de andere moogendtheeden

vastgestelt zoude worden. En dan komt mij de idee van de Hr. GRAAFLAND op dit zelve sujet zeer gegrondt voor, dat men namentl. aan Engeland te kennen geevende, dat men in deezen faciliteyt wilde gebruiken, teffens daarbij voegde, dat men ook verwagt van dat Rijk daarenteegen enig ander voordeel te obtineeren.

Maar omtrent de vraag van satisfactie over de onderhand. van Amsterdam met America vond ik in ZEd. gants niet gemakkelijk, als men nagaat hoe brutael en laesief Engel. ons op dat stuk behandelt heeft, hoe laesief de ingeleeverde memorien en wat een harde en dreygende toon daarin gebruikt is, hoe men niet eens heeft afgewacht de deliberatien, en een antwoord daarop, hoe men gezegd heeft, zig die dan zelfs te zullen bezorgen; hoe men dienvolgende ook op de ongehoorste en violenste wijze is te werk gegaan, hoe men ons op de wreedste en slegste wijze behandelt, en onnoemelijke schadens toegebragt heeft; en hoe men door dit alles, behalven al het te vooren gepasseerde, ons op het sterkste beleedigt, en benadeelt heeft; kon de Hr. HUYGENS niet begrijpen, dat men nog op satisfactie van onse zijde desweegens konde insteeren, veel min, dat wij daar in zouden kunnen toegeeven, en erkennen daartoe verpligt te zijn, meenende dat wij tot zo eene laagheyt niet behooren te koomen. Ik remarqueerde, dat men apparent niet anders bestierde, als eene geringe, en mogelijk alleen woordelijk demarche, om de kroon quasi te sauveeren, zonder onse regeering enige fletrissure aan te doen, maar ZEd. begreep, dat men zonder precies het te weeten waar dit op zoude uytkoomen, niets moest lacheeren, waaruyt een aveu van onse verpligting tot satisfactie getrokken konde werden:

In het kort is ZEd. mij voorgekoomen zeer huyverig om deeze particuliere onderhandeling van weegens onse stadt voort te zetten, maar was het volkomen eens met

UEdG. dat de openingen verder gedaan moesten werden in den Haag, 't zij dan aan den Prins of Raadpensionaris (zo met dezelve al reeds niet begonnen mogt zijn) en door dat canaal bij ons komen; en dat bij provisie alleen in het generael onse geneygtheyt om het werk der vreede te helpen bevorderen, te kennen moesten geeven, en liever onze zwarigheden, of gedagten op de 2 bovengem. pointen vooraf doen voelen, als de billijkheyt de voorgestelde pointen avoueeren. En hiervan gaf ZEd. mij eene zeer goede reeden; dat hij vastelde, dat wij noyt zouden kunnen gestandt doen, hetgeen wij belooft hadden, en dus in zodanige facheuse omstandigheeden geraken, waarvan wij wel behoorden ons te wagten, dewijl het niet zoude onbekend blijven, wat hier in door ons verrigt was, en wie er in gemeleert waaren geweest.

ZEd. begreep ook, en ik meede, dat zaken van dit gewigt en delicatesse niet geschikt zijn, om zo spoedig in een uurtje praatens verhandelt, en afgedaan te werden, maar dat wij particuliere Regenten, vooral in deeze omstandigheeden wel tijdt behooren te hebben om dezelve serieus te overdenken en te overleggen, alvoorens zig tot iets te determineren waar uyt gevolgen van veel consequentie voor ons zelve, en voor het gemeen zoude kunnen proflueeren. En dat men ook, om met grond hier over te kunnen oordeelen, wel behoorde au fait te zijn, van den staat der publyke zaken, en wat er in de vreemde omgaat, en van dezelve te wagten is.

Ik voor mij Heer en Vriendt, alles nader overdagt hebbende, blijve van de gedagten, als UEdG. meermalen gezegt hebben, dat zeekerlijk eene goede en eerlijke vreede verre te prefereeren is, boven de voortzetting van den oorlog; maar dat wij niet in het cas verseeren, om tot een schandelijk, of al te schadelijk accomodement te moeten koomen; vooral dat Amsterdam daartoe geene aan-

leyding moet geeven; ik ben het met UEdG. ook wel eens, dat indien men door het admitteeren van enige modificatie in het stuk van contrabande schielijk uyt deeze embarrassante omstandigheeden geredt konden werden, zulks voor ons het veyligste zoude zijn, indien wij daar door niet aan andere brouilleries geexposeert zouden worden; ook stel ik vast dat Engel. daarmeede zeer wel te vreede zoude zijn, en blijde op dien voet van ons gedebarasseert te raken, maar dewijl dit zekerlijk het cardinale point van negotiatie zal uitmaken, en teffens het Hoofdpoint is van de conventie met de noordse Mogenth. aan dewelke UEdG. ook erkent dat men te vooren cathegorisch antwoord moet afvragen, eer men met Engeland iets zoude kunnen sluyten, zo begrijp ik niet wel, hoe men deze zaak zoude behooren te dirigeeren, of men moest nu direct, met het te geeven antwoort op de aangeboode mediatie, de keyzerin doen voorstellen, dat wij positief verzogten geinformeert te zijn van hare sentimenten en intentien op ons sujet, hoe zij ons considereerde, als leeden van de conventie, en als uyt dien hoofde door Engel. aangevallen, of niet; en of wij dus de beloofde en gestipuleerde adsistentie van haar, en verdere geallieerde, te wagten hadden of niet; dewijl wij in die onzeekere situatie niet konden blijven, en dat wij na hare verklaring daaromtrent zodanige maatregelen zouden moeten neemen, als tot onse eyge redding en veiligheid raadsaam zouden vinden.

En intusschen zoude men aan Engelandt moeten te kennen geeven, dat men wel geneegen was, alles wat met het honneur der Republiek bestaanbaar was, te contribueeren tot herstelling der vreede, maar dat men in geene termen verseerde, om aan haar enige satisfactie verschuldigt te zijn of te kunnen geeven, dewijl men ter contrarie niet dan van haar kant de allersensibelste verongelijkingen en violenste behandelingen ontfangen hebbende, ook eene

eclatante satisfactie te vorderen hadde; dat men egter om alles te doen wat mogelijk was, indien Engel. van hare zijde wegens de aangedane verongelijkingen eene gepaste voldoening wilde geeven, wij dan ook wel enige uijterlijke demarche zoude willen doen, voor de Republiek niet fletrissant, en waarmeede de Koning genoegen zoude kunnen en behooren te neemen; aan de Regenten van Amsterdam zoude daardoor ook geen de minste laesie meede moeten geschieden.

En met betrekking tot het stuk der tractaaten, zoude men kunnen doen zien, dat men van onse zijde daaromtrent wel eenig toegeeventheijt zoude willen betoonen, indien met concurrentie der Noordse mogentheeden enige billijke schikkingen gevonden zouden kunnen werden, dog dat de Republiek daardoor in alle gevalle in geen mindere gunstige omstandigheden gestelt zoude moeten werden, en ook niet blootgestelt aan het ressentiment van andere nabuurige Hoven.

Uw Ed. Gestr. zal wel aan de Hr. ELIAS communicatie gelieven te geven van de gedagten van den Heer HUYGHENS.

Mijn schuit vertrekt, en dus moet ik eyndigen, na verzeekering van mijne hoogagting, blijvende

U Ed. Gestr. gehoorzamen Dienaar:

Doornburgh, (get.) HUYDECOPER VAN MAARSSEVEEN.
10 Julij 1781.

P. S. Op het stuk der tractaaten en de delicatesse van dit point en het belang, hetwelk men daarin altoos gesteld heeft, gelieve U Ed. Gestr. eens na te leezen de resol. van H. H. M. van 14 Nov. 1757, dewelke deze zaak geenzints van zoo weijnig gewigt heeft beschouwd, als men ze ons thans doet voorkoomen. Ik vind ze achter of in zeekere Gelderse brieven, in 't voorjaar uitgekomen; pag. 129.

BIJLAGE E.

Brief van Wentworth aan den Heer van der Hoop,
Fiscaal der Admiraliteit te Amsterdam.

Dear Sir!

I received your very obliging letter with great pleasure, though it was mixt with some pain. My very ill state of health, will excuse me before appearance of any neglect, though perhaps *others* should have had more attention. Jealousy is always a curse, it has I fear, damned a good prospect, but I hope the good work of peace is going on at the Hague, unther the auspices of a potent friend to both parties. A little while ago, I had no hope of living to see this first wish accomplished, which is nearest to my heart. I have had violent fevers, and the gout in my head, which forbid me attending to any business and I could not use any other hand, to write on the subject. *Somebody* at Amsterdam or the Hague got into our secrets, opened them in a quarter we did not intend, and circumvented our place. It is no matter if any other is better, and is attended with the desired success.

Post Scriptum. Having the appearance of amendment in my health, I went yester day to pay a visit to Milord NORTH, who received me immediately, though he said, it could be, but for five minutes. We just entered upon the business, when the Lord Chancellor came in by appointment, and the other Ministers followed, on a coun-

cil on the business of the Parliament, which begins next Tuesday. As this will give him full occupation, I am appointed to call to his Lordship next Thursday at ten o'clock to have a long conversation. In the mean time he has written some this day, what he said yesterday, to present his best reguards to M^r^. RENDORP and to you, and to assure you of his wishes to see peace restored. I can also assure you that my rapport of our conversation between M^r^. RENDORP, M^r^. DEUTZ and myself, a été bien gouté par le Ministre. Milord NORTH very explicitly confesses his obligation to M^r^. RENDORP, who will hear more of him here after.

I am most devotedly,

Your faithful servant,
(get.) PAUL WENTWORTH.

Hammersmith near Londen,
the 23 Nov. 1781.

I am sorry, you dispair of the success from the mediation of Russia. The courrier from Pr. GALLITZIN, which arrived this morning, has favourable appearance. I conjecture you will hear more of d' Heer V. D. OUDERMEULEN who is often, I hear in conversation with the Chev. YORKE.

BIJLAGE F.

28 Sept.

Edele Groot Achtb. Heer!

Met de Post van den 18^{den} heb ik UEd. Groot Achtb. letteren van den 14^{den} dezer maand wel ontfangen.

Het was mij bezonder aangenaam te zien, dat Mijne Heeren de Burgemeesteren continueeren genoegen te neemen met hetgeene tot hiertoe door mij, in Londen voor de Geinteresseerden in de coloniën van Essequebo en Demerary, verrigt is.

Hetgeen ik de eer heb gehad UEd. Groot Achtb. te melden, dat de Heeren THOMPSON, RODNEY en VAUGHAN de Plantagiën aan de Amsterdammers toebehoorende, zonder order van wegens de Koning en alleen op hun eigen autoriteit in possessie of in arrest hebben genomen, heeft Milord GERMAINE mij heden dese middag weder gerepeteert. Ik presseerde Zijn Lordschap, dat ZEd. dog geliefde zijne devoirs aan te wenden, om te maaken dat er in de aanst. week orders na de Coloniën mogte afgaan, dat de arresten opgeheeven wierden, en dat wij koste- en schadeloos gesteld mogten worden. Want dat anders de Geinteresseerdens sig aan Mijne Heeren de Burgemeesteren zoude moeten adresseeren, om in tijd en wijle bij de vreede daar voor te sorgen, & &.

Waarop Zijn Lordschap mij met wat vivaciteit andwoordde: „weest gerust, Mijn Heer! schrijft na Amster„dam, dat ik de order *niet* en bij gevolg de Koning ook „*niet* daartoe heb gegeven, dat het zeer apparent is, dat

„de arresten opgeheeven zullen worden, maar de Gene-
„raal VAUGHAN moet zowel als den Admiraal RODNEY
„eerst in de stad zijn, om hun dan beide na de reden
„van die arresten te vragen, om dan in order verslag
„aan Zijne Majesteit te doen; dat heele geval van die
„Plantagiën, sont des misères et ne tarderont point, n'y
„ne metteront des obstacles a la paix — — Dites à
„vos Messieurs les Bourgem. que *tous* les Ministres du Roi
„la desirent avec vous autres, c'est a dire avec les Hol-
„landais — — Ecrivez chez vous qu'on vous envoye des
„ordres et nous traiterons ensemble vous et moy. Soit sur
„l'ancien pied, ou nous ferons des traités tout nouveaux,
„ce qui seroit bien mieux &c." —

Dit nu, Mijn Heer! zijn de woorden, die Zijn Lordschap mij gesegd heeft; de periode mij betreffende, had ik er gaarn afgelaten, want gelooft mij, hierin gebruikt te worden, buteer ik in 't geheel niet, maar ik heb gemeend beter te doen U Ed. Gr. Achtb. alles te melden wat Zijn Lordschap mij gesegt heeft, opdat U Ed. Gr. Achtb. des te beter zoude kunnen oordeelen hoe de zaken hier staan.

Eene remarque, hoop ik, zal U Ed. Gr. Achtb. mij hieromtrend ten beste duiden, namelijk, dat wij met alle omsigtigheid omtrend de Fransche Natie zullen dienen te ageeren, die hebben ons goed gedaan in dese omstandigheid, die kunnen wij nu niet ondankbaar behandelen.

Meer dan eens is mij de gelegenheid gegeven om ietwas dat tot onse twisten betrekking had, te kunnen schrijven, dan ik heb dat sorgvuldig gemeidt, omdat ik geen gelegenheid wilde geven dat men in Holland zoude kunnen denken, dat ik mij in 't politique sogt in te dringen. Ik herinner mij onder anderen op dit oogenblik, dat kort na de zeeslag Milord GERMAINE mij zeide: Amsterdam heeft immers zo veel belang als Londen in de welvaart van de koophandel, en voelen dan de Heeren Burgemeesteren

tot Uwent niet, dat hoe eer de vrede aan ons beide Natiën besorgt wordt, hoe heilzamer het voor beide is, &c.

De tijding van de Bataille van den Adm. PARKER en onsen braven SOUTMAN heeft ons hier groote agting verworven. In den beginne, toen ik hier ben gekomen, heb ik animositeit onder de Heeren Ministers ontmoet, omtrend onse Stad vooral, maar langsamerhand heb ik ondervonden, dat het vermindert is, en heeft nu, zo als het thans toeschijnt, plaats gemaakt voor lust tot vrede.

Voor 't overige verzoek ik U Ed. Gr. Achtb. zeer instantelijk mij in dit geval dog te willen menageeren en aan niemant van dit geschrevene, dan aan Mijne Heeren de regerende Burgemeesteren (des goedvindende) in 't grootste vertrouwen kennis te geven. Want U Ed. Gr. Achtb. in 't bezonder, gelijk ook de Heer Burgem. TEMMINCK weeten, dat ik de gratie van zeker Heer (den Raadpensionaris) gantsch niet heb.

Ik blijve met alle schuldige eerbied

Edel Groot Achtbaare Heer!

U Ed. Gr. Achtb. zeer ootmoedige dienaar

(get.) C. VAN DER OUDERMEULEN.

Londen,
28 Sept. 1781.

BIJLAGE G.

Londres, le 29 Novembre 1781.

Monsieur!

L'arrivée du Courrier de Russie qui a passé par la Haye me permet enfin de rompre le silence que j'ai gardé bien malgré moi vis a vis de vous, comme je suis persuadé que M^r. VAN DER OUDERMEULEN me rendrait la justice de vous repeter, s'il en étoit besoin. Je serais pourtant embarrassé encore de le rompre, si je ne connoissois votre caractère, vû la délicatesse de la demarche, et la nécessité du secret au debut.

Je m'empresse pourtant de vous assurer en general, que la disposition de ce coté ci est aussi sincère, que celle que vous avez temoigné si souvent de votre coté, de tirer les deux Pais d'une situation facheuse, et s'il m'est permis de le dire, contre nature.

Avant que d'aller plus loin, et pour tacher de faire une bonne besogne, je serois bien aise de savoir de vous même; quel est votre sentiment sur le meilleur moien de procéder, pour prévenir les obstacles de la part de ceux qui ne seroient pas de notre sentiment; peu importe dans quel pais ils resident? Croiez-vous donc que par l'influence de votre ville, et sa préponderance dans les déliberations, vous pourriez mèner l'affaire à une bonne issue; nous supposant convenus d'avance des points principaux qui pourroient servir de base à des Préliminaires? En ce cas, quelle est votre idée sur la manière de nous communiquer? Pourriez vous nous envoyer quelqu'un de

confiance en secret, muni de vos idées? ou aimeriez vous qu'on vous en envoyât un (s'entens à vous personellement) d'ici, sans aucun caractère, pour vous parler et vous écouter? Il s'agit seulement, selon moi, d'éviter les jalousies, les intrigues et les lenteurs.

J'attendrai votre reponse pour vous faire part d'une decision d'ici, il n'est pas besoin de vous dire que j'ai l'honneur de vous écrire celle ci avec le sçu et l'aveu de mes supérieurs, qui tous rendent justice à votre candeur et à votre zèle patriotique, et qui seroient par consequent bien aises de voir l'affaire dirigée par vous.

Comme nous n'avons envie, ni de commettre, ni d'indisposer personne, une fois assuré de votre façon de penser, nous pourrions concerter ensuite avec vous, de quelle manière il faudroit la communiquer, tant en Hollande, qu'à l'Illustre Mediatrice, qui paroit si bien disposée à notre reunion.

Quant a mon individu, je me regarderois comme trop heureux, de pouvoir contribuer à la réussite d'une affaire, qui me tient fort à coeur, tant par le desir que je n'ai jamais cessé d'avoir, pour la plus étroite union entre ma Patrie et la République, que par les sentimens distingués d'estime et d'attachement avec lesquels j'ai l'honneur d'être

Monsieur!
Votre très humble et très obéissant serviteur
(get.) Le Chev^r. YORKE.

Secret. Ce 29 Nov^bre 1781 au soir.

Après mûre réflexion, je sui convenu avec M^r. V. D. OUDERMEULEN, qu'il seroit le porteur de cette lettre, puisqu'il se trouve à même par son sejour ici, de vous mettre au fait de bien de choses, qu'il ne conviendrait

pas à moi d'écrire, et que vous serez bien aise pourtant de savoir pour votre direction particuliere. Je ne puis trop me louer de son zèle et de sa discretion. Tout ce qu'il faudrait selon moi, dans le moment présent, c'est de la franchise et de la fermeté, avec lesquelles nous sortirions d'affaire avec honneur et avantage.

YORKE.

BIJLAGE H.

Instructie, medegeven aan den Heer VAN DER OUDERMEULEN, om mondeling aan den Ridder YORKE in substantie te communiceeren.

Alhoewel ik geflatteerd ben met de distinctie om met mij alleen te willen handelen kan ik zulks, voor 't besten van de zaak niet aannemen.

Zoo uithoofde van mijne stad die niet vóór moet komen als zijnde aan 't hoofd van de Negotiatie, om alle afgunstige opspraak als naijver en wantrouwen zoo zulks ontdekt wierdt, bij de medeleden te vermeiden; als om dat zelfde wantrouwen en naijver van mij zelven af te wenden, zoo bij mijne Regeringsgenoten, die niet van 't geheim zijn, en bij de gem. medeleden als bij den Prins en Raadpensionaris voornamelijk bij deesen laatsten, die met geene goede oogen zoude kunnen aanzien dat zoodanig werk door eenen anderen dan hij, die inderdaad door zijn ampt daartoe het geschikste is, zoude worden vereischt.

Men kan verzekerd zijn dewijl men dog schijnt eenig vertrouwen in mij en mijne collegaa's te willen stellen, dat zonder en buyten ons niets geschieden zal.

Men moet in Engeland zig niet belgen nog verwonderd zijn, dat in de Staats-Vergaderingen geresolveerd worde als of men niets dan oorlog in den zin hadde. 't Geheim onder zoo wijnige berustende, moet men de mindst mogelijke schijn geven, dat men eenige uitzigt op vrede heeft; daar bij maakt d' onzekerheid van deese, gem. Res. ook nodig, als mede dat niets versuymt worde om des noods den oorlog met kracht voort te zetten.

Zoo het ernst is vrede te maken en ons de conditiën zonder welken wij niet kunnen sluyten, te accordeeren, moet men hoe eerder zoo beter bedagt zijn om onse O. I. schepen gelegenheid te geven om naar de Kaap te zeilen en derwaerds een genoegzaam getal volks te transporteeren om aldaar sterker dan de Franschen te zijn.

't Is niet goed dat de correspondentie door YORKE gevoerd worde, om de bekende redenen, STORMONT is daar beter toe geschikt, MADISSON of iemand die bekend is tot YORKE eene bijzondere relatie te hebben, moet hier niet komen.

De persoon die hier komen zal, dient zoo veel mogelijk geinstrueerd te weesen van d'intentie van 't ministerie wegens het verleenen van eene vrije vaart, behoorlijk dedomagement etc. alsmede wat men verstaat door *mits d'eere van den Koning en zijne Ministers gesauveerd blijven.*

BIJLAGE I.

Uittreksel uit eene brochure, getiteld: „Brief over de waare „oorzaak van 's lands ongeval, gevonden tusschen Utrecht en „Amersfoort, om deszelfs merkwaardigen inhoud met den druk „bekend gemaakt, 16 Oct. 1782, bl. 53—55."

„Het volgende zal voldoende zijn om U H. E. Geb. dezen Burgervader die bij abuis ook al onder de Heiligen is geraakt, te leeren kennen.

„RENDORP'S plan is, dat Amsterdam de Republiek, en hij Amsterdam moet regeeren. Om welk oogmerk te bereiken hij geenerlei middelen onbeproefd laat, al zou hij zich met den Prins, den Hertog of den duivel vereenigen; regeeren moet hij. Zijn aanval op den Hertog is enkel het uitwerksel van wraak geweest. Hij RENDORP had zich toen de Prins verleden jaar in Texel was, ook naar de vloot begeven, alwaar de Vorst, 't was waarachtig openlijke spotternij, dezen Amsterdamschen Aristocraat, schoon hij daar geene commissie had, en slechts als particulier was, den krijgsraad liet bijwonen en het geresolveerde liet onderteekenen, waarbij besloten werd dat de Vloot zoude uitloopen. Vol vergenoegen over deze verrigting keert onze verwaande Vrijheer van Marquette naar Amsterdam. Bij de eerste vergadering van Burgemeesteren begint hij zijne panegyric:

„*Hij* was in Texel geweest; *Hij* had de Vloot doen uitgaan. Maar ziet te midden van deze snorkerijen, komt de welmeenende en steeds ijverende Vroedschap ABBEMA de tijding brengen: dat de Vloot contra order had ge-

kregen; woedend wordt RENDORP over deze tentoonstelling, gaat terstond een brief aan den Prins schrijven, en maakt in die furie het plan om den Hertog, op wiens raad de Prins die contra order gegeven had, den voet te ligten, zeker om zelf Achitofel te worden. Maar dit plan geenen grond in beredeneerde vaderlandsliefde hebbende, is met de passie zelve, waaraan het zijne geboorte verschuldigd was, spoedig verdwenen. Zelfs wordt verzekerd dat RENDORP sedert wederom intiem met den Hertog is gelieert geweest, dit is zeker dat RENDORP voor het vertrek des Hertogs uit 's Hage gedoleert heeft dat de Hertog hem niet ten eten had verzocht: — maar die oude schurk kende 't stuk der Politiek wat beter, dan die nieuweling van een' Vrijheer. Jammer is het dat eer en pligt verzakende Burgemeesters zoo veel invloed kunnen hebben, en daardoor in staat zijn de stad en vroedschap zulke ellendige rollen te laten spelen, en het ware te wenschen dat de pogingen van Vader HOOFT om het gezag der vroedschap te laten rijzen, ondersteund mogten worden. Verwonder U intusschen Mijnheer over dezes Burgervaders edelmoedigheid en belangeloosheid, wijl hij enkel door ware zucht tot vrijheid gedreven, ijvert voor het gezag eener vergadering daar hij geen lid van is, want Vader HOOFT is geen Vroedschap. Maar uit welke motiven ijvert RENDORP om de Vroedschap daar hij geen lid van is te kortwieken, vraagt het hem zelfs; hij zal het u onbewimpeld zeggen: O de Vroedschappen zijn de Marionnetten of mannetjes van de Burgemeesters."

BIJLAGE K.

Rijks-Archief.

EXTRACT uit de Resolutiën van den Hove van Holland van 4 Januarij tot 28 December 1781. Mr. ADRIAAN BODT, griffier.

Dingsdag den 27sten Maart 1781.

Præsent de Heeren Præsident NOLST, LELEU DE WILHEM, MERENS, VAN HEES VAN BERKEL, RYGERBOS, COLLOT D'ESCURY, VAN NISPEN, VAN MINNINGHEN, MOLLERUS en VERHEIJE VAN CITTERS, om negen uuren.

In de deliberatiën over de bij hun Edele Groot Mog. Resolutie van den 21sten December des afgeloopen jaars, geinsereerd in de Resolutiën van dezen Hove sub dato December 1780, voorgestelde vraage, gemoveerd zijnde dat door den zedert opgevolgden vijandlijken aanval van den Koning van Engeland tegen dezen staat, de aanleidinge tot de voorsz. vraage schijnt te cesseeren, en het dus eenigsints vreemd en ongesaisonneerd zoude zijn, die vraage als nu te beantwoorden, is goedgevonden de voorsz. zwaarigheid bij Hun Edel Groot Mog. voor te dragen, met verzoek, om Hoogstderzelver intentie dien aangaande nader te mogen verneemen. En is dien conform eene missive geconcipieerd en gearresteerd.

BIJLAGE L.

Rijks-Archief.

EXTRACT uit het 48 ste Register der missives Hofs van Holland, van 4 Februarij 1779 tot 31 December 1782.

Edele Groot Mogende Heeren!

In onze steeds aanhoudende besoignes over de bij Uwer Ed. Groot Mog. Resolutie van den 21sten December des afgeloopen jaars, voorgestelde vraage, is het, *aan de eene zijde*, zoo uit de medetoezendinge aan ons van de memorien van den toemaaligen Groot-Brittannischen Ambassadeur Ridder YORKE, als uit de Generaale bewoordinge der voorsz. vraag, ons voorgekomen, dat de aanleidinge tot het doen der voorsz. vraage schijnt te zijn geweest de bij de voorsz. memorien, in naam van zijne Groot-Brittannische Majesteit, gedaane vorderinge van straffe; en dat wij over zulcx om aan Uwer Ed. Groot Mog. requisitie te voldoen, dienden te onderzoeken, of *naar rechten*, tusschen hoogst gedagte sijne Majesteit en deeze Republiek plaats grijpende, dat is naar het recht der Natuur en der Volkeren en de toen tusschen beide de natien subsisteerende verbintenissen, (waarvan opgem. memorien melding maaken) alsmeede *volgens de constituoneele wetten en placaaten dezer landen*, welke constitutioneele wetten hoezeer op fundament van eene (zoo ons toeschijnt) gansch abusive assertie „dat Hoogstdezelve Heer Koning Guarandeur „van 's lands constitutie zoude zijn" bij de voorsz. memorien

insgelijks worden ingeroepen of zeggen wij, naar de voorsz. rechten en volgens de voorsz. constitutioneele wetten en placcaaten, toegepast op de daaden, waarover hoogst gem. Heer Koning door zijnen voorn. Ambassadeur deedt klagen en waarin Heeren Burgemeesteren en Regeerders van Amsterdam, bij hun door U Ed. Gr. Mog. meede aan ons toegezonden bericht sustineerden niets onwettigs geleegen te zijn, het en te meer en van crimineele procedures ten deeze te pas quam, of niet?

In dit begrip wierden wij niet weinig versterkt, Ed. Gr. Mog. Heeren, wanneer wij uit het geduurende onze voorsz. besoignes in het licht gekomen Contra Manifest, ter vergadering van de H. H. M. Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden buiten allen twijfel met concurrentie en toestemminge van U. Ed. Gr. Mog. gearresteerd op den 12den deezer maand, zagen, dat bij 't voorsz. manifest zulks ook zoo word geëxpliceerd, (onder anderen) door te zeggen in substantie en connectie, „dat de voorsz. door U Ed. Gr. Mog. aan ons gedaane „vraage was een weg ingeslagen tot een preliminair on„derzoek, eer (behoudens 's lands constitutie en privilegiën „der Ingezetenen) aan de begeerte van Zijne Majesteit „nopens de gedaane straffvordering, kon voldaan worden.

Dan hier teegen kwam, *aan de andere zijde*, bij ons in consideratie dat door den, seedert het neemen der bovengem. Uwer Ed. Gr. Mog. Resolutie van 21 December laatsleeden, opgevolgden vijandelijken aanval van hoogstgem. Zijne Majesteit tegen deezen staat de voorsz. door hoogst derzelver gedaane straffvorderinge, en dus de apparente aanleidinge tot de voorsz. vraage schijnt te cesseeren; en dat men over zulks hen dien opzichte zou mogen appliceeren de paroemie: *daar geen klaager is, daar is geen rechter.*

Terwijl het daarenboven onzes bedunkens (het zij met

eerbied gezegt) eenigsins vreemd en ongesaisonneerd zoude zijn, om nu de Republiek met Groot Brittanniën in oorlog is, *ter contemplatie van den vijand*, te beoordeelen of men volgens de door dien vijand zelven niet langer gerespecteerd wordende rechten en verbindtenissen, crimineele procedures zouden hebben moeten aanvangen, en of de constitutionele wetten zulks zouden hebben gepermitteerd. Wij hebben deeze zwaarigheid van zoo veel gewigt gevonden, dat wij gemeend hebben niet te mogen afzijn van dezelve onder het oog van U Ed. Gr. Mog. te brengen, met allereerbiedigst verzoek, om de intentie van U Ed. Gr. Mog. dienaangaande nader te mogen verneemen.

Hiermeede

Edele Groot Mogende Heeren, bidden wij God Almagtig, U Ed. Gr. Mog. in een langduurige en voorspoedige Regeeringe te conserveeren. Geschreven in den Hage, den 27sten Maart 1781.

(onder stond) U Edele Gr. Mog. gantsch dienst-dienstwillige
De Præsident en Raaden over Holland, Zeeland en Vriesland.

(lager stond) Ter ordonnantie van dezelve
(get.) ADRIAAN BODT.

BIJLAGE M.

NB. Dit plan is reeds in 't laatst van 1782, of 't begin van 1783 uitgelekt, en op eene secreete wijze van eenigen zeer weynigen gecommuniceert.

PLAN, hetwelk in den jaare 1782 in de geheyme vergadering door de Pensionarissen van Amsterdam, Dordrecht en Haarlem (die werklijk de zaaken der Republiecq dirigeeren, en welke vergadering zijl. eens of tweemaal 'sweeks onder hun houden, is geformeert geworden.

Art. 1. De tegenwoordige Constitutie of Regeeringsvorm, bestaande uyt de Staaten en den Stadhouder moet bewaard, maar geredresseert worden.

Art. 2. De Staaten moeten in allen opzigten zonder eenig bedwang zijn, en de Stadhouder moet geen invloed hoe genaamd, hebben.

Art. 3. Tot dat eynde moet de Stadhouder uytgeslooten zijn buyten de vergadering der Staaten en allen anderen collegien.

Art. 4. Hij moet geene verkiezing meer doen in eenige stad van Holland, nog over eenige bedieningen disponeeren, van wat aart dezelve zoude mogen zijn.

Art. 5. Het beste zoude zijn dat de charges van Capiteyn en Admiraal Generaal bekleed werden door twee onderscheyden persoonen, en afgezondert van het stadhouderschap: ondertusschen kan men den titel daarvan aan den Stadhouder laaten, mids dat men Representanten van

de Staaten op de vloot steld, gelijk ten tijde van DE WITT, en dat de Stadhouder in het veld zijnde geheel afhanglijk gemaakt word van de Gedeputeerden van de Staaten in d'Armée.

Art. 6. Men zal den Stadhouder het regt der Patenten afneemen, gelijk ook de begeeving van de Hooge of Staf-Officiersplaatsen, ook van de Commandementen en Gouvernementen, en zal men zo wel de Land- als Zeemacht alleenlijk en geheel van de Staaten afhankelijk doen zijn.

Art. 7. Men zal den Stadhouder niet laaten als alleen de uytvoerende macht der orders, welken hij van den Staat ontfangen zal.

Art. 8. Ingeval de Stadhouder de uytvoering van eenige orders van de Staaten komt te declineeren, of zig aan de gearresteerde verandering niet zoude willen onderwerpen, dan zal men hem verklaaren, verstooken te zijn van zijne waardigheid als Stadhouder en van alle zijne digniteyten, en men zal procedeeren tot het verkiezen van een' ander Stadhouder in zijne plaatse.

Art. 9. Zo lang als de Stadhouder gehoorzaamt aan de orders van de Staaten, zoude men deze waardigheyd erflijk kunnen laten aan het Huys van Oranje, anders is men daartoe niet verpligt.

Art. 10. Men moet met den teegenwoordige Stadhouder in geene capitulatie of vergelijk treeden, en ook niet luysteren na eenige bemiddeling, hoe ook genaamt, welken niet geheel en al conform zijn aan dit Plan.

De middelen om dit plan uit te voeren zijn:

Art. 1. Men moet in allen steeden vrijcorpsen oprigten, welke bestaan moeten uyt lieden, die het meest ingenoomen zijn teegen het huys van Orange of de stadhouderlijke Regeering

Art. 2. Wanneer deze Corpsen in order gebragt zijn,

zo dat men zig van dezelven eene genoegsaame onderstand of hulp zal kunnen belooven, zal men de kooplieden en andere burgers tragten aan te zetten tot het presenteeren van Requesten, om allen zulke Regenten af te zetten, welken vrienden van den Stadhouder zijn, en men zal de Gecommitteerden uyt de Burgerij de magt laaten om anderen in de plaatsen der Gelicentieerden te kiezen.

Art. 3. Alle Protestanten, van welken gezindheyd zij ook zouden mogen zijn, zullen admissibel zijn tot de Regeering.

Art. 4. De Roomsch Catholieken zullen niet admissibel zijn.

Art. 5. Niemand zal voortaan twee Ambten te gelijk mogen bekleeden.

Art. 6. De Gecommitteerden uyt de Burgeren zullen zo lang in functie blijven, tot dat alles, hetgeen betrekking heeft tot dit Plan, volbragt en tot dat hetzelve met de goedkeuring der Staaten zal bekrachtigd zijn.

THESES.

I.

Quando legimus, bonae fidei possessorem fructus suos facere, id significat, eum statim eorum dominium acquirere.

II.

Si quis in diariis publicis rei amissae incerto inventori, remunerationem promisit, isque qui rem reddidit, eam se accepturum profitetur, dominus ad remunerationem solvendam civili actione cogi potest.

III.

Matri, cui facultas liberorum tutelam exercendi deest, non competit designatio loci, ubi habitare debent.

IV.

Is, qui ipse curam rogavit, attamen jus habet testamenti factionis.

V.

Mercator qui, sive debita domestica, sive debita mercatoria solvere desinit, decoctor fit.

VI.

Verificatio in concursu creditorum, absenti curatore recte non fit.

VII.

Ut majores sedecim annis, de factis ante cognitis juratim testentur, necesse est.

VIII.

Appellatio in causis criminalibus probanda mihi videtur.

IX.

Placitum Art. 320 Codicis Gallorum qui dicitur, „Des délits et des peines" de Brumaire An IV qui jubet ut cuique accusato omnia scripta ad processum pertinentia edantur, mihi praeferendum videtur nostro Art. 263. Al. 2, Cod. de Meth. Proc. in Causis Criminalibus.

X.

Improbandus legislator, quod non distinxit in Codice Poenali inter Perjurium et Jurisjurandi Violationem.

XI.

Si famulus pecuniam, quam dominus ei commisit intervertit, puniendus est secundum praeceptum Art. 408 C. P. minime vero. Art. 379 et 386 Al. 3. C. P.

XII.

Assentior Viro Clarissimo van Assen, qui contendit discrimen adesse inter ea Collegia, quae Belgice dicuntur „Vredemakers et Commissarissen van kleine zaken."

XIII.

Optandum est ut Civitas iis, quae Belgice dicuntur hoofdlijnen van spoorwegen subsidiis faveat, si privatis facultas desit, pecuniae summam requisitam conferendi.

